

magazin istoric

ANUL XIV Nr. 7 (160) IULIE 1980

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIV
Nr. 7 (160)
iulie 1980

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

②

③

④

SUMAR

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC
CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

• NICOLAE CEAUȘESCU: Un popor stăpîn pe destinul său	2
• Burebista — în conștiința românilor: C. Cantacuzino Stolnicul, D. Cantemir, N. Bălcescu, C. Bolliac, A. D. Xenopol, Gr. G. Tocilescu, D. Onciul, V. Părvan, N. Iorga	3
• Burebista — în conștiința lumii: B. G. Niebuhr, Th. Mommsen, J. Jung, G. Zippel, J. Kleinsorge, G. C. Brandis, K. Patsch, V. V. Latîșev, E. Minns, C. Jullian, R. Paribeni, F. E. Adcock, J. Carcopino	5
• Imaginea geto-dacilor în arta europeană: Virgil Căndea	8
• În cartea eroilor națiunii germane: Heinrich Pantaleonis	11
• Bărbatul care i-a înălțat pe geți: Jan Trynkowski	16
• Mare om politic, mare diplomat: Mihai Gramatopol	18
La Boissierie — cu și fără generalul de Gaulle: Jean Mauriac	23
AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE • Convorbiri cu prof. univ. dr. H. Wolfram, prof. univ. dr. H. Lutz, W. Lukan, dr. D. Peyfuss, prof. univ. dr. M. Mitterauer, prof. univ. H. Stourzh, dr. L. Mikoletzky, prof. G. Székely	26
Domn al tuturor românilor: Mircea Mușat	29
Un triunghi al gloriei românești: H.M. Berthelot, Al. Averescu	34
Amintiri din zile negre: Valeriu Braniște	41
• În solie la Ivan cel Groaznic: L. A. Iușevici • Armele terorilor (II): Brian Johnson • Cow-boyul: Claude Fohlen	46
• Cărți sosite la redacție... 33 • Rezultatele concursului Magazin istoric, ediția I/1980... 54 • Concursul Magazin istoric, ediția II/1980... 61 • Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① Burebista, sculptură de Pavel Mercea

② Statuie de dac din porfir, din Forul lui Traian de la Roma,
aflată în prezent la Muzeul Luvru din Paris

③ Două dintre cele mai valoroase piese de orfevrărie meșteșugite
de strămoșii noștri: rhytonul de la Poroina (detaliu) și aplică din
tezaurul de la Craiova

④ 2 050 ani — tapiserie de Carmen Groza și medalie comemo-
rativă în bronz de Teodor Zamfirescu

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

De la formarea de către Burebista, în secolul I î.e.n., a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoare a societății dacice a lui Decebal, și apoi de-a lungul a două milenii de existență, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și constitui și apăra ființa proprie, entitatea națională. Contactele cu marile civilizații antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — îndeosebi împotriva imperiului roman —, cucerirea Daciei de către romani și conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă puternică pe caracterul și fizionomia morală a poporului nostru. Urmaș al „celor mai dreپți și mai viteji dintre traci“ — cum îi numea Herodot pe geto-daci — precum și al mîndrilor romani, poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate.

NICOLAE CEAUȘESCU

BUREBISTA — în conștiința românilor

Dachii și gheții, adăugându-și oastea pînă la 200 000 de oameni zic [se spune] că au făcut, și trecînd Dunărea, biruințele romanii împărăției [provinciile sud-dunărene ale Imperiului roman] foarte greu și rău, cu foc, cu fier și cu robia le-au stricat, atunci craiul lor fiind Burebista [Burebista].

CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL

Stăpînînd [Burebista] toată Dacia... adesea țările [provinciile] romanilor despre Dunăre strica... Impotriva acestuia Avgust Chesar [Octavian August] nu numai îndelungat, ce încă foarte greu război să fi avut.

DIMITRIE CANTEMIR

Potopul de nații barbare și furtunile veacurilor ce trecuseră peste pămîntul vechi Dacie... nu-l putură deșărta de acești locuitori care prinsese rădăcină puternică și adînc înfiptă aici. Românii se păstrează dar în toată întinderea Daciei cu limba, cu obiceiurile străbune, cu caracterul lor național, fără a se împeștrî cu alte neamuri străine... Timpul viforos al veacului de mijloc împărțise pămîntul românesc în trei țări: Transilvania cu Banatul, Moldova și Țara Românească; dar în inimile tuturor românilor rămăsese neștersă tradiția unui trai comun și dorința d-a-l înființa din nou.

NICOLAE BĂLCESCU

Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea [mai] înaintați; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost simțimentul național în toate părțile României, de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia.

CEZAR BOLLIAC

Cît timp nu erau încă organizați, [dacii] avură nevoie de toată energia lor spre a se împotrivi popoarelor barbare ce îi înconju-

rau la nordul Dunării. În curînd însă dacii căpătără predominarea asupra întregului neam... Astfel ajunseră dacii domni și peste văile carpatine ce se prelungeau către Dunăre și aceasta pare a reeși chiar din Strabon care spune că... Burebista supusese puterii sale pe gințile gete cele mai apropiate... Am văzut mai sus măsurile de îndreptare a moravurilor luate de Burebista pentru a întări poporul dac. Izbînzile militare ale dacilor apar ca urmare a acestor reforme. Moralizarea și întinderea statului dac trebuia să-i dea o vază și o însemnătate deosebită.

A. D. XENOPOL

La 8 martie 1902, în ședința publică a Academiei române, în comunicarea intitulată Monumente referitoare la Burebista, regele dacilor din secolul I [i.e.n.], Gr. G. Tocilescu prezenta un amplu comentariu pe marginea decretului emis de cetățenii anticului oraș Dionysopolis (azi Balcic, R.P. Bulgaria), în cinstea lui Acornion, pentru serviciile făcute așezării (vezi și Magazin istoric, nr. 9/1976), document care constituie o sursă prețioasă de informații referitoare la domnia „celui dintîi și celui mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia”. Descoperită la sfîrșitul secolului XIX, inscripția a fost publicată în 1896 de savantul rus V.V. Latîșev și republicată în 1900 în colecția Sylloge Inscriptionum Graecarum, alcătuită de W. Dittenberger.

Comunicarea lui Tocilescu relevă, în toată măreția ei, personalitatea marelui rege al geto-dacilor. Textul se păstrează în Arhiva Gr.G. Tocilescu de la Biblioteca Academiei (cota mss: rom. 5 140). Am transcris (respectînd particularitățile stilistice ale autorului, dar adoptînd normele ortografice actuale) cîteva fragmente, întrucîtva prescurtate, din această comunicare inedită. Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Explicațiile în paranteze drepte ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

In istoria [dacilor]... din timpurile ce au preces cucerirea lui Traian, două sînt personalitățile mai însemnate, asupra cărora privirea istoricului se oprește cu interes și, totodată, și cu resignațiune [aici, regret]: cu interes, pentru că ele joacă un rol important în istoria universală, cu resignațiune pentru că am dori să știm ceva mai mult decît ne spun izvoarele despre dînsule, despre împrejurările epocii lor, despre întregimea operei lor... Unul ca și celălalt monarh par ca niște eroi legendari, la începutul și la sfîrșitul unei istorii trecute, peste care s-a grămădit noianul veacurilor și despre care pare a fi amuțit pentru totdeauna toate glasurile.

Și unul și altul au trăit în niște epoce extraordinare de însemnate pentru istoria lumii, în momente hotărîtoare pentru destinele omenității: unul — atunci cînd Caesar pusese, de fapt, capăt republicii romane și, din cucerire în cucerire, se pregătise să vină cu

armele la Dunăre, asupră-i, dar a fost omorît; celalt — e atunci cînd pe tronul caesarilor se înalță cel mai mare geniu militar ce au avut romanii, Marcu Ulpîu Traian, care a și venit și a pus capăt regatului dac.

Dacă despre ultimul rege, despre Decebal, izvoarele literare, oricît de ciunțite și alterate s-au păstrat, găsesc o fericită completare în monumentele epigrafice și în cele sculpturale, dacă numele lui Decebal putem să-l citim în întregime..., dacă din Dio Cassius putem a ne face o idee despre minunatele însușiri sufletești ale regelui, despre talentul lui de ostaș și general, despre întinderea planurilor sale politice și mărimea întreprinderilor lui, dacă — în fine, grație basoreliefurilor Columnei Traiane — putem să-i vedem chipul fizic, înfățișarea lui majestuoasă, talia de ostaș, privirile lui crunte sub niște sprîncene dese — despre fondatorul regatului dac însă despre Burebista, totul pînă acum se reduce la o frază în opera lui Jordanes..., și la cîteva pagini în *Geografia* lui Strabon, singurele științe [știri] mai bune ce putem avea despre dînsul.

Și, cu toate acestea, așa precum voi avea onoarea a arăta în cursul comunicațiunei mele de astăzi, regele Burebista a jucat un rol mai însemnat decît însuși Decebal, prin minunata reformă religioasă și politică a națiunei sale, prin acel evangheliu al vitejiei și cumpătării, prin întreprinderile sale războinice, prin cuceririle sale întinse, prin negocierile sale diplomatice cu puternicii zilei, cari țineau în mîinile lor destinatele [destinele] monarhiei universale — și prin alte cîteva trăsuri [trăsături] caracteristice, ale persoanei sale, regele Burebista, zic, se cuvine a căpăta în istoria lumii, ca și în istoria patriei noastre, cel d-întîi loc de monarh al timpului său, monarh în toată puterea cuvîntului.

El nu domnește ca un rege barbar, într-o țară barbară și peste un popor incult și trăitor din prăzi; expedițiile lui militare nu sînt actul bunului plac sau al poftei de jafuri și omoruri, ci actul unei necesități politice, a nevoii pentru existența și apărarea statului...

Atunci se văzu cît de întemeiată era credința răspîndită deja pe vremea lui Herodot că tracii, dacă ar fi uniți, nimeni nu i-ar mai putea învinge, așa-de înfricoșătoare se arăta puterea dacilor îndată ce pusese capăt neînțelegerilor dintre dînșii.

Prin consacrarea religioasă a autorității sale temporale, prin relațiunile sale obicinuite cu ministrul dumnezeului suprem al națiunii, Burebista cîștiga de la aceasta [națiune] o încredere oarbă și fără margini, elementul cel mai puternic al izbîndei militarești...

Și astfel, în vr-o cîțiva ani, cu cetele sale disciplinate și înflăcărâte, Burebista întemeie un regat puternic, care se întindea pe amîndouă malurile Dunării, de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră, iar la sud, mergea pînă în adînc în Thracia, Illyria și țara Norică...

Burebista... merita să ocupe un loc mai însemnat în tradițiunea scrisă.

GRIGORE G. TOCILESCU

Dacii, popor de neam trac (din familia indo-europeană) înființară înaintea de miezul secolului I [i.e.n.], sub regele lor Burvista [Burebista] un regat puternic... care-și întinse curînd stăpînirea și peste Dunăre, în părțile trace și ilirice la hotarele romane, cum și spre apus la poalele Alpiilor, spre răsărit pînă la gura Niprului. Această unire a neamurilor traco-ilirice din țările dunărene făcea din regatul lui Burvista un vecin primejdios Romei. Contra vrăjmașului amenințător, Cezar proiectă o expediție, care însă fu zădărnicită prin moartea lui. Urmașul său, Octavian August, întinzînd stăpînirea Romei la Dunăre, trimise o oaste în Dacia...; era prima oaste romană ce călca pămîntul Daciei.

DIMITRE ONCIU

Regatul lui Burebista se arată a fi fost prin excelență danubian. Relațiile cu sudul roman și încercările regelui get de a se amesteca în politica mare a vremii sale, determinînd biruința partidului republican de la Roma împotriva celui monarhic, cereau o continuă prezență a suveranului în apropierea Dunării, mare arteră de circulație atît spre apus cît și spre răsărit... Am crezut că e absolut necesar să subliniem acum importanța de mare stat danubian a regatului întemeiat de Burebista, deoarece, fără acest caracter în general nu se poate înțelege rolul istoric, așa de larg, pe care încă de la Dromichete l-au avut geții în evoluția civilizației sud-est-europene...

Așa numai se poate explica de ce, în timp ce tracii din Haemus și Marea Egee nu reușeau să întemeieze o proprie civilizație, nelăsîndu-se fructificați nici de greci, nici de romani și serveau numai ca unelte oarbe, mercenari sălbatici, întocmai ca și celelalte națiuni barbare vecine: celții, bastarnii și foarte mulți dintre illyrii—geții, stăpînitorii marelui drum de civilizație al Dunării, de la început își urmăreau o politică a lor și alcătuiau un stat bine încheiat, care, cu toate invaziile străine se menținea pe același întins teritoriu la Dunărea de Jos, prima puternică înfrîurire grecești — pe Dunăre în sus — și apoi romane — pe Dunăre în jos — dar în aceeași vreme oferea, la rîndul lui, și grecilor și romanilor o constituție spirituală superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a însemnat-o cu mirare și admirație, făcînd din geți aproape un popor fabulos, prin vitejia, înțelepciunea și sentimentul lui de dreptate...

VASILE PÂRVAN

Burebista a fost fără îndoială un puternic stăpînitor, dar n-a fost astfel prin ce-i dădea un singur popor, ci prin rostul pe care și l-a căpătat în mijlocul întregii lumi barbare care-și căuta un șef, oricare ar fi fost originea națională a basileii [autorității] lui.

NICOLAE IORGA

BUREBISTA — în conștiința lumii

BARTHOLD GEORG NIEBUHR

THEODOR MOMMSEN

JULIUS JUNG

GUSTAV ZIPPEL

JOSEPH KLEINSORGE

G. C. BRANDIS

KARL PATSCH

VASIL VASILIEVICI LAȚÎȘEV

ELLIS MINNS

CAMILLE JULLIAN

ROBERTO PARIBENI

F. E. ADCOCK

JÉRÔME CARCOPINO

Personalitate ieșită din comun a lumii antice, Burebista a reținut, fapt firesc, atenția tuturor istoricilor care, în scrierile lor, s-au apucat asupra frământărilor vieții politice a Europei secolului I î.e.n. Și nu se putea altminteri. Fie că era vorba de istoria Romei, a celților, a lui Mithridate, regele Pontului, a Greciei elenistice, autorul trebuia să analizeze, în chip necesar, și istoria geto-dacilor, care, sub marile rege, au participat activ la mai toate importante evenimente din această perioadă.

Curajul și vitejia care au caracterizat pe Burebista, iscusința diplomatică, dragostea și grija față de patria și poporul său — sînt trăsături relevate de mulți dintre istorici, începînd încă din perioada iluministă.

Cumpătare și vitejie

Printre istoricii care, în opera lor, au acordat un amplu spațiu Daciei și evoluției geto-dacilor în epoca lui Burebista s-au aflat mulți învățați germani. Încă din 1811, profesorul universitar la Berlin **Barthold Georg Niebuhr** (1776-1831), într-o conferință ținută atunci și publicată în 1828, în volum, făcea unele precizări în legătură cu perioada domniei regelui geto-dac. Referindu-se la mențiunea făcută de Dion Chrysostomus cu privire la trecerea Olbiei sub autoritatea geților (eveniment petrecut cu 150 ani înainte de vizita lui Dion — cca. 95 e.n. — din acest oraș, Niebuhr conchidea: „Indicația cronologică dată de Dion... ne conduce către începutul veacului VIII de existență a Cetății [Roma, fondată la 753 î.e.n.] și campaniile în Galia ale dictatorului Cezar, curînd după

proconsulatul lui C. Antonius [Hybrida] și după năvălirea bastarnilor în Moesia. Nu mă îndoiesc că gloria acestor cuceriri [a Olbiei și a celorlalte cetăți grecești de pe malul stîng al Mării Negre]... aparține lui Burebista".

Pagini elogioase îi consacră lui Burebista și marele istoric și filolog **Theodor Mommsen** (1817-1903). În monumentală sa lucrare în cinci volume, *Istoria Romei*, publicată începînd din anul 1856 el arată că „la daci sau geți, în perioada străveche, alături de rege apăruse un om sfînt, numit Zamolxis...

Pentru compatrioții săi, el trecu, la început, drept preot al zeului suprem, iar în cele din urmă chiar zeu... Urmarea [aparitia cultului lui Zamolxis] fu cea mai surprinzătoare reformă politico-religioasă a națiunii, înfăptuită în acel timp de către regele geților Burebista și marele preot Deceneu. Poporul... fu parcă metamorfozat prin noua sa evanghelie a cumpătării și vitejiei; cu cetele sale disciplinate și înflăcărâte, am zice în chip puritan, regele Burebista fondă în cîțiva ani un regat puternic, care se întindea pe ambele maluri ale Dunării, ajungînd spre sud pînă în Tracia, Illyria și Noricum". Mommsen analizează și primele confruntări dintre daco-geți și romani; referindu-se la campania întreprinsă

în anii 62-61 î.e.n. de proconsulul Antonius Hybrida împotriva geților din Dobrogea și a bastarnilor, campanie soldată cu o usturătoare înfrîngere pentru romani, el scrie: „Contactul nemijlocit cu romanii nu avusese încă loc..., dar oricine putea prezice, fără a fi profet, că proconsulii ca Antonius și Piso nu aveau chemare a se lupta cu niște zei".

Remarcabile aprecieri asupra civilizației și culturii ce caracterizau statul lui Burebista face, de asemenea, istoricul **Julius Jung**. În studiul său *Romani și români în finiturile dunărene*, apărut în 1877, el notează: „O remarcabilă ridicare național-religioasă avu loc atunci în sinul poporului dac, care atrase atenția contemporanilor prin adoptarea credinței în nemurire, concepție în general străină antici-

lor. Împreună cu un preot, numit Deceneu, regele Burebista deveni reformatorul religios și politic al poporului său, folosindu-se de ideea puterii regale absolute.

În curînd, Burebista stăpînea un regat puternic... Și nu era vorba de un popor barbar, cu moravuri aspre. De secole, la daci și geți, care erau înrudiți îndeaproape¹, pătrunseseră elemente de cultură grecească și, în parte, romană. În orice caz, este sigur că în timpul uniunii naționale [termen prin care autorul — ca și mulți alți istorici — definește unificarea tuturor geto-dacilor], cultura greco-romană, datorită multiplelor legături, nu-i mai era străină poporului..."

Contemporan cu Jung, **Gustav Zippel**, în lucrarea *Regatele barbare ale lui Cricasirius și Burebista*, publicată tot în anul 1877, supune unei analize comparate două puternice regate din secolul I î.e.n., pe cel al tribului celtic al tauriscilor și pe cel al geto-dacilor: „Despre tauriscii acestei bruste mări a dacilor avem o indicație nu foarte precisă în discursul boristenilor al lui Dion Chrysostomus [discursul ținut despre locuitorii Olbiei, situat la gura fluviului Boristene]... Prin aceasta ne este indicat și autorul ei: este vorba de Burebista care, după Strabon, a trăit pe vremea lui Cezar și a transformat poporul său într-o mare putere... Astfel, dacii deveniră vecini cu romanii de la Marea Neagră, pînă aproape de Marea Adriatică; regele lor dispunea, după Strabon, de o armată de 200 000 oameni. De aceea, existența regatului lor deveni un pericol nu lipsit de însemnătate pentru romani... Iată de ce, după terminarea războaielor civile, Cezar se gîndi la un război împotriva dacilor".

Un alt istoric **Joseph Kleinsorge** în teza sa de doctorat avînd ca subiect *Istoria ceteților grecești de pe coasta occidentală a Pontului Euxin*, publicată la Halle în 1888, arată că „Burebista, care domnea pe la mijlocul secolului I [î.e.n.] a creat un mare stat. Sub conducerea lui, geții au ajuns pînă la hotarele Macedoniei și Illyriei, învingîndu-i pe celti și taurisci".

Colaborator la realizarea amplei și documentatei *Real-encyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* (Enciclopedia științifică a antichităților clasice), apărută la Stuttgart, în 1901, **G.C. Brandis** se referea în paginile acesteia la opera reformatoare a regelui geto-dac, menită după părerea lui „să creeze poporului său un loc de seamă între popoarele vecine", încît după ce a pus capăt atacurilor și năvălirilor întreprinse de triburile învecinate, a ajuns cu expedițiile dacilor pînă în Tracia, ba chiar și în provincia romană Macedonia. „Burebista — spune Brandis — a făcut din daci un nume temut [de romani]".

De relațiile dacilor cu romanii se ocupă și marele clasicist **Karl Patsch**. În studiul *Marele stat dac al lui Burebista*, publicat la Leipzig, în 1932, el arată că „Dinaștii [dacilor] nu erau preocupați de o concentrare a pu-

¹ De fapt, cum cu claritate indică scrierile antice, noțiunile daci și geți desemnau unul și același popor.

terii... pînă cînd se găsea o personalitate care să refacă statul... În perioada de care ne ocupăm, în soarta poporului interveni un al treilea regenerator, se pare cel mai important de pînă atunci, Burebista, și el probabil la origine un conducător local în sud-vestul Daciei, care ridică din punct de vedere moral păturile largi și, se poate presupune, cu sprîjinul acestora, dobîndi supremația dincolo de interesele locale... Burebista deveni cel mai puternic rege din sud-estul Europei... așa cum se spune despre el în decretul dionysopolitan în onoarea lui Acornion... În locul multitudinii de populații și triburi de pînă acum..., romanii aveau de-a face în Peninsula Balcanică cu un șef... care dispunea, sub voința sa puternică, încurajată de succese continue, de veniturile importante ale minelor sale și rezerve pentru menținerea unei armate de 200 000 oameni”.

Un grup etnic compact și mindru

Ascensiunea geto-dacilor sub conducerea lui Burebista a fost relevantă și de istorici din alte țări. Analizînd o inscripție precum și informațiile lui Dion Chrysostomus, reputatul istoric și epigrafist rus **Vasilii Vasilievici Latîșev** (1855-1921), ajunge la concluzia că geții lui Burebista au luat în stăpînire Olbia,

„precum și alte cetăți de pe țărmul stîng al Pontului, pînă la Apollonia [Sozopol]”. Tot el este întîlul învățat care publică și comentează celebrul decret în cinstea lui Acornion din Dionysopolis (Balcic), conchizînd: „Definirea foarte exactă a perioadei de supremație a lui Burebista, faptul că cetatea Dionysopolis a evitat să fie ocupată de el și tratativele lui Pompei purtate prin intermediul cetățeanului dionysopolitan Acornion — iată cîteva date cu totul noi furnizate istoriei de către documentul recent descoperit [Latîșev și publică studiul în 1896, la cîteva ani după descoperirea inscripției], fără să mai vorbim de confirmarea pe care el o aduce mărturiei lui Strabon despre ascensiunea rapidă a lui Burebista și despre trecerea sub autoritatea lui a ținuturilor de pe ambele maluri ale Dunării”.

La rîndul său, istoricul britanic **Ellis Minns**, în lucrarea *Scîți și greci* apărută la Cambridge, în 1913 scrie: „Cam pe timpul lui Sylla [cca. 82 î.e.n.] se ridică un rege puternic printre geți, așa cum crede Latîșev sau, după alții, printre daci. Burebista găsi poporul apăsător și slăbit de războaie neîntrerupte, dar îl unifică”.

Istoricul francez **Camille Julian** (1859-1933), autor al unei foarte documentate *Istории a Galiei*, face un izbit portret al marelui rege. Analizînd evenimente petrecute în Europa, în perioada dîrzi rezistențe opuse lui Cezar de căpetenia galilor, Vercingetorix, Julian schitează o paralelă între Ariovist, căpetenia tribului germanic al suebilor și Burebista — cele două personalități care purtau — la acea vreme — o politică de contrapondere față de Roma. Dar în vreme ce Ariovist îi apare învățatului francez „iute la minie, arrogant, crud, brutal, cerînd supunere imediată, totdeauna gata să ordone un supliciu — cea mai violentă dintre furtunile cu chip de om, care s-au dezlănțuit atunci asupra Occidentului”, în cazul dacilor, „ascensiunea lor subită se datora eforturilor unui singur om, regele lor Burebista... Nu a fost învins nici o singură dată. Izbînzile sale erau sistematice și durabile, ca o răsplătă periodică pe care o merita de la zei. Căci zeii îl iubeau și-l protejau. Avea alături de el un mare preot, Deceneu, care nu-l părăsea niciodată, prezicîndu-i victoriile... În jurul acestor doi oameni, timp de treizeci de ani, dacii trăiră un

Ilustrațiile din grupajul de articole consacrate aniversării a 2 050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat și independent sînt reproduse din lucrarea Columnnae Traiani exactissima orthographia (Cea mai exactă descriere a Columnnei lui Traian) apărută — sub îngrijirea lui Carolus Losi — la Roma, în anul 1773, în tipografia lui Ioannes Generosus Salomonius. Lucrarea cuprinde desene realizate de Hieronimus Multanius după Columnnă. Descrierea scenei aparține lui Alphonsus Ciacconus (Afonso Chacon). Născut în Andalusia (1540), profesor la Universitatea din Sevilla și, ulterior demnitar la Roma, sub papa Grigore XIII, Ciacconus a fost unul dintre savanții cei mai de seamă ai timpului său. Scrierea lui din 1576 (deci cu două secole înainte de apariția albumului) este prima încercare erudită de a descrie istoria războiului dacic, așa cum o reflectă Columnna, multe din interpretările lui Ciacconus rămînd valabile pînă astăzi.

Imaginile din pp. 11-15 apar în lucrarea Cartea eroilor națiunilor germane, de Heinrich Pantaleonis, tipărită la Basel, în 1571

delir de entuziasm și încredere. Concordia domnea înăuntrul țării”.

La fel de elogios vorbește despre regele geto-dacilor și italianul **Roberto Paribeni**. În *Studiul asupra istoriei și epocii împăratului Traian*, publicat la Messina, în 1926, organizarea statală a strămoșilor noștri, e înfățișată astfel: „Încercarea lui Burebista de a-i uni într-un singur stat pe toți dacii a fost însoțită de succese militare și diplomatice atât de mari, încât nu putea fi uitată cu ușurință. Într-adevăr, în puțini ani, regele susținut de entuziasmul religios și militar al supușilor săi... a pătruns pe teritoriile romane de la sud de Dunăre... Burebista a avut alături de el pe sacerdotul Deceneu, care, sancționând reformele foarte îndrăznețe ale regelui, a făcut ca ele să fie acceptate de populație. Relațiile acestui grup etnic, compact și mândru, cu romanii, nu au putut fi bune deîndată ce deveniseră vecini... Planurile unui război în stil mare împotriva dacilor, atribuite lui Cezar, întrerupte de uciderea lui, nu au fost reluate de August decît după ce a trebuit să se aplece de daci de mai multe ori și, trecînd la ofensivă, să poarte războiul și dincolo de Dunăre”.

Alianța lui Burebista cu Pompei și implicațiile acesteia pentru politica expansionistă a lui Cezar, prilejuiește istoricului britanic **F.E. Adcock** (în studiul *Dacia*, publicat tot la Cambridge, în 1932) aprecierea că „romanii aveau motive de neliniște în ce privește puterea dacilor. Un mare rege, Burebista, se ridicase între ei. Acesta, cu ajutorul lui, Deceneu... reformase moravurile poporului, astfel că el fu în stare să recucerească de la tribul celtic al boiilor, Cimpia Tisei, pe care aceștia o invadaseră de curînd... Cetățile grecești de pe coasta de apus a Mării Negre trebuiră și ele să țină seama acum de un vecin puternic... Ele par să fi recunoscut o anumită suzeranitate a dacilor, iar Burebista începu să trateze cu Pompei chiar înaintea bătăliei de la Pharsalos. Această acțiune nu putea fi văzută cu ochi buni de Cezar... Din acest motiv dorind ca situația să fie clarificată în acel colț al imperiului, Cezar hotărî să pornească războiul împotriva lui Burebista”.

O caracterizare elogioasă face regelui geto-dac și marele savant **Jérôme Carcopino**¹, caracterizare inclusă în prestigioasa lucrare *Istorie generală*, publicată sub direcția lui Gustave Glotz, în 1936: „De vreo douăzeci de ani [populațiile traci] se organizau sub impulsul unui barbar² de geniu, regele lor Burebista. Spunînd că este inspirat de zeul lor suprem Zamolxis, sancționînd ordinele sale prin oracolele marului preot Deceneu, care nu-l părăsea niciodată, Burebista a știut să-și aducă la ascultare supușii și să-i înflăcăreze cu iluziunile sale... Le-a insuflat un elan invincibil... o disciplină și o credință... reușind să-i pună în mișcare în căutarea unui imperiu...”

Gheorghe DAVID

¹ Magazin istoric, nr. 1/1980.

² În sensul pe care romanii îl dădeau neamurilor străine, aflate la limitele imperiului.

Imaginea geto-dacilor în arta europeană

VIRGIL CÂNDEA

Geto-dacii, ca și romanii, celții, germanii, slavii, egiptenii, fenicienii și atîtea alte mari popoare ale lumii vechi sînt de mult integrați istoriei universale și, ca atare, amintirea lor nu este numai datoria națiunilor născute din ele, ci și un capitol din memoria colectivă a umanității.

Pentru mai multe motive, geto-dacii, civilizația, spiritualitatea și țara lor au impresionat profund popoarele antice cu care au avut legături, în primul rînd pe greci și pe romani.

Geția, teritoriul nordic, cu munți înalți și pururea verzi, păduri dese și climat — pentru greci — foarte aspru, a fost o vreme învăluită într-o aură de legendă. Era țara fercililor hiperboreeni și a amazoanelor; lîngă țărîmul ei de la Pontul Euxin se afla insula în care a fost înmormîntat Ahile, eroul troian. Zeități foarte venerate de vechii greci — Ares, Dionysos, Artemis — ar fi fost originare din țara traco-geților. Herodot, Platon, Strabon, mai tirziu Iordanes și-au mărturisit în scrierile lor admirația pentru spiritualitatea geto-dacilor, cei netemători de moarte și încredințați că există o viață viitoare, credință pe care se întemeia cutezanța lor în lupte. Marii preoți Zamolxis și Deceneu¹ sînt personaje adesea citate în cele mai vechi scrieri filozofice grecești, pentru doctrina lor spirituală, ca și pentru preceptele lor morale sau cunoștințele lor științifice, în medicină, astronomie, fizică. Primul istoric al civilizației europene, Herodot, a conferit geto-dacilor un loc privilegiat în opera sa, descrîndu-le admirativ civilizația². El îi considera drept „cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci”, potrivit, desigur, reputației pe care geții și-o cîștigaseră în conștiința contemporanilor lor. Iar Socrate, după relațiile lui Platon, îl cinstea pe Zamolxis pentru învățătura lui despre relația dintre boile trupului și ale sufletului și despre necesitatea ca medicul să le tămăduiască pe amîndouă. Desigur, grecii aflați de multe secole, prin emporiile lor din Pontul stîng, în legătură cu geto-dacii, știau multe altele despre țara acestora și bogățiile ei, despre locuitorii și felul lor de viață. Mărturiile amintite arată locul însemnat pe care vechiul popor de la Dunăre și din Carpați l-a ocupat în conștiința antichității grecești.

Această veche imagine a geto-dacilor a fost transmisă romanilor odată cu cultura grecească. Dar, cum se știe, încă din sec. I. î.e.n., dacii s-au impus direct atenției romanilor. Puterea militară a statului lui Burebista, rolul

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1970; 1/1978.

său politic în zona dintre Pontul Euxin și munții Haemus (Balcanii de azi), rezistența sa la expansiunea romană, amestecul său în conflictul dintre Pompei și Cezar¹, iar peste un secol înfringerile suferite de Domițian, au făcut din daci o permanentă preocupare a opiniei publice romane și, după mărturisirea vechilor autori, a fost o vreme când discuțiile în Forum începeau cu întrebarea: „Ce-al mai auzit despre daci?”

Columna și admiratorii ei

Nu numai frecvența referirilor la daci în operele autorilor latini (de la Tit-Liviu și Ovidiu, până la Seneca, Pliniu cel Bătrîn, Martial, Tacit și alții alții), dar prezența lor aproape obsesivă în arta romană începând cu sec. II, când o parte din Dacia a devenit provincie imperială, evocă îndeajuns locul conferit poporului dac în viața imperiului. Efortul militar al expedițiilor din anii 101-106, abundența prăzilor, frumusețea și avantajele noii provincii, convingerea că romanii au reușit a mare victorie, împotriva unuia din neamurile de seamă ale lumii, au fertilizat talentul arhitecților și sculptorilor Romei. Arcuri de triumf, trofee monumentale, Columna Traiană, Forul Traian, numeroase basorelieuri, statui, busturi cu reprezentări de daci sau consacrate cuceririi Daciei lasă istoricului convingerea că nici un alt popor cu care s-a confruntat imperiul nu a stimulat mai tare creativitatea artiștilor lui. Astfel, Italia abundă în opere de artă cu tematică dacică, acestea putând fi întâlnite la Muzeul Național din Napoli (a cărui intrare este străjuită de două statui de războinici daci), la Roma — Muzeul Vaticanului și cel din Capitoliu, Galeria Braccio Nuovo, Muzeul de la Lateran, Arcul de Triumf al lui Constantin, Forul Traian cu Columna, Palatinul, cu Casina Farnese, Museo dei Gessi, grădina Villei Medici, Villa Borghese, la Florența — Grădina Boboli etc.

Se află aici opere de artă care dovedesc că de puternică a fost prezența strămoșilor noștri nu numai în conștiința lumii vechi, ci și a celei medievale și moderne. Artiștii Renașterii, în căutarea modelelor antichității clasice, adoptaseră ca principal exercițiu copierea monumentelor și creațiilor grecești și romane. Basoreliefurile Columnei — cu atâtea chipuri dacice — au fost copiate de Raffaello Sanzio și de ucenicii săi Giulio Romano și Correggio, care căutau modele pentru loggiile vaticane. Giotto s-a inspirat din Columnă pentru frescele basilicei San Francesco din Assisi. Alți artiști europeni au copiat scene păstrate în codici din Anglia, Spania, Italia.

Celebrul monument al lui Apollodor din Damasc, Columna Traiană din Roma — care marca mândria Imperiului roman, dar și respectul față de poporul, țara și civilizația dacilor — au impresionat profund pe artiștii și pe oamenii de cultură ai epocii moderne. În asemenea măsură, încât, de la mutarea

până la copierea integrală sau imitarea monumentului s-au formulat — și adesea realizat — cele mai îndrăznețe proiecte. Francisc I, regele Franței, a însărcinat în 1541 cu turnarea în bronz a basoreliefurilor pe artiștii Primaticcio și pe Jacques Vignales (Francisc I era un admirator al opereii lui Traian și făcuse demersuri pe lângă Soliman Magnificul să i se îngăduie cercetări asupra Podului de la Drobeta-Turnu Severin). Ludovic XIV (cărui îi plăcea să fie numit „Traianul Franței”) a dorit și el să obțină mulate de pe Columnă. Ofițerul francez Pommereuil intenționa, în 1797, să mute Columna la Paris, pentru a servi ca piedestal unei statui a libertății. Napoleon III a obținut mulate în gips după întreaga Columnă și ele au fost apoi realizate în bronz (1864). Câteva mari colonne europene sînt imitate după aceea a lui Traian. Coloana aureliană din Roma, Coloana Marii armate din Paris, Coloana Congresului din Bruxelles, Coloana alexandrină din Leningrad, toate acestea au la origine un celebru monument menit să marcheze locul dacilor în istoria romană.

În conștiința culturilor germanice și a multor autori europeni medievali și moderni, geto-dacii au stăruit mai bine de un mileniu printr-o identificare falsă, dar nu mai puțin autoritară: confundarea goților cu geții². De la o echivalență strict nominală folosită în sec. IV de autori ca Iulian Apostatul și Prudentius, apoi, în veacul următor, de Claudian, apoi de Paulus Orosius, Rutilius Claudius Namatianus și Prosper din Aquitania s-a ajuns la identitatea: „modo autem getae illi qui et nunc gothi” (dar cei care astăzi sînt goții erau cîndva geții). Cărturarii cei mai frecvent citați în evul mediu pentru informațiile lor despre vechea istorie a goților — în realitate a geților — au fost Cassiodor, înalt dregător la curtea ostrogotă a lui Theodoric, și Iordanes, un got romanizat, originar din Moesia, funcționar imperial, apoi episcop de Crotona, amîndoi din sec. VI. Opera celui din urmă, *De origine acibusque gothorum* (Despre originea și faptele goților), este o adevărată mină de știri despre geți, adunate din diferiți autori vechi.

Pentru ceea ce ne preocupă aici sînt secundare confuziile istorice și geografice la care a dus identificarea goților cu geții, faptul că, în felul acesta, pe hărțile medievale ale Europei, Scitia a fost mutată în Peninsula Scandinavă și Germania de Nord, iar Danemarcei (Daniei) i se spunea Dacia sau Geția sau că un autor de origine tot gotă, Isidor de Sevilla (560-636), considera că însuși poporul spaniol se trage, prin vizigoți, din daci. Important este faptul că, reflectînd informațiile transmise de Iordanes și Isidor, autorii spanioli din sec. XIII, Rodrigo Jiménez de Rada, în *Historia gothica*, și regele Alfonso el Sabio în a sa *Cronica generală*, menționau în cultura timpului imaginea unei civilizații și a unei cuceriri superioare, aceea a geților. „Acest Deceneu — scria regele Alfonso — i-a învățat pe goți aproape toată filozofia și teoria, și practica, și logica, și orînduirea celor douăsprezece teme [ale Zodiacului], și mersul

planetelor, creșterea și descreșterea lunii, mersul soarelui, și astrologia, și astronomia, și științele naturale".

În lucrarea sa *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Adolf Armbruster recapitulează persistența acestei idei la cărturarii sași transilvăneni încă din sec. XVI. În 1591, Albert Huet, vorbind în Dieta Transilvaniei, susține originea getică a sașilor. În lucrarea *Despre originea sașilor în Transilvania*, pastorul sas David Hermann repeta străvechea — și falsă — teză în 1655. La fel, sibianul Johann Tröster în cartea *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia* (Dacia germană nouă și veche), Nürnberg 1666, medieșanul Laurențiu Toppeltn, în *Origines et occasus Transylvanorum* (Începuturile și împlinirile ardeleilor, Lyon 1667), Mathias Miles, Martin Kelp din Hoghilag, Thomas Scharsius și Georg Hanner (1672-1740). Așadar, până către mijlocul sec. XVIII, dacii au fost cu tărie evocați de cărturarii europeni de națiune germană ca strămoși ai națiunii lor. Deși necorespunzătoare adevărului istoric, această teză a menținut în conștiința europeană modernă imaginea dacilor și a civilizației lor.

Androdus și leul

Nu știu ca episodul care urmează să fi fost amintit până acum în publicistica românească. El putea fi citat pentru că înțrege imaginea *dacului* în literatura europeană modernă. Episodul este cunoscut prin autori antici ca Aulus Gellius și Elian. De acolo l-a preluat scriitorul și filozoful francez Montaigne, pentru a ilustra în *Eseurile* sale tema recunoștinței. Povestea începe astfel: „Într-o zi, când se oferea poporului, la Roma, desfătarea luptei fiarelor minunate, și îndeosebi a leilor de mărime neobișnuită, s-a arătat între ei unul care, prin sălbăticie, prin puterea și mărimea mădulelor, printr-un răget mîndru și înspăimîntător, atrăgea spre el privirea tuturor celor de față. Între sclavii care au fost înfățișați publicului, în această luptă cu fiarele, era și Androdus din Dacia [după alți autori Androcles] care aparținea [ca sclav] unui aristocrat roman de rang consular. Leul, văzîndu-l de departe, mai întii, s-a oprit dintr-o dată, ca și cum s-ar fi minunat de el, apoi s-a apropiat cu blîndețe, tiptil și pașnic voind parcă să-l cunoască mai bine. Îndată după, încredințat de ce căuta, el începu să dea din coadă precum cîinii care-și bucură stăpînii și să sărute și să lingă mîinile și picioarele nenorocitului înspăimîntat și amețit. Venindu-și în fire prin blîndețea leului, privindu-l cu atenție și recunoscîndu-l, era o adevărată desfătare să vezi cum se mîngîiau și cum se bucurau unul de altul. La strigătele de bucurie ale poporului, împăratul l-a chemat pe sclav pentru a afla de la el fericirea unei atît de ciudate împliniri".

Urmează, în relatarea lui Montaigne, istoria dacului Androdus, care, devenit sclav al

unui proconsul roman din Africa și, obișnuit să fie liber, nesuferind robia, fugise în deșert. Ascunzîndu-se în vîzuiuna unui leu, care era rănit la un picior, Androdus a îngrijit leul bolnav, iar acesta l-a răsplătit pe dac aducîndu-i, credincios, părțile cele mai bune ale prăzilor sale. Despărțiți prin dorința lui Androdus de a se întoarce între oameni, dacul și leul sălbatic se regăsiseră în inima Romei.

Clementa împăratului le-a asigurat restul zilelor: Androdus a fost eliberat, leul i-a fost dăruit și probabil cîteva decenii, ei au vestit la Roma bunele rezultate ale blîndeții omului față de animale. Nu există în literatura europeană un mai vechi episod, la fel de semnificativ prin mesajul său, pentru atitudinea omului față de ființele inferioare lui. El a inspirat piesa de mare succes a lui B. Shaw, *Androcles and the Lion* (Androcles și leul).

Așadar, după cum încercam să demonstrăm în acest articol, dacii nu au fost și nu sînt, în peisajul cultural european, subiect „exotic”. Ei sînt, cu prilejul comemorării civilizației lor de apogeu, în timpul statului creat de Burebista, temă de rememorare, reflecție și omagiu pentru cultura întregii lumi.

• CLIO ANUNȚĂ •

Bust Decebal

În colecțiile Muzeului militar central din București se păstrează bustul din imaginea de mai sus, reprezentîndu-l pe marele conducător al dacilor, Decebal. Este opera sculptorului craiovean George Ciresescu (1875-1942), absolvent al Academiei de Belle-Arte din Roma. În 1911, acesta a prezentat la Expoziția internațională de arte frumoase din capitala Italiei **Bustul lui Decebal**, lucrare în bronz. Două ani mai tîrziu, G. Ciresescu expunea la salonul oficial din București aceeași creație, în două variante, una în bronz și cealaltă în ghips, pentru care a fost distins cu premiul III.

Lucrarea reflectă, după cum notează în *Revista muzeelor și monumentelor* dr. Paul Rezeanu, capacitatea de analiză a sculptorului, care sugerînd „printr-un modelaj sensibil și subtil caracterul puternic al marelui bărbat este, cel puțin în cazul de față, remarcabilă”.

L. IOAN

În cartea eroilor națiunii germane

HEINRICH PANTALEONIS

Des Erſcheiſen

Deuſcher Na-

tion Heidenbuch: Im dieſem werden

aller Heidenbücher in dieſem Heidenbuch...
aller Heidenbücher in dieſem Heidenbuch...
aller Heidenbücher in dieſem Heidenbuch...

Erſtlich durch den Hochſchulrath Herrn Heinrich Pantaleonem
ſoll auch alle Heidenbücher...
ſoll auch alle Heidenbücher...
ſoll auch alle Heidenbücher...

Gedruckt in Basel bey Nicolaus Spenglers
Drucker Anno 1562.

Zamolxis, Dromichete, Burebista, Deceneu, Decebal... Personalități de seamă care aparțin istoriei geto-dacilor. De aceea apare surprinzătoare evocarea lor, ca și a altor căpetenii geto-dacice — Cotiso, Comosicus Scorilo, Durpaneus, — într-o lucrare intitulată Cartea eroilor națiunii germane¹, în care autorul Heinrich Pantaleonis și-a propus să descrie — cum precizează în pagina de titlu — „absolut veridic, viața tuturor persoanelor germane de înaltă reputație, de stare clericală sau laică mai înaltă ori mai joasă, care, prin virtuțile lor, prin marea lor autoritate, prin armele lor puternice, cucerirea, înțelepciunea și marea lor pricepere... au împodobit și-au făcut mare patria“.

Se știe că geto-dacii făceau parte din marea familie a tracilor, alcătuind o populație bine distinctă de neamurile germanice. De la Hero-

¹ Lucrarea, tipărită la Basel între 1562 și 1571, a fost achiziționată recent de Anticariatul nr. 9 din Capitală, de la un bibliofil arădean. Aducem mulțumirile noastre responsabilului unității Simion Mihaș pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție, spre consultare, volumul, ca și pentru sollicitudinea dovedită în reproducerea facsimilelor și a fotografiilor.

dot — părintele istoriei — acest lucru a fost împiedicat pentru toți autorii antici, care au evidențiat în scrierile lor identitatea de neam a geto-dacilor, cit și apartenența lor la marea familie tracică. Și totuși vreme îndelungată în evul mediu s-a vorbit despre geto-daci ca despre un neam germanic, istoria lor fiind asimilată cu aceea a numeroaselor popoare germanice, care, în epoca marilor migrații, au străbătut întreaga Europă.

Cum se explică această întrepătrundere a două civilizații, a două evoluții istorice diferite din atâtea puncte de vedere: pe de o parte aceea a geto-dacilor, cu milenare legături cu lumea greco-romană și cu civilizațiile Orientului Apropiat; pe de altă, civilizația popoarelor germanice, cu îndelungate rădăcini în lumea nordică și apuseană a continentului european? Cu alte cuvinte, cum s-a ajuns ca diferite scrieri să-i numească pe geți — goți? Marea autoritate a lui Iordanes și răspindirea de care s-a bucurat istoria sa intitulată Getica, dar consacrată de fapt goților, a determinat pe mulți cercetători să considere că translația geți — goți i s-ar datoră lui. Ba mai mult, s-a afirmat că el a preluat intenționat trecutul eroic al geților². Trebuie reținut însă că această confuzie este de dată mai veche decât sec. VI, când Iordanes și-a realizat opera, cel dintâi care a utilizat termenul got ca echivalent cu get fiind împăratul-filozof Iulian Apostatul (361-363 e. n.). În sec. IV, echivalența a fost adoptată și de alți autori, iar prin scrierile istoricului latin Claudianus (începutul sec. V) și mai ales ale lui Orosius (celebrul autor spaniol de origine gotă al Historiei adversus paganorum), apoi prin ale istoricilor Cassiodor și Iordanes a căpătât o largă răspindire. Astfel, de-a lungul secolelor Gethia (Geția) a fost identificată cu Gothia și situată, undeva, în nordul Europei, iar dacii la rîndul lor au fost numiți dani și considerăți ca strămoși ai danezilor.

Voită sau întîmplătoare, confuzia dintre geți și goți, apărută în primele secole ale erei noastre, a avut drept rezultat o largă răspindire a istoriei geto-dacilor și pe o arie ce cuprindea aproape întregul continent din Scandinavia pînă în Iberia și din Austria pînă în Islanda. Meritul numeroaselor lucrări realizate de diferiți autori germani este de a fi menținut viu (chiar cu prețul confuziei geți-goți) interesul față de istoria strămoșilor noștri. Cînd, cu spiritul lor științific, învățații secolului luminilor și apoi cei din sec. XIX au descoperit greșeala, în întreaga Europă existau numeroase lucrări consacrate goților, dar referindu-se, de fapt, la istoria geto-dacilor. Între ele și Cartea eroilor națiunii germane — una din primele scrieri de acest fel.

Dar cine era autorul ei, „marele învățat și prea strălucit istoric Heinrich Pantaleonis“, care se încumetase să adune informații „întîia

² Magazin Istoric, nr. 3/1978.

oară la un loc, cu mare trudă și hărnicie... aproape din toate istoriile, cronicile, vechiturile istorice" și să redea „pe cât se poate de artistic cu toate imaginile, persoanele descrise“?

De origine elvețiană, născut la Basel, la 13 iulie 1522, Heinrich Pantaleonis și-a început studiile în orașul natal și le-a continuat la diferite universități germane. A studiat limbile vechi, ca și matematica, teologia, științele naturii, iar mai târziu și medicina. Timp de 37 ani a fost profesor la Basel, apoi împăratul Maximilian II, apreciindu-l în chip deosebit meritele, l-a luat la curtea sa, făcându-l comite palatin. Autor a numeroase cărți din cele mai variate domenii (poezie, istorie, geografie, medicină), Pantaleonis a fost — cum îl arată preocupările — un spirit universal, ca, dealtfel, mulți dintre umanștii vremii. A murit la 3 martie 1595.

Cartea eroilor națiunii germane — cea mai de seamă lucrare a sa — a fost realizată în două variante. Prima, în limba latină, cea de-a doua, „înmulțită și îmbunătățită“ de autor, în germană, „încît și omul de rînd să poată afla cu ușurință istoriile germane de la începutul lumii și pînă la vremea arătată prin persoanele reprezentate în ordinea ordinii“.

Într-adevăr, lucrarea denotă o bună cunoaștere a textelor antice, cu rare scăpări ori înconsecvențe. Faptul se vedește și din grija cu care sînt realizate desenele ce însoțesc fiecare text. Regii daci sînt înfățișați în armuri medievale, căci abia mai târziu, sub influența ideilor renașcentiste, personajele istorice vor începe să fie prezentate în vestimentație antică. Totuși artistul se străduie să redea acele elemente care individualizează personajul prezentat. Deceneu, de pildă, care — așa cum ne spune Iordanes — i-a învățat pe daci matematica și astronomia, este înfățișat cu un glob pămîntesc și cu un compas în mîini, semnele cunoștințelor sale matematice. Autorul intervine rareori în narațiunea antică (redată însă prin cuvintele sale), adăugînd, în general, elemente menite să facă legătura cu lumea germană ori să dea culoare evenimentelor relatate: de pildă, Deceneu l-ar fi sfătuit pe „goși“ (gefi) să înlocuiască vinul cu... berea — care, cum se știe, constituie o băutură specifică neamurilor germanice; o notă personală se distinge și din sensul dat de autor parabolei povestită de Frontinus pe timpul lui Scario. De asemenea, se cuvine subliniat că, în spiritul ideilor vremii în care scrie, Pantaleonis insistă asupra confruntărilor militare, mai spectaculoase, dar care, desigur, nu au constituit caracteristica esențială a geto-dacilor — cunoscuți, înainte de toate, ca un neam de agricultori, păstori, meșteșugari.

Iată portretele citorva dintre cei mai însemnați regi ai geto-dacilor, însoțite de extrase din textele pe care H. Pantaleonis li le-a consacrat. Pentru a nu îngreuna lectura, am renunțat la punctele prin care se marchează intreruperile; cuvintele adăugate de noi sînt cuprinse în paranteze drepte. Notele de subsol aparțin redacției.

GH. DAVID

DACUS

Dacus, numit și Danus, al treilea tovarăș al lui Tuiscon¹ era înzestrat cu mare seriozitate și pricepere. Tuiscon l-a așezat în calitate de duce să stăpînească țara de dincoace și de dincolo de Istru, de asemenea spre miază-

noapte, pînă în Sarmația și spre miază-zi, pînă la Dunăre. După aceasta a condus un mare popor al dacilor către marea germană [Marea Baltică] și la popoarele de miază-noapte și la insule și după părerea unora a constituit pe denmarci sau danezi. Țara aceasta o stăpînește și în ziua de astăzi regele Danemarcei, avînd un mare renume între ducii germani. Vechii locuitori ai acestei țări [Danemarca] s-au numit cimbrîi sau cimerieni. S-a stabilit însă că țara pe care au locuit-o mai întîi, numită de la Dacus, Dacia, formează în ziua de astăzi Marea Valahie, iar o parte din ea se numește Transilvania sau Siebenbürgen.

ZAMOLXIS

Zamolxis s-a născut și a crescut la gefii de miază-noapte, în țara germană [getică]. De îndată ce a împlinit jumătate de vîrstă și-a părăsit patria și, din dragoste pentru virtute, a plecat în Italia pe vremea cînd la Roma domnea

Tarquinius Superbus [sec. VI î.e.n.]. Cînd a înțeles aici că se apreciază pretutindeni învățătura lui Pitagora (580-500 î.e.n.), a devenit un adept al acestuia, căpătînd o adîncă cunoaștere în problemele divine și cele lumești. A fost, de asemenea, multă vreme ucenicul lui și a locuit prietenește la el. După aceea a trecut la egipteni, completînd experiențele sale din trecut cu tînuitele minuni ale naturii. Cînd s-a înapoiat în patria sa, împodobit cu multe virtuți și cunoștințe, a fost ținut în mare cinste de întreg poporul. Atunci a explicat toate minunile, cîntecul păsărilor și visurile, spre mirarea tuturor oamenilor. El a predicat cu deosebire ca oamenii să înlăture și să fugă de orice lenevie a trupului, să îndeparteze de la ei orice neînțelegere din suflet, orice prisos al stomacului.

¹ Principala zeitate la vechii germani, fiu al Cerului și al Pămîntului, creator al oamenilor.

Din acest motiv, regele geților l-a acceptat pe Zamolxis ca interpret al voinței divine, obligându-i pe toți să-l considere ca pe un preot al lui Dumnezeu. Dar el a disprețuit mărteja regală și și-a pregătit o peșteră sub pământ, la care oamenii să nu poată veni și nu a lăsat nici pe rege, ori pe slujbașii săi să vorbească cu el. Aci a făcut o seamă de preziceri, anunțând lucruri viitoare. Din cauza aceasta, geții i-au adus ofrande și l-au considerat un zeu. Dealtfel, obiceiul ca regii geților să aibă pe lângă ei, tot timpul, filozofi în treburile importante, și să nu facă nimic în treburile spirituale și lumești fără sfatul lor, a rămas pînă în timpul împăratului Tiberiu [14-37 e.n.]. Putin înaintea împăratului August, filozoful Deceneu a ridicat la mare cinste această funcție.

DROMIGETHES [DROMICHETE]

Datorită marilor sale cucerinicii și vitejii, după Sitalkes, rege al geților a fost ales Dromigethes [aceasta petrecându-se] pe vremea cînd Lisimach, ducele îndrăzneț — care mai înainte doborîse cu propria sa mînă un leu —

a început să domnească peste popoarele învecinate din Scitia [de fapt, peste Tracia macedoneană]. A fost însă în dezacord cu porunca lui Alexandru, care îl sfătuisă să lase în pace pe goții [geți], incitîndu-i la război. Din această cauză, Dromigethes a pornit împotriva lui cu mare armată și l-a întîmpinat bărbătește, în cîmp deschis, dar cum a început lupta goții [geții] au obținut victoria, iar Lisimach a căzut în mîinile lor. Cînd însă Dromigethes a aflat marea înțelepciune și bărbăție a lui Lisimach, i-a oferit ospitalitate, a legat prietenie cu dînsul și i-a redat libertatea.

BOEROBIST [BUREBISTA]

Boerobist, un bărbat destoinic și foarte priceput în războaie, și-a dobîndit, la germani [geți], datorită campaniei sale împotriva Orientului, un mare renume în timpul cînd Iulius Caesar și Pompeius au început războiul civil. A

cesta [Burebista] i-a întărit din nou pe supușii săi daci și geți — care se împușinaseră în urma multelor războaie — printr-o hrană cumpătată și prin continuă ascultare; de asemenea, prin exercițiul zilnic al armelor și prin muncă îndîrjită i-a pregătit într-atîta, încît prin bărbăția lor depășeau pe unii germani. După vechiul obicei părintesc, avea la sine un sfetnic credincios pe Deceneu [Deceneu]. După sfatul acestuia, a distrus vița de vie și a început prin a impune [supușilor săi] o viață cumpătată, adică cu abținerea de la vin. Cu aceste măsuri înțelepte, Boerobist s-a ridicat și în cîțiva ani și-a realizat un regat mare.

După ce a supus toate popoarele dimprejur, a trecut prietenos peste Rin și a provocat la război pe Iulius Caesar, cuceritorul lumii, împreună cu poporul roman victorios... Apoi și-a propus să invadeze Apulia și orașul Roma, provocînd o mare spaimă lui Iulius Caesar și poporului roman. A condus, de asemenea, pe [celții] boii — care o sută și cincizeci de ani au locuit la fluviile Dunăre, Arabo [Sava] și Drab [Drava], după ce au fost alungați din Italia și au ajuns în aceste locuri — în marea țară a germanilor. Pe vremea aceea alături de boii se aflau bastarni, alani, gepizi, vandali, cvazi și sarmați care, cu toții, erau supușii geților. Din cauza aceasta romanii, care datorită războiului lor civil suferiseră multe pierderi, au trebuit să facă pace cu acest rege.

DECENEU

Deceneu, un got [geț], s-a încrezut în mintea sa deosebită, s-a devotat filozofiei și a învățat multe în științele oculte. După aceasta s-a dus în Egipt să asculte pe preoți, aproximativ la anul 70 înaintea lui Christos. S-a întors apoi

în patria lui, s-a folosit de cele învățate și a realizat lucruri deosebite. Apoi a inițiat poporul său în teologie și a construit multe temple.

¹ Iordanes spune că Burebista „luă pe lângă sine pe Deceneu, un bărbat vrăjitor” referindu-se la marile lui cunoștințe științifice care, în spiritul vremii, puteau fi considerate vecine cu vrăjitoria.

COMOSICUS

Comosicus a fost la goți [geți] în mare considerație pe vremea lui Iulius Caesar, așa fel încît aceștia l-au ridicat la rangul de preot suprem. El a fost ucenic al lui Deceneu, care l-a inițiat în unele taine. Comosicus a insti-

tuit o școală de instruire a tineretului în filozofie precum și în uzanțele idolatriilor și bisericilor păgîne. S-a ajuns astfel ca, în acea vreme, goții [geții] să întrecă în înțelepciune pe toate popoarele barbare și să fie egali grecilor după cum arată Dion [Chrysostomus] care a descris istoriile goților [geților] și faptele lor în limba greacă.

COTISO

Cotiso a fost pe vremea lui Iulius Caesar regele puternic al dacilor, a căror țară se număra pe atunci și ea printre cele ale germanilor. El și-a propus pe vremea războiului civil [dintre adepții lui Brutus și urmașii liniei po-

litice a lui Cezar] să-și mărească țara. Cînd însă împăratul August s-a hotărît să răzbune cu mare forță moartea lui Iulius Caesar, fratele mamei sale, lumea a fost răscolită de războiul civil [izbucnit după înfrîngerea lui Brutus între noii conducători ai destinelor Romei: Marc Antoniu și Octavian]. Din această cauză, Cotiso s-a aliat cu alți germani, pentru a nimici cu armele pe romanii răzvrățiți. În acest scop, cînd a înghetăt Dunărea și se putea trece de pe un mal pe celălalt, Cotiso a trecut apa și a pustiit cîmpul provinciile romane din jur. Împăratul August a trimis atunci 50 000 oameni împreună cu comandantul Lentulus ca să opună rezistență germanilor [geților]. După ce s-au ciocnit de cîteva ori cu dușmanii, dacii au fost în cele din urmă alungați dincolo de malurile fluviului, iar romanii au construit fortificații la Dunăre. Despre războiul acesta Horațiu îi scrie lui Mecena:

Lăsa-ți grijiile deoparte

Căci Cotiso e acum supus...

Dar dacii nu și-au abandonat intențiile ci, bazați pe puterea și pe ajutorul altor germani,

au trecut adesea peste Dunăre, au izgonit garnizoanele romane, punîndu-le în mare primejdie. Din pricina aceasta, împăratul August, împins de nevoie, i-a dat lui Cotiso în căsătorie pe fiica sa Iulia [proiect nerealizat], intenționînd să ia la rîndu-i, în căsătorie pe fiica acestuia, pentru ca germanii [geții] aflînd de această nouă prietenie, să facă alianță cu romanii și să stăruiască în ascultare.

SCORILLO

Scorilo, numit și Sirius, a devenit după Berobista [Burebista], regele germanilor [geților] pe vremea cînd împăratul Octavian [27. î.e.n. - 14 e.n.] a început să guverneze Imperiul roman. Pentru că romanii erau în

război civil, și-a propus să-i atace prin surprindere. În prezența poporului a pus doi cîini să se lupte între ei, iar pe cînd aceștia se luptau înverșunat, le-a arătat un lup. Cîinii au părăsit de grabă lupta și l-au atacat pe lup. Prin cuvinte și prin faptă, el a vrut să arate dacilor că romanii se vor nimici cîrînd [între ei] dacă nu vor găsi un dușman din afară. După aceea a pătruns cu poporul său în Tracia, pustiind provincia romană în lung și în lat... Din această cauză împăratul August a încheiat alianță cu Cotiso și Marobudo — regi din țara germanilor — folosindu-se de ajutorul lor pentru a opune măcar cîteva vreme rezistență lui Scorilo o dăcui și altora¹.

DORPANEUS [DURAS, DURPANEUS]

Dorpheus a fost ales rege de către goți [geți] datorită marii sale forțe trupesti și suflătești, pe vremea cînd se numărau anii 85 de la nașterea lui Christos, iar Imperiul roman era guvernat de Domitian. Dorpheus a pustiit ma-

¹ Autorul parafrazează scrierea lui Frontinus, *Strategemata* denaturînd însă sensul parabolei. În realitate, Scorilo voia să arate că cele două tabere romane aflate în război civil (doi doi cîini) s-ar uni, pentru a lupta împreună împotriva inamicului comun: dacii (lupul), dacă aceștia l-ar ataca. Se pare că Scorilo — despre care Iordanes ne spune că a domnit cîni — era adeptul relațiilor pașnice între daci și romani.

lurile Dunării care erau de mai multă vreme apărate de romani și a omorât pe slujitorii aflați în așezările acelea. Oppius Sabinus, care a fost comandant în acele locuri după Agrippa, a înțeles aceste lucruri, a strâns o armată și a purtat o luptă cu goții [geții]. Dar Dorpaneus, cu poporul său, l-a învins bărbătește și l-a decapitat pe acest Oppius Sabinus. Când s-a aflat aceasta la Roma, în oraș s-a produs mare spaimă, deoarece mulțimea se temea că dușmanul învingător va pătrunde în interiorul imperiului și va devasta totul cu puterea sa. Din cauza aceasta, Domitian a fost nevoit să treacă cu întreaga sa armată în Iliria, să dea o luptă și să poruncească comandantului său, Cornelius Fuscus, să treacă peste Dunăre. Dar goții [geții] n-au întârziat să pună mîna pe arme și, încă de la prima ciocnire, să obțină împotriva romanilor o importantă victorie, cucerind tabăra acestora. Din această pricină Dorpaneus a fost considerat de către ai săi nu ca un om simplu, ci ca un semizeu. A fost supranumit și Anzes, mai ales pentru că împăratul Domitian a trebuit să plătească goților [geților] un tribut.

DECEBAL

Decebal, regele dacilor, era pe vremea sa spaima romanilor, căci se dovedea foarte viclean în treburile de război, avînd mîna vitează înarmată să atace pe dușman, iar în retragere, cînd era nevoie, știa

să fie iute. Putea să atace chiar și pe ascuns [prin surprindere] pe dușman, să-l provoace la luptă, să se folosească de victorie, iar cînd suferea o pagubă să o suporte cu calm și curînd să o înlocuiască [prin-o izbîndă]. Din pricina aceasta, împăratul Traian a dorit să-l atragă în alianță împreună cu alți germani. Decebal a înțeles însă viclenia romanilor care foloseau alianța în interesul lor și [ca urmare] a rupt-o. El a sfătuit și pe germani să rupă alianța și să-și apere libertatea, deoarece romanii erau ocupați în războiul cu parții. Prin exemplul său a dat mai multora îndemnul să ridice armele, să primească pe fugarii [romani], să refacă cetățile și a atras atenția neamurilor din jur să desfacă alianța [cu romanii], aceasta în anul 101 de la nașterea lui Christos. Îndată ce s-au auzit acestea la Roma, Decebal a fost declarat de către Senat ca dușman. Dar pentru că romanii au cunoscut în mai multe rînduri bărbăția germanilor [geților], împăratul Traian și-a luat sarcina să ducă el însuși războiul și nu prin alți comandanți militari. El a venit astfel la Dunăre cu o armată foarte puternică.

După aceasta [dacii și romanii] s-au ciocnit între ei cu mare dușmănie și multă vreme au

luptat cu victorii de-o parte și de alta. În cele din urmă însă romanii au fost superiori. Ei au obținut o victorie atît de sîngeroasă, încît n-au mai avut suficientă plînză ca să lege rănile. De aceea, Traian și-a rupt cămașa împărțind-o între soldații săi răniți. Celorlalți, care au căzut în luptă, le-a ridicat un altar, poruncind să fie cinstiți în fiecare an. Apoi, între romani și Decebal s-a încheiat pace, în așa fel ca dacii să se retragă din locurile pe care le-au cucerit mai înainte cu forța și să dărîme fortificațiile. Dar Decebal, după plecarea lui Traian, nu a evacuat regiunea, ci a pornit cu război împotriva iazigilor [sarmați aliați ai Romei], care, la început aliați ai săi, se supuseră romanilor.

Traian a pornit o nouă campanie împotriva dacilor și a aruncat un pod peste Dunăre, care — realizat cu mari cheltuieli — n-a rămas cu nimic mai prejos de alte lucrări realizate în mod extraordinar. În felul acesta nu numai că Traian și-a făcut un nume mare, dar a și asigurat armatei romane, pusă de pază dincolo de Dunăre, posibilitatea de a-i veni în ajutor în timpul iernii, cînd fluviul nu era înghețat. Mai tîrziu, împăratul Adrian [117-138 e. n.] a distrus o parte din acest pod, fiindu-i teamă că dacii dacă vor zdrobi cîndva paza acestui pod vor pătrunde în Moesia fără nici o greutate.

De cum a isprăvit acest pod, Traian și-a condus armata în Dacia. A avut cu acest popor un război lung și greu, pe care soldații l-au purtat cu atîta dragoste pentru conducătorul lor, încît unul care a primit o rană grea și a ieșit din rînduri, înțelegînd că rana e mortală, a reluat arma în mîna și s-a întors în luptă, murind abia după ce dușmanul a fost înfrînt. Cînd Decebal a înțeles că nu mai rezista multă vreme lui Traian, care avea sub autoritatea lui mai multe popoare, a ascuns tezaurul regal, care era foarte mic, în albia rîului Sargeția, pentru a nu cădea în mîinile romanilor. El s-a folosit în acest scop de muncă prizonierilor, a orientat apa în altă albie și a acoperit bogăția sa cu pietre și stînci mari, ascunzînd-o. La sfîrșit, a adus apa din nou în albia veche. De asemenea, a dat ordin ca toți prizonierii, după ce au isprăvit lucrarea, să fie omorîți pentru ca niciodată să nu se cunoască cele întimplute. După aceea și-a luat viața cu mîna sa proprie ca să nu cadă viu în mîna dușmanului și să fie păstrat pentru triumf. Deoarece Bicilis, sfetnicul cel mai apropiat al regelui, a fost prins de dușman, a destăinuit lui Traian locul unde se găsea o parte din această comoară, din care unele indicii se mai găsesc în Transilvania. S-a întimplat chiar în zilele noastre ca pescarii să găsească părți ale ei într-o încăpere boltită sub apă peste care crescuse un copac ce s-a prăbușit de bătrînețe. Astfel călugărul Georg și moldovenii [din timpul lui Petru Rareș] au cărat de aici o nespus de mare grămadă de aur. Se pare că și cei 2 000 pfenigi de aur (fiere care era în greutate de trei ducați) ai regelui Ferdinand [de Habsburg, pretendent, împreună cu Ioan Zapolya, la tronul Ungariei] să fie de aici.

În românește, de Horia STANCA

BĂRBATUL CARE I-A ÎNĂLȚAT PE GEȚI

JAN TRYNKOWSKI,

R.P. Polonă

Apreciat specialist al istoriei popoarelor antice, îndeosebi a lumii greco-romane, profesorul polonez Jan Trynkowski este totodată un bun cunoscător al trecutului poporului român, mai cu seamă al momentelor de interferență din istoria strămoșilor noștri, geto-daci, cu istoria altor popoare antice.

Destinat Magazinului istoric, în paginile cărui a mai colaborat¹, articolul profesorului Trynkowski furnizează noi și interesante informații privind interesul manifestat în țara prietenă pentru istoria geto-dacilor, a personalităților lor de seamă.

În zilele în care întregul popor român sărbătorește a 2 050-a aniversare de la crearea primului stat centralizat dac — statul lui Burebista — considerăm că e interesantă cunoașterea opiniilor și aprecierilor pe care istoricii polonezi le-au făcut, de-a lungul secolului XIX, asupra acestui eminent conducător, talentat om politic, mare reformator, puternic suveran, care a hotărât în mare măsură soarta Europei în sec. I î.e.n.

Motivele pentru care știința istorică poloneză din veacul XIX s-a interesat de istoria dacilor și a Daciei pot provoca astăzi un zâmbet indulgent, dar ele trebuie să se bucure de înțelegerea noastră, ceea ce nu înseamnă neapărat și o aprobare. Polonezii, care la sfârșitul sec. XVIII, își pierduseră independența, suferind împărțirea impusă de cei trei vecini puternici, s-au aplecat cu mare entuziasm asupra studierii trecutului lor, găsind în acest trecut numeroase exemple splendide care să le stimuleze rezistența și să le trezească speranțe într-un viitor mai bun. S-a făcut apel la vremurile cele mai vechi pentru căutarea strămoșilor antici ai polonezilor — identificându-i pe aceștia cu sarmații, sciții, ba chiar cu locuitorii Colchidei...² Aceste concepții —

neștiințifice, din perspectiva cunoștințelor noastre de astăzi, dar care nu se îndepărtau, ca nivel, de idei de același fel formulate în întreaga Europă de atunci — s-au bucurat în acea vreme de o primire favorabilă, căci trebuia dovedit cititorilor polonezi că despre strămoșii lor au scris chiar părințele istoriei Herodot³ sau alți mari istorici greci și romani.

Aducător de civilizație

În 1791, Johann Cristoph Gatterer, profesor la Universitatea din Göttingen, a lansat teoria că slavii (între aceștia și polonezii) provin din geto-daci. Această teorie a nimerit în Polonia pe un sol fertil, la răspîndirea ei contribuind, după cite se pare, elevul lui Gatterer — G.E. Groddeck, profesor de filologie clasică la Universitatea din Vilno, care se interesa îndeaproape de istoria geților, dovadă fiind cele două lucrări pe care le-a dedicat: *Geții Athanazizontes sau despre credința în nemurire a geților, zisă și credința lui Zamolxis și Legende grecești despre Zamolxis*.

Sub influența lui Groddeck, s-a aflat și Ioachim Lelewel (1786-1861), elev, iar mai târziu și coleg cu el la Universitatea din Vilno.

Elemente ale acestei concepții se observă încă în lucrările din 1814 ale lui Lelewel, dar expresia ei cea mai deplină se află în marea sinteză publicată în 1853, *Popoarele de pe pământurile slave, înainte de apariția Poloniei* care face o amplă schiță a istoriei Daciei, dedicind un spațiu însemnat caracterizării lui Burebista:

„Cam în această perioadă, puterea geților a crescut, ajungînd la cel mai înalt grad. Boroista [Burebista], el însuși de neam get, obținînd domnia asupra alor săi, a împovărat pe celți cu dese războaie și prin atît de curajoase deprinderi, cumpătare și sîrguință a sprijinit cauza [geților], încît la puțin timp... a creat un stat mare, a cuprins sub autoritatea geților multe popoare străine și romanilor înșși le-a devenit atît de temut, încît Iulius Caesar s-a gîndit la o expediție împotriva lui... De aici înainte totul începu a fi plin de numele getului”.

A doua jumătate a sec. XIX a adus în Polonia, o înviorare deosebită a interesului manifestat față de Dacia și daci. În 1850, la Lvov a apărut cartea lui August Bielowski (1806-1876), *Introducere critică la istoria Poloniei*, care, la timpul său, a provocat multe controverse și polemici științifice. În această operă se află, de asemenea, o apreciere extrem de interesantă cu privire la fondatorul statului dac: „Restul anilor veacului III [î.e.n.] și întregul veac ce a urmat s-au scurs în lupte mărunte și dezavantajoase ale triburilor trace cu cele ale celților; aceasta pînă ce începînd cu primul veac înainte de Christos, s-a ridicat la o putere extraordinară statul lui Burebista. Bărbatul care i-a înălțat [pe geți] a fost unul din acei oameni neobișnuiți, pe care, uneori, providența îi cheamă într-un mod aproape

¹ Magazin istoric, nr. 8/1975.

² Tară legendară de unde argonauții au adus Ilna de aur.

³ Magazin istoric, nr. 10/1974.

miraculos să conducă soarta popoarelor. Pentru atingerea scopurilor sale, [Burebista] a folosit nu atât forța fizică, ci ca domnitor prevăzător a știut să lovească în părțile slabe ale potrivnicilor săi și să tragă de aici foloase...”

La numai doi ani după Bielowski, își spune cuvântul asupra geto-dacilor și Jan Wągliwicz (1811-1866), arhivist, publicist, cercetător al antichității, etnograf, lingvist și istoric literar. Trăfînd pe geto-daci ca un fragment al marelui grup etnic traco-iliric, el îi caracterizează astfel: „Între popoarele antice o atenție deosebită merită acordată traco-ilirilor, căci aceștia nu numai că au dezvoltat în timpurile preistorice o viață socială, lăsinđ, alături de vestigiile istorice, numeroase instituții, atît referitoare la societate, cît și la religie, dar — și aceasta este cel mai important — au constituit începutul civilizației europene, atît în ce privește principiile ei ca atare, cît și direcțiile [de dezvoltare] ale acesteia”. „Burebista — scrie Wągliwicz — a fost ales în Dacia ca rege în jurul anului 90 [i.e.n.]. A fost un bărbat prevăzător, care a știut nu numai să folosească abil împrejurările pentru a se întări, dar, în principal, s-a străduit să cultive sentimentele morale ale supușilor lui”

Termeni dacici în vocabularul german

În același an, 1852, Maciej Maliszewski (1799-1870), distins pedagog și cercetător, editează la Strasbourg o carte în care supune analizei basoreliefurile Columnei lui Traian de la Roma. Această lucrare dedicată în principiu perioadei războaielor daco-romane, nu cuprinde, ce este drept, activitatea lui Burebista, dar merită reprodușă opinia lui Maliszewski despre ultimul rege al Daciei — eroicul Decebal: „În meșesugul bătlărilor era extrem de chibzuit, în acțiuni activ, în luptă cu sabia prompt, iar la retragere nu prea grăbit. Aceste mișcări foarte șirete le folosea în funcție de necesități sau de poziția favorabilă a locului. Se pricepea mai mult decît bine să întindă, prin păduri, capcane pentru dușmani; pentru purtarea unei bătlăli serioase găsea de fiecare dată noi manevre; cunoștea cu precizie modul de a se folosi de victoria obținută, după cum [în caz de înfrîngere] lua rapid măsurile de recuperare a pierderilor suferite. Pentru asemenea rare capacități era un inamic de temut al statului roman și deci un vecin periculos pentru nepoții slabi ai lui August”.

Merită, de asemenea, să adăugăm tot acum că, îmbrățișînd teoria că polonezii ar fi urmașii acelor daci care, neîmpăcîndu-se cu cucerirea romană, și-au părăsit locurile de baștină și s-au mutat la nord, Maliszewski nu se îndoiește nici o clipă de continuitatea locuirii pămînturilor României de azi.

În Polonia s-a urmărit cu atenție ceea ce s-a scris despre daci în alte țări. În 1853 a

apărut cartea lui J. Grimm¹, *Istoria limbii germane*, în care se demonștră că denumirile dacice de plante păstrate la Dioscurides² pot fi găsite în fondul limbii germane. Doi ani mai tîrziu, Wacław Aleksander Maciejowski (1792-1883) a publicat o lucrare *Geto-dacii vîstulieni și nîprieni strămoșii polonilor*, în care pleacă de la tezele lui Grimm, încerca să obțină anumite date referitoare la cultura spirituală și, înainte de toate, materială a dacilor. Cu această ocazie, Maciejowski schița o caracterizare interesantă a celui mai apropiat colaborator și urmaș al lui Burebista, Deceneu: „Nu tuturor, ci numai celor mai vestiți împărțasea aceste cunoștințe lăminat și prevăzător preot: căci lumina numai pe aceia pe care singur îi căuta în popor și pe care-i considera demni de știința lui... La fel procedase, cu cîteva veacuri înaintea lui Deceneu, Zamolxis, bărbat trac... pentru a inocula în popor noțiunile sale de cea mai înaltă esență, ceea ce dovedește o instrucțiune mai înaltă la acest popor decît o aveau scîții...”

Interesul manifestat față de daci și istoria lor a fost atît de mare în acei ani în Polonia, încît ei au fost evocați și în beletristică. Un exemplu elocvent în această privință poate fi poemul *Dacia* a lui Teofil Lenartowicz (1822-1893), unul din cei mai populari poeți polonezi din a doua jumătate a sec. XIX, poem păstrat din păcate fragmentar.

Ultimul cercetător polonez, care, în sec. XIX, s-a ocupat mai pe larg de istoria Daciei a fost Edward Romuald Boguslawski (1848-1917), istoric și publicist. Vasta sa operă, *Istoria slavilor* (1888-1889), polemizează energic cu cei care negau autohtonismul românilor pe pămîntul României de azi: „Asuprirea căreia românii i-au căzut victimă [în Transilvania] din partea populației dominante și privilegiate săsești și maghiare a dat naștere, printre germani și unguri, la tendința de a se justifica. A apărut deci teoria că românii ar fi venit de-abia în vremurile de mai tîrziu (la sfîrșitul sec. XII) de peste Dunăre în Transilvania, pe cînd sașii și ungurii ar fi locuit acolo de mult, că [românii] ar fi fost deci niște intruși și ca atare nu ar fi avut dreptul nici la pămînt, pe care niciodată nu l-au posedat, nici la egalitatea în drepturi cu oprimatorii lor. Germanii Sulzer, în 1791, Rösler, în 1871, ungurul Hunfalvy (1877-1883) și alții s-au străduit să-și sprijine părerea cu argumente și să-i dea aparent de adevăr științific dovedit”. Teza lui Rösler că românii nu ar fi urmașii vechilor locuitori ai Daciei e definită de Boguslawski drept „fiecțiune”. „Această afirmație folosește sofisme — scrie istoricul polonez — în spatele cărora se ascunde tendința învățaților austro-germani de a-i

¹ Jakob Grimm (1785-1863), folclorist și filolog german, autor, împreună cu fratele său Wilhelm, al celebrilor *Basmă*.

² Medic grec din timpul împăratului Claudius (41-54 e.n.) și Nero (54-68 e.n.). A lăsat o scriere cuprinzînd plantele medicinale și denumirile lor la diferite popoare, printre ele aflîndu-se și dacii.

prezenta pe români ca veniți mai târziu pe pământurile austro-ungare“.

Boguslawski găsește loc și pentru a-l aprecia pe Burebista: „În secolul I [i.e.n.] vedem creștindu-se... statul getic. Intemeietorul lui a fost un renumit bărbat din poporul getilor, Burebista... contemporan lui Iulius Caesar. Acesta a unit triburile dace sub conducerea sa și, cu ajutorul unui anume Deceneu, cu siguranță preot, pe care, ca și pe Zamolxis, îl considera proroc, a efectuat o reformă internă determinându-i [pe geți] la o ascultare necondiționată față de legi. Având în mână o putere nelimitată, a creat un mare stat, l-a extins, și, prin victorii, l-a asigurat în fața vecinilor“.

Scopul acestui articol nu a fost de a polemiza cu concepțiile istoriografiei poloneze în sec. XIX, concepții cultivate, dealtfel, nu numai de învățați polonezi. Autorul acestor rînduri a pornit de la considerentul că cititorul român va lua cunoștință cu interes de opiniile referitoare la Burebista (nepublicate pînă în prezent în România), opinii formulate cu o sută și ceva de ani în urmă într-o țară ai cărei locuitori, cu toate că, din păcate, nu sînt înrudiți cu dacii și nici cu urmașii lor, români, se simt legați de aceștia prin numeroasele fire ale simpatiei și ale tradițiilor seculare comune.

În românește de
Milică MOLDOVEANU

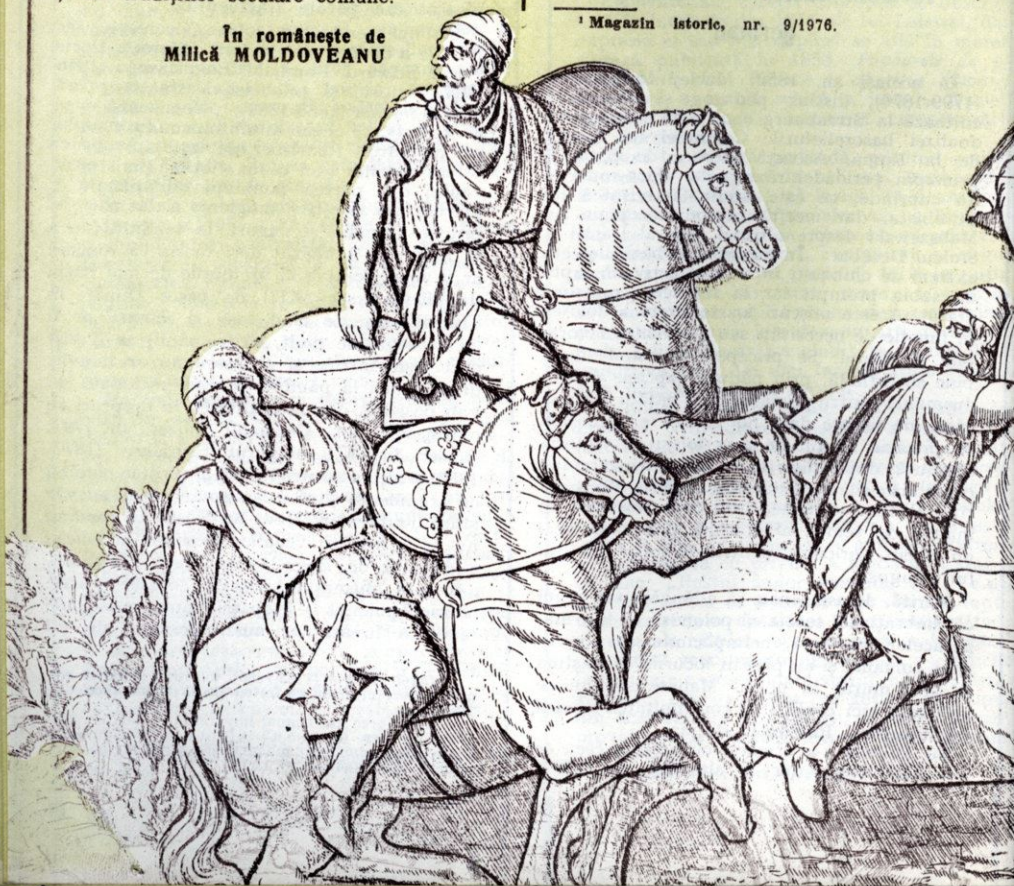
MARE OM POLITIC, MARE DIPLOMAT

MIHAI GRAMATOPOLO,

Institutul de arheologie, București

Știrile pe care le avem despre Burebista, deși nu sînt numeroase, conțin suficiente și semnificative informații pentru a cunoaște și înțelege politica de anvergură a acestui mare rege al geto-dacilor. Informațiile sînt furnizate de izvoare precise și demne de toată încrederea. Întîiul, în ordine cronologică, este un document contemporan cu însuși regele get: decretul pentru Acornion¹, fiul lui Dionysios, cetățean al orașului Dionysopolis (Balce), prin care Sfatul și poporul acestei cetăți

¹ Magazin Istoric, nr. 9/1976.

li răsplăteau cu o cunună de aur și o statuie de bronz, pentru meritele cîștigate în slujba binelui obțesc. Faptele de bine ale lui Acornion sînt expuse în ordine cronologică, ultima jumătate a decretului ocupîndu-se de raporturile acestuia cu Burebista și de activitatea marelui rege în Balcani.

Ce ni se spune despre Burebista? Că nu cu mult timp înainte (decretul datează din anul 48 î.e.n., înaintea bătăliei de la Farsalos, din 9 august¹, deoarece Pompei este amintit ca autokrator, denumire ce nu și-ar mai fi avut rostul în condițiile înfrîngerii acestuia de către Cezar), Burebista devenise cel mai mare dintre regii Traciei, stăpînind pămînturile de la nord și sud de Dunăre. Că Acornion a ajuns să-i fie și lui prieten apropiat (după ce fusese în bune raporturi cu tatăl unui bazileu dobrogean — ce-și avea capitala într-o Argedavă, atestată de o inscripție din epoca imperială în Dobrogea). Că l-a stătuît pe Burebista în

¹ După moartea lui Crassus (53 î.e.n.) și destrămarea triumviratului (încheiat în 60 î.e.n.), între Pompei și Cezar s-a deschis un conflict, accentuat de traversarea Rubiconului și intrarea lui Cezar cu trupele în Italia. Retras în Grecia, Pompei a suferit înfrîngerea de la Farsalos care a marcat începutul dictaturii lui Caius Iulius Caesar.

privața multor chestiuni importante și a obținut astfel bunăvoința regelui față de nevoile orașului. Că, în cele din urmă, regele l-a trimis în solie la Pompei, cu care s-a înțîlnit în Macedonia. Achitîndu-se cu bine de însărcinările primite, Acornion a purtat, în același timp, negocieri pentru propriul său oraș.

Al doilea izvor îl constituie textul lui Strabon. Născut în anul 64 î.e.n. în orașul Amasia din Pont, regiune situată pe litoralul sudic al Mării Negre, Strabon avea 16 ani în vremea soliei lui Burebista la Pompei (48 î.e.n.) și 20 cînd a venit la Roma, în anul morții lui Cezar și a lui Burebista (44 î.e.n.). A fost deci martor al vieții politice din vremea sa și a fost cu ațit mai informat asupra evenimentelor ce ne interesează, cu cît a aparținut el însuși aceleiași zone geo-politice. Redactarea operei păstrate (Geografia) pentru care s-a documentat în bibliotecile din Alexandria Egiptului și în arhivele de la Roma, a fost făcută, se pare, în Amasia, după anul 7 î.e.n. Cu alte cuvinte, informațiile lui Strabon despre Burebista au fost consemnate doar la patru decenii după momentul de vîrf al politicii acestuia în Balcani.

Ce spune Strabon despre Burebista? Că atunci cînd le-a devenit rege, geții erau istoviți de războaie; că i-a ridicat prin exerciții, abținere de la vin și supunere față de poruncile sale și, în scurtă vreme, și-a întemeiat o pu-

tere întinsă (conducere statală), supunând geților pe cei mai mulți din vecinii lor. Că a trecut Dunărea, în Tracia, Macedonia și Iliria, i-a învins pe celții amestecați cu tracii și ilirii, precum și triburile celtice ale boiilor conduși de Critasiros și pe cele ale taurisicilor. Ultima informație se situează cronologic la începutul domniei lui Burebista, iar penultima, foarte probabil, după anul înfringerii lui Pompei.

Istoria greșește, istoria corectează

În discursul *Borysthenitikos*, istoricul grec Dion Chrysostomul (40–c. 120 e.n.) vorbește despre geții care, cu 150 ani înaintea venirii lui Dion la Olbia (c. 105 e.n.), au cucerit această cetate și tot litoralul pontic până la Apollonia. Evenimentul, petrecut deci cam prin anul 55 î.e.n. a fost considerat de istorici ca fiind în legătură cu activitatea războinică a lui Burebista, presupunându-se că el a distrus orașele pontice. Această presupunere a fost transformată în idee istorică atunci când săpăturile arheologice efectuate în multe din aceste cetăți au dat la iveală straturi succesive de arsură, databile între sfîrșitul sec. II î.e.n. și sfîrșitul celui următor, poate și mai târziu. Din aceste motive, o seamă de inscripții, decretul pentru un anume Nikeratos (Cibia), cel pentru Aristagoras (Histria), precum și catalogul onorific ce pomenea de „o doua întemeiere a cetății” ca și alte documente epigrafice de la Tomis, Callatis, Odessos sau Mesembria au fost considerate drept confirmare a acțiunilor militare ale lui Burebista. Totuși în nici una din inscripțiile citate, în nici un alt document epigrafic și, în general, în nici un izvor istoric nu se spune că Burebista ar fi distrus cetățile grecești din nordul și vestul Mării Negre.

Cum trebuie înțeleasă în realitate informația lui Dion? Aproape în aceeași perioadă cu ridicarea geto-dacilor sub Burebista, Mitridate VI Eupator, regele Pontului, reușise și el să creeze, în sudul Mării Negre, o mare putere. Statul său barase calea sarmaților iazigi spre Iran, peste Caucaz, astfel că ei au fost nevoiți, în deceniile următoare, să se îndrepte către vest, ocolind prin nord arcul carpatic și stabilindu-se, în final, între Dunăre și Tisa. Aceste deplasări au dus la conflicte acute între cetățile grecești și populațiile din interiorul teritoriilor respective, printre care geții erau cei mai numeroși. Este foarte probabil ca aceste conflicte precum și alte cauze să fi determinat distrugerile repetate ale cetăților grecești pe care le atestă epigrafia și arheologia. Cît privește „a doua întemeiere” a Histriei, ea datează în mod cert din epoca imperială romană, fiind formula obișnuită cu care era flatat împăratul într-o vreme în care cultul împăratului devenise larg răspîndit.

În plus trebuie avut în vedere că o acțiune de anvergură întreprinsă de Burebista asupra cetăților grecești ar fi avut ecou în opera lui Strabon, care nu s-ar fi sfiit să o pună pe seama regelui geto-dac, dacă acesta ar fi făptuit-o. De asemenea, decretul de la Dionysopolis ar fi menționat ca un merit de sea-

mă faptul că, grație prieteniei ce i-o arăta lui Acornion, Burebista ar fi cruțat cetatea de la distrugere, în vreme ce pe altele din jur le-ar fi făcut una cu pămîntul.

Mai mult, în *Războaiele civile*, alt istoric grec, Appian (sec. II e.n.) ne spune că Pompei și-a asigurat adepții și tovarășii că „toate neamurile Orientului și de prin părțile Pontului Euxin, greci și barbari, toate sînt alături de el, iar regii acestora din urmă, prietenii ai romanilor, cît și ai lui”, fi pun la îndemînă trupe, arme, alimente și altele de care are nevoie. Ar fi fost deci imposibil ca, odată sosit în Macedonia, Pompei să se alieze cu Burebista dacă acesta ar fi distrus cetățile grecești. Și mai trebuie menționat că, în ciuda presupusei distrugerii, atît cetățile cît și regii barbari au avut cu se să-l sprijine efectiv pe Pompei și armatele sale în lupta împotriva lui Cezar. Este limpede că nu poate fi vorba de nici un fel de distrugere a orașelor grecești de către Burebista, ci, cum vom vedea, de o scurtă perioadă de liniște de care s-au bucurat în acel veac zbuciumat cetățile aflate sub oblăduirea lui.

Pentru a înțelege rațiunile politicii balcanice a lui Burebista să vedem în apropierea sa de Pompei nu o aventură personală, nu o opțiune hazardată pentru unul din cei doi pretendenți la cîrma treburilor Romei și nici măcar întuirea primejdiei unei posibile cuceriri a Daciei de către cuceritorul Galiei.

Spre a pătrunde motivațiile politicii lui Burebista, trebuie, pe de o parte, rememorate legăturile seculare ale Daciei cu tracii balcanici și grecii din Egee și Pontul Euxin, iar pe de altă parte se cuvine analizată atitudinea lui Pompei față de Orientul roman, de lumea elenistică, aflată în declinul ei.

De secole între aceste regiuni se stabiliseră strîns legături economice, bazate pe o complementaritate de produse, încît, pe bună dreptate se poate afirma că întreaga Peninsulă Balcanică și zona din nordul Dunării se constituiau într-un veritabil sistem economic. În el erau angrenate cetățile grecești, regatele elenistice și populațiile neelenistice din Asia, nordul Mării Negre și Balcani, la care se adăuga lumea geto-dacică, străbătută de drumurile comerciale și de mărfurile negustorilor greci și tracii.

Înalt nivel economic

Un moment deosebit de grăitor asupra legăturilor geto-dacilor cu tracii sud-dunăreni și sud-balcanici, precum și cu lumea greacă egeică sau cu elenismul macedonean îl constituie apariția primelor emisiuni monetare de argint la nord de Dunăre. Metalul folosit (argintul), greutatea și iconografia acestor monede, vădesc apartenența economică și culturală la lumea greacă, tracică și macedoneană și, în același timp, stadiul evoluat al triburilor getice, în cadrul cărora s-a făcut simțită nevoia monedei încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n.

Cercetarea emisiunilor monetare geto-dacice demonstrează existența a trei serii cu

iconografie autohtonă (bazată pe substratul cultural tracic), serii ce au premers cronologic imitațiile după monedele lui Filip II și Alexandru cel Mare. Aceste tipuri monetare au continuat să existe (în diferite variante stilistice) până la sfârșitul monetăriei dacice (începutul sec. I î.e.n.), ca o expresie elocventă a nivelului economic intern. Aproape concomitent, din a doua jumătate a sec. IV î.e.n., geto-dacii încep să folosească, apoi să emită, monede de tip macedonean.

Descoperirea citorva tezaure din piese de bronz emise în timpul lui Filip II, circulația acestora la nord de Dunăre sînt elocvente atît pentru a dovedi folosirea monedelor (chiar și cele de mică valoare) de către populația geto-dacică, dintr-o epocă timpurie, cît și pentru zona predilectă cu care se făceau schimburile comerciale. Intensitatea circulației monetare este dovedită și de faptul că Alexandru cel Mare, îndată după urcarea pe tronul Macedoniei, a pus în circulație pe „piața” nord-tracică un număr mare de tetradrahme bătute de tatăl său (Filip II)¹, monede ce erau cu două grame mai mici decît propriile-i emisiuni.

De asemenea, Alexandru a continuat să emită, pentru aceeași clientelă nord-tracică, monede postume de tipul Filip II. Una din explicațiile emiterii acestor monede este faptul că din minele din Macedonia și sudul Traciei se extrăgeau importante cantități de argint, din care o parte era furnizat triburilor de la nord de Balcani și Dunăre. Acest „export” de argint era un reflex al nevoii de argint în Dacia, bogată în aur, dar săracă în acest metal. (Semnificativ în privința aceasta ni se pare și faptul că prima exploatare de argint, la Baia Mare, datează din evul mediu, iar producția de argint a României din anul 1938 era inferioară celei livrată de minele de la Laurion, din Attica, în sec. V î.e.n.)

Cu toată bogăția în aur, în Dacia nu s-au emis, cu o excepție (monedele de tip Coson), bani de aur. Motivul? În întreaga lume greco-macedoneană-tracă argintul era metal-etalon. În lumea greco-macedoneană aurul lipsea, iar în cea nord-tracică constituia un monopol regal (ne reamintim bogata veselă

de aur și de argint în care regele Dromichete l-a ospătat pe Lisimach) și nu era, decît cu rare excepții întrebuințată la baterea monedelor. Așa se face că atunci cînd a pornit expediția împotriva persilor și avea nevoie de o mare cantitate de aur pentru desfășurarea campaniei, Alexandru cel Mare nu a putut procura decît 70 talanți aur (c. 1750 kg). Este foarte probabil ca o parte din acest aur să fi provenit din Dacia, în schimbul unor cantități de argint în monede sau chiar în lingouri. (Despre comerțul intens din acea vreme între sudul și nordul tracic ne vorbește Arrian², sec. II e.n., care ne spune că Alexandru Macedon a fost întîmpinat de o mulțime de negustori, cu căruțe grele, participînd la luptă și prăvălindu-le de pe înălțimi asupra regelui macedonean.)

Faptul că prețuiau argintul și-l foloseau ca unic metal monetar, fără să-l fi extras din pămîntul lor, dovedește apartenența geto-dacilor la lumea economică tracică și egeică

^{1,2} Magazin istorie, nr. 2 și 4/1979.

care avea ca etalon monetar argintul. Monedele de aur, rare pînă la Filip și Alexandru, erau destinate luptei economice și militare împotriva Persiei, al cărei etalon era aurul („dicii” persani).

Geto-dacii încep a bate monedă cu iconografie proprie încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n. grație strănelor lor legați cu sudul. Argintul monetar venea din Macedonia și Tracia, în schimbul produselor naturale specifice locului (lemn, blănuri, miere, cerea, grîne — în ce privește Cîmpia Dunării — și poate și aur). Dovada celor două afirmații de mai sus? Brusca diminuare a procentului acestui metal în conținutul monedelor îndată ce legiunile romane au cucerit Macedonia (mijlocul sec. II î.e.n.), preluînd controlul minelor de argint din sudul Traciei. Penuria de argint a devenit atît de mare încît monedele din emisiunile dacice de la sfîrșitul sec. II î.e.n. și începutul celui următor n-au mai fost de argint, ci doar din bronz argintat.

O alianță justificată

Prezența romană în Balcani, Asia Mică și Siria, a subminat politicește și economicște elenismul, avînd drept urmare dezechilibrarea unei unități economice bazată pe liberul interes și pe avantajul reciproc.

Cucerirea Macedoniei de către romani, declararea Delosului port liber și, mai apoi, reînvierea Corintului de către Cezar și transformarea sa în escală pentru produsele Orientului au însemnat tot atîtea lovituri date comerțului grecesc și partenerilor săi seculari de la nord de Balcani și din Pontul Euxin. Dregătorii însărcinați cu strîngerea impozitelor (publicanii romani) au jefuit literalmente Orientul elenistic și au sărăcit Grecia, îmbogățindu-se peste măsură (colonia acestora din Delos s-a datat și la negoț cu opere de artă). Așa se explică de ce regele Pontului, Mitridate VI Eupator (contemporan cu Burebista în prima parte a domniei lui), a coalizat, sub conducerea sa, pe cei ce s-au ridicat împotriva politicii economice și fiscale, practică de decenii de către Roma în Orient. Acțiunea sa a fost înfrîntă, dar administrația romană a trebuit să renunțe la unele dintre excese sale în această zonă.

După ce în anul 67 î.e.n. a curățit mările de pirăți, lui Pompei i s-a conferit comanda supremă în Orient (66-62 î.e.n.). El a lichidat ultima rezistență a lui Mitridate, dar apoi a inițiat o seamă de măsuri: reorganizarea provinciilor, iertarea datorilor, scutirea, pe mai mulți ani, de plata impozitelor a orașelor sărăcite, întemeierea de noi cetăți; toate acestea i-au atras simpatia regilor locali și a populațiilor autohtone. Politica lui realistă a și determinat, dealtfel, alierea cetăților din Pontul Euxin cu Roma. În acest sens, tratatul dintre Roma și Callatis nu putea fi un caz excepțional, după cum, de pildă, nici ~~bunele relații~~ ale lui Burebista cu Dionysopolis nu, ~~stăbilității~~ un caz aparte.

Pompei intenționa refacerea economică a Orientului roman, care, în concepția sa, nu trebuia să mai fie un domeniu de jaf al italicilor, ci din nou o forță productivă, desigur, componentă a puterii romane. O inscripție de la Miletopolis îl amintește „mîntuitor și binefăcător al poporului și al întregii Asii, priveghetor al liniștii mărilor și uscătuții”.

Evident, și Burebista vedea în Pompei garanția refacerii economice a Orientului elenistic, în care intrau toate teritoriile de la est de Adriatică și, în consecință, posibilitatea reactivării unor relații de schimb tradiționale pentru geto-dacii.

Politica balcanică a lui Burebista, de înțelegere cu toți factorii din zonă (orașele grecești, triburile tracice, elementele romane deschise noii și realistei viziuni a lui Pompei), a întîmpinat numai rezistența tracilor din vestul peninsulei, care, din motive de multe ori personale ale șefilor lor, se aflau la remorca politicii dictatoriale a lui Cezar. Politica marelii rege get nu a însemnat o aventură, ci s-a înscris, așa cum am văzut, pe linia intereselor economice și diplomatice ale geto-dacilor, interese datînd încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n. Că a fost vorba de o orientare de durată și nu o hotărîre întîmplătoare, o dovedește și faptul că ea a rămas aceeași și după moartea lui Burebista. În conflictul cu Octavian, Marc Antoniu a fost sprijinit, ca și Pompei, de partea orientală a lumii romane; geto-dacii s-au plasat, și ei, în tabăra celui ce avea să fie învins la Actium¹. Față de puterea militară agresivă a unei Rome conduse de Cezar și de Octavian, Burebista și geto-dacii de după el n-au putut adopta decît o atitudine de fermă rezistență pentru a-și menține libertatea de acțiune.

Ce-i va fi cerut Pompei lui Burebista? În primul rînd cele de care avea mai grabnică nevoie: ajutoare de tot felul și mai ales sprijinul armat, vitejia și potențialul militar uman al geto-dacilor fiind considerabile. Poate că, după bătălia de la Farsalos, în intenția celor doi — Pompei și Burebista — se va fi aflat lichidarea stării de perpetuă beligeranță a triburilor de tracii războinici din Balcani, stînjenoare deopotrivă pentru dezvoltarea cetăților grecești, pentru tracii pașnici din cîmpiile de la nordul și sudul acestor munți, cît și pentru Pompei însuși. Precipitarea evenimentelor, înfrîngerea de la Farsalos, a împiedicat traducerea în fapt a alianței, cît și a intențiilor lui Burebista și Pompei.

Totuși alianța lor și, pe de altă parte, înțelegerea între regele get și cetățile pontice, precum și protecția pe care le-a acordat-o sînt dovezi incontestabile ale unei diplomații perspicace și consecvente, ilustrînd faptul că trăsătura predominantă a personalității sale n-a fost aceea de războinic, ci de înțelept om politic și diplomat.

Credem astfel că-l putem considera, în acest colț de lume, înția figură simbolică a permanenței unei mentalități politice ferme, care era, totodată, flexibilă, constructivă și receptivă.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1977.

LA BOISSERIE — CU ȘI FĂRĂ GENERALUL DE GAULLE

JEAN MAURIAC

În anul 1934, locotenent-colonelul Charles de Gaulle cumpăra o locuință, împrejmuită de brazi înalți, La Boisserie, din localitatea Colombey. În noiembrie 1979, la nouă ani de la moartea generalului, această reședință a devenit un muzeu deschis marelui public.

Jean Mauriac, unul dintre puținii ziariști apropiați lui Charles de Gaulle, despre care a mai scris în revista noastră (nr. 1-2/1973), deapănă în cele ce urmează istoria acestei proprietăți.

Refugiu pentru singurătate

Greu de imaginat o casă mai contopită cu un om, ca La Boisserie cu generalul de Gaulle. A fost adevărată, singura sa locuință, unde s-a retras în 1946, când a demisionat de la conducerea guvernului provizoriu postbelic. De acolo a plecat el în 1958, pentru a deveni prim-ministru și ulterior președintele Republicii franceze. La Colombey s-a refugiat în singurătate și mîhnire, la 27 aprilie 1969, după ce aflate eșecul referendumului și anunțase țării plecarea lui. Acolo a murit în anul următor și acolo se odihnește astăzi sub o simplă lespede de piatră albă, „sub blîndul și sfîntul pămînt al Franței”¹ printre morții din satul său.

Proprietate particulară, intrarea interzisă!, indică și acum o pancartă agățată pe zidul înconjurător. Dar iată că astăzi casa, fără îndoială cea mai particulară din Franța, cea mai închisă — cîți oameni, în afara familiei și a citorva colaboratori, au fost invitați în La Boisserie înainte și după moartea generalului? — cea mai misterioasă, cea mai tainică, se deschide de-acum lumii. Cine dintre vizitatori nu simte, pe lîngă fireasca emoție, un dram de tristețe, văzînd cum se intră în locul odinioară de nepătruns? La Boisserie — taina

tainelor generalului, intimitatea intimității sale, simbol al vieții personale a familiei lui — se oferă acum tuturor privirilor. În așa măsură, încît unii poate ezită să-i treacă pragul.

Generalul de Gaulle a cumpărat La Boisserie în anul 1934. Presimțind războiul, a vrut să aibă o casă la țară, unde să-și strîngă familia. Pe de altă parte, an de an, vacanțele mari ale copiilor făceau tot mai necesară o asemenea casă. La început, generalul a căutat un loc pe o rază de 200 km în jurul Parisului. S-a gîndit la Normandia, apoi la diferite departamente, dintr-un ținut care îi era drag din mai multe motive. Dorea o casă la jumătatea drumului între Paris și garnizoanele din estul Franței, în care activase și unde ar fi putut reveni. O via și destul de izolată, și liniștită, din pricina stării sănătății Annei, fiica sa cea mai mică. În sfîrșit, i-au plăcut peisajele austere, de stepă și păduri, ale ținutului de la întretăierea provinciilor Champagne, Lorena și Burgundia, părți ale Franței dintotdeauna. Aceste „orizonturi vaste, simple și triste”, aceste „melancolice pămînturi înțelenite”, acest „relief al unor munți bătrîni, foarte erodați și resemnați” corespundeau spiritului și sufletului său. Încă în primele scrieri din tinerețe, cînd nu-l lega nimic special de regiune, dar presimțea, poate, că într-o bună zi se va statornici acolo, el evoca aceste locuri încărcate de istorie.

Generalul de Gaulle s-a oprit mai întîi la o proprietate situată în Bar-sur-Aube, la care a renunțat repede, pentru că era aproape de calea ferată. Văduva unui arhitect, d-na Alice Bombal, care căuta de zece ani să-și vîndă casa La Boisserie, situată la Colombey-les-Deux-Églises, negăsind decît locatari ocazionali, s-a trezit într-o zi cu tînărul locotenent-colonel de Gaulle. Atașat pe atunci Secției III a Secretariatului general al Ministerului apărării naționale, el publicase de curînd lucrarea **Spre armata de profesie** și se pregătea să pună în aplicare ideile sale privind formarea unor divizii blindate.

¹ Sintagmele din ghilimele sînt extrase din scrierile lui de Gaulle.

Vinzarea a avut loc la 9 iunie. Charles de Gaulle a dobândit această proprietate contra sumei de 50 100 franci, plătind un acout de 5 000 franci și urmînd să achite doamnei Bombal pe durata vieții acesteia cîte 6 000 franci anual. Trebuia ca tranzacția să fie la îndemîna noului proprietar, care nu era bogat.

Nu a fost o afacere proastă. Ba chiar a devenit excelentă căci, după doi ani, nefericita doamnă Bombal a murit accidental, înecîndu-se în cadă. Actul de vînzare precizează că locuința are 14 încăperi și că suprafața terenului este de aproape 2,5 hectare (în 1946 și în ajunul morții sale, generalul a mai achiziționat două mici proprietăți vecine).

Tunuri antiaeriene pe terenul de tenis

Nu se cunoaște prea bine biografia acestei reședințe. Se știe doar că în 1843 Charles Cuny a instalat acolo o fabrică de bere (**brasserie**), care în modul cel mai firesc se numea La Brasserie. În 1881, noul ei proprietar, dl. Henri Descaves, un arhitect cunoscut în regiune, a transformat-o în casă de locuit. El i-a schimbat numele, botezînd-o La Boisserie, poate amintindu-și de La Brasserie, poate ca o aluzie la imensele păduri (**bois**, în limba franceză) — pe atunci bîntuite de lupi — din apropiere de Colombey. Cîți locatari s-au mai succedat apoi în La Boisserie — nu se știe.

La cîteva săptămîni după cumpărare, pe 14 iulie 1934, familia generalului de Gaulle s-a instalat acolo pentru vacanța mare. Casa nu era prea confortabilă. Nu avea nici încălzire centrală, nici instalație de apă. În vara următoare, a anului 1935, fîntînile din Colombey au secat. Philippe de Gaulle, fiul generalului, a preluat atunci corvoada apei: fîntina cea mai apropiată se afla la peste un kilometru. Totuși toată familia a îndrăgit La Boisserie. Mai mult decît locuința, generalului de Gaulle îi plăceau priveliștea („180 grade fără nici un acoperiș”) și pădurile din jur.

Familia de Gaulle a stat acolo în perioada **războiului ciudat** (septembrie 1939 - mai 1940), în timp ce generalul — pe vremea aceea colonel — comanda tancurile Armatei 5, în Alsacia vecină. În mai 1940, d-na de Gaulle și copiii au plecat la Londra. La Boisserie a avut soarta tuturor locuințelor din nordul și estul Franței: a fost jefuită de francezi, refugiați, apoi de germani. După ce l-a condamnat la moarte pe de Gaulle, guvernul de la Vichy a pus sechestru asupra casei. În 1941, germanii au ocupat-o și au instalat, pe vechiul teren de tenis, tunuri antiaeriene. La 19 august 1944, membri ai Forțelor franceze din interior, rezistenți din maquisul departamentului Aube, au ucis doi soldați germani, lîngă Colombey. Imediat, ocupații au luat ostacii 22 locuitori din sat pentru a-i executa. Ei au fost eliberați ca prin minune, odată cu apropierea Diviziei 2 blindate.

În timpul înaintării sale spre Alsacia, venind de la Clairvaux, mareșalul Leclerc a trecut prin Colombey și a vizitat în fugă La Boisserie. Cîteva zile mai devreme, un detașament din avangarda Diviziei 2 blindate făcuse și el o haltă în casa generalului de Gaulle. În primele rînduri ale acestui detașament se găsea un locotenent de marină: Philippe de Gaulle. El a găsit La Boisserie pe jumătate devastată de focul pus de germani la plecare. Scara, ușile și ferestrele arseseră în întregime, podul și acoperișul — parțial.

Scurtă vreme după victorie, generalul a convocat un consiliu de familie, întrebîndu-și soția și copiii dacă vor să refacă La Boisserie sau vor să caute o altă casă. De fapt, el știa dinainte ce i se va răspunde. Cu toții au hotărît să reconstruiască Colombey, cu condiția ca locuința să fie mărită, astfel ca generalul să-și poată amenaja un birou. La 20 ianuarie 1946, cînd generalul a plecat brusc de la putere, el s-a instalat provizoriu într-un pavilion de vînătoare de la Marly. La 30 mai 1946, familia de Gaulle a reîntreat în casa de la Colombey, refăcută și mărită (atunci a fost construit turnul hexagonal, unde generalul urma să-și aibă, la parter, biroul). Fostul conducător al Franței libere avea să rămînă acolo 12 ani consecutivi, pînă cînd o nouă tragedie națională (războiul din Algeria) avea să-l readucă la putere, în 1958.

Așa s-a scurs prima parte a vieții reședinței La Boisserie. A doua parte aparține și mai mult istoriei, dată fiind strînsa legătură dintre Colombey și cea de-a V-a Republică franceză. „Ori de cîte ori este posibil — scria generalul de Gaulle cu cîteva luni înainte de moarte — ne ducem la casa noastră La Boisserie. Acolo mă retrag pentru a gîndi. Acolo îmi scriu discursurile, care înseamnă pentru mine o muncă chinuitoare și silnică. Acolo citesc cărțile pe care le primesc. Acolo, privind linia orizontului sau imensitatea cerului, îmi redobîndesc seninătatea”.

Într-adevăr, fiecare călătorie importantă, fiecare conferință de presă, fiecare clipă dificilă din viața generalului au fost precedate de o ședere în vechea lui casă. A refuzat sistematic reședințele puse la dispoziția președinților Republicii — Vizille, Rambouillet, Marele Trianon — atît de îndrăgite de predecesorii săi. La palatul Elysée s-a simțit tot timpul ca la hotel. **Nu avea acolo nici un obiect personal** — arăta Philippe de Gaulle —, cu excepția unei cărți de căpății.

Și iar cărți...

La Colombey, generalul a trăit în cea mai mare simplitate: o viață împărțită între muncă, lecturi, corespondență, televizor, lungi visări solitare de seară, în salonul liniștit, pasiențe, plimbări cu mașina, mers pe jos, prin grădină, excursii împreună cu copiii prin pădurile vecine, păduri adînci și întinuate. A văzut aceste păduri pentru ultima oară la

9 noiembrie 1970, cu câteva minute înainte să moară, când, închizând obloanele cabinetului de lucru, a aruncat o ultimă privire grădini învâlmite în ceață și — dincolo de ea — vilcelelor, peste care se lăsase întunericul.

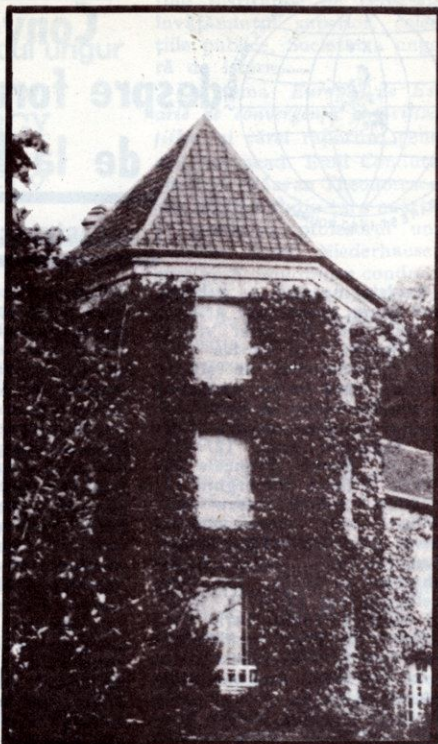
Se pare că, pînă astăzi, nimic nu s-a schimbat în casa generalului de Gaulle. În sufragerie, amfore feniciene de-o parte și de alta a căminului, farfurii pe pereți, cocoșii galici — unul de metal, altul de ceramică — o mare tapiserie, copie a **Doamnei cu licornul**.

La intrare, amintiri, daruri; pe jos, alte două amfore, pe dreapta doi colți de elefant. Deasupra ușii, coarne de mufloni aduse din Spania în iunie 1970. În sfîrșit, telefonul — unicul din casă — așezat sub scară, într-un colț în care generalul nu putea încăpea decît chircindu-se. În salon: portretele unor strămoși ai săi din sec. XVIII, un tablou dăruit de regele Belgiei, o vitrină cu icoane, un relicvariu de argint, statueti vechi ale Fecioarei.

În bibliotecă, măsuta de scris stil Empire a doamnei de Gaulle. (Cînd, la sfîrșitul verii 1979, d-na de Gaulle a părăsit Colombey, pentru a se stabili definitiv la Paris, în camera modestă a unei case de odihnă pentru bătrîni, ea nu a luat decît cîteva fotografii.) Două fotolii de piele în fața căminului, televizorul, cărți, multe cărți și — pe rafturile de sus, de jur-împrejurul odăii — lămpi de miner și o serie de fotografii cu dedicații, din partea unor șefi de state (Churchill, Roosevelt, George VI, mai mulți papi, Kennedy, Truman, regina Angliei, Negusul etc.). În mijlocul camerei, mica masă de joc, pe care generalul își făcea în fiecare seară pasiențele și peste care s-a prăbușit brusc, în acea seară de 9 noiembrie 1970. Alături, divanul pe care a fost transportat și unde, după cîteva minute, și-a dat ultima suflare, în fața d-nei de Gaulle căzută în genunchi.

În camera de lucru, unde generalul își petrecea cea mai mare parte din orele zilei, vitrine pline cu amintiri și daruri, primite de-a lungul întregii sale vieți: săbii și spade, medalii și decorații, insigne ale unităților Franței libere, cocoși de cristal, cruci ale Lorenei, cufărașe de argint. Și iar cărți, lucrări de economie politică, dar mai ales cărți de istorie contemporană: memoriile lui Poincaré, cele ale lui Churchill, istoria universală și — la îndemînă — cele trei volume din **Memorii de război** și primul din **Memoriile speranței**, **Memoriile de dincolo de mormînt** ale lui Chateaubriand, cărți de artă, diverse ediții de lux, numeroase lucrări despre Rezistență, cu dedicațiile autorilor. (Clasicii — Corneille, Voltaire, Balzac — se găsesc în încăperea învecinată, biblioteca.)

În cabinetul său, sînt doar trei fotografii: a lui Pierre de Gaulle, fratele său cel mic, a amiralului Thierry d'Argenlieu și a nepoților săi, care au jucat un rol important în viața generalului la Colombey. Din primii bani primiți pentru **Memorii de război**, a refăcut, pentru ei, terenul de tenis (adeseori arbitra

Turnul hexagonal al reședinței

meciurile copiilor) și a instalat un golf în miniatură și o bară fixă. La drept vorbind, se temea ca nepoții și copiii să nu se plictisească în timpul vacanțelor.

La moartea generalului, copiii lui nu și-au împărțit decît cîteva tablouri, iar Philippe, rămas proprietar al locului, a pus la păstrare cîteva obiecte dintre cele mai prețioase.

Desigur, pentru a permite milioanei de vizitatori să vadă locuința, fără ca ea să aibă de suferit, a fost nevoie de unele schimbări. O mică barieră este pusă în vestibul, la capul scării, pentru a împiedica publicul să urce în camerele de la primul etaj. Și cordoane, multe cordoane, ca în toate casele memoriale. S-a refăcut încălzirea cu păcură și s-a instalat un sistem electronic de protecție. O înregistrare sonoră asigură, prin difuzoare, explicațiile necesare.

Colombey! La Boissserie! Aceste locuri fac să bată inimile francezilor. Aici a trăit, bucurîndu-se sau suferind, ca toți oamenii, Charles de Gaulle.

În românește de
Anca LĂZĂREANU

Convorbiri despre forumul mondial de la București

cu istorici austriaci...

Revista noastră a publicat pînă acum, numeroase articole și interviuri ale unor viitori participanți la al XV-lea congres internațional de științe istorice, care se va desfășura în august 1980, la București. Dintre aceștia cităm: Karl D. Erdmann (nr. 12/1977, 5/1978), Michel François (2/1980), Mihnea Gheorghiu (2, 4/1980), Ștefan Pascu (6,7/1979, 1/1980), Henri Michel, Pavel Jilin (10/1978), Arthur Funk (10/1978, 11/1979), Marck Thomson (4/1979), Jan Vanwelkenhuyzen (9/1979), György Ránki (3/1980), Carlo Ghisalberti (2/1976), Daniel Reichel (nr. 3/1979), Lévis Mirepoix (2/1980), Andreas Hillgruber (4/1975), José Pereira da Costa (2/1980), Robert Etienne (12/1979), Radu Florescu (8/1978), Alexandru Duțu (9/1979, 4/1980), Șerban Papacostea (3, 4/1980) etc.

Congresul internațional de științe istorice de la București a stîrnit un deosebit interes și în rîndurile istoricilor austriaci. Dr. Friedrich KOLLMANN, colaborator din Viena al revistei noastre, s-a adresat în numele Magazinului istoric citorva viitori participanți austriaci, care l-au vorbit despre modul în care se pregătesc pentru prestigioasa întîlnire științifică ce va avea loc în capitala țării noastre, ca și despre colaborarea dintre istoricii români și cei austriaci.

Prof. univ. dr. HERWIG WOLFRAM, membru al Institutului austriac de cercetări istorice și al Academiei de științe a Austriei:

— Am rămas cu cele mai bune impresii despre colaborarea de pînă acum cu istoricii români. Pînă în octombrie

1978, cunoșteam foarte bine doar publicațiile românești de istorie. La acea dată, am avut bucuria să întîlnesc — în micul orășel istoric Zwettl, din Austria de Jos, unde a avut loc un simpozion de istorie cu participarea unor specialiști din șapte țări — patru arheologi români. Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” al Universității din Iași a marcat rodnică colaborare din cadrul reuniunii de la Zwettl, subliniind contribuția pe care am adus-o, împreună cu profesorul Vetter, la organizarea simpozionului. Participanții români au fost foarte interesați de tema întîlnirii noastre: Populațiile de pe cursul mijlociu și inferior al Dunării în sec. IV-VI.

Pentru cartea mea *Istoria goșilor*, mi-a fost absolut necesară o călătorie de studii în România. În timpul șederii mele în țară, m-am bucurat de sprijinul și ospitalitatea colegilor români. La București, Iași și Cluj-Napoca am avut ocazia să conferențiez pe tema *Cercetarea originii goșilor pe teritoriul românesc*. Pe cînd studiam tezaurlul de la Pietroasa, lucru înlesnit de colegii români, am fost frapat de unicul cuvînt latinesc care figura pe o cupă gravată în scriere cuneiformă. După informațiile mele, această inscripție este singura scriere cuneiformă, cunoscută pînă acum, care conține cuvinte latinești. Viața goșilor pe teritoriul României am tratat-o în capitolul II al cărții mele, iar în prefață am mulțumit — și folosesc prilejul pentru a reînnoi mulțumirile mele — colegilor mei de breaslă români pentru sprijinul primit în documentarea pentru carte.

De aceea, pentru mine, Congresul internațional din 1980, de la București, la care voi lua parte, este nu numai o importantă reuniune internațională, ci și un fericit prilej de a dezvolta dezbaterile purtate anterior cu prietenii români, în Austria și în România.

Prof. univ. dr. HEINRICH LUTZ, președintele Institutului de istorie de pe lîngă Universitatea din Viena:

— Am mai participat la congresele internaționale de istorie de la Roma (1955) și Moscova (1970). Sper ca la București să iau cunoștință de noile cercetări în domeniile care mă preocupă în ultimul timp. La Congres voi prezenta studiul *Relațiile sociale în perioada schismei*.

WALTER LUKAN, de la Institutul de istorie est-europeană și de cercetări sud-est europene din Viena:

— Printre publicațiile institutului nostru se numără și un *Atlas al țărilor dunărene*, care apare în fascicule. La Congresul de la București, pe care îl aștept cu mari speranțe, voi prezenta comunicarea *Probleme speciale ale formării națiunii, îndeosebi la popoarele mici*.

Dr. DEMETER PEYFUSS, colaborator al aceleiași institut:

— Am îndrăgit limba și literatura română, din care am și tradus, dealtfel, în germană, din Urmuz și Anatol E. Baconsky. Tema pe care o voi susține la Congresul de la București este *Rolul ne-*

gustorilor balcanici ortodocși, stabilită la Viena, în epoca iluministă.

Prof. univ. dr. MICHAEL MITTERAUER, cercetător la Institutul de istorie economică și socială de pe lângă Universitatea din Viena:

— La București m-am înscris la secțiunea „Istoria socială a familiei” — preocuparea mea de multe decenii, atât la catedră, cât și în numeroase studii publicistice — cu un referat despre soarta, rolul și poziția socială a văduvelor după cel de-al doilea război mondial, în diferite țări.

Prof. univ. HEINRICH STOU-RZH, de la Institutul austriac de cercetări istorice:

— Viitorul Congres internațional din august va trata subiecte de importanță generală și principală, care îi vor interesa pe toți istoricii. În lucrările mele privitoare la istoria monarhiei austro-ungare, am prezentat deseori momente din istoria românilor. La întâlnirea istoricilor de la Suceava — oraș impresionant ca așezare, deopotrivă istorică și modernă — întâlnire care a avut loc în iunie 1979, am prezentat referatul Problema egalității în drepturi a naționalităților în monarhia habsburgică, îndeosebi în Bucovina. În ceea ce privește marile personalități ale istoriei românești, cunosc lucrările lui Nicolae Iorga și sînt un mare admirator al spiritului său enciclopedic.

Dr. LORENZ MIKOLETZKY, consilier superior de arhivă, secretar al Uniunii societăților de istorie austriace:

— Congresul internațional de la București îmi dă, încă de pe acum, aici, la Viena, mult de lucru. Probabil tocmai de aceea pun mult suflet în viitoarea participare austriacă la această reuniune științifică. Științele istorice își fac o cinste din a fi bine reprezentate în august 1980, la București.

...și cu istoricul ungar

GYÖRGY SZÉKELY

La începutul lunii aprilie a acestui an, o delegație a istoricilor din Republica Populară Ungară ne-a vizitat țara, informându-se despre pregătirile făcute pentru al XV-lea Congres internațional de științe istorice și informind, la rîndul său, pe organizatorii români despre activitatea depusă în țara vecină în vederea întîlnirii din august, de la București. Cu acest prilej, am solicitat un interviu profesorului György Székely, de la catedra de istorie universală a Universității „Eötvös Loránt” din Budapesta, membru corespondent al Academiei ungare de științe, secretar al Comisiei naționale a istoricilor unguri. El este, în același timp, și membru în colegiul de redacție al revistelor Századok (Secole) și Agrártörténeti Szemle (Anale de istorie agrară). Profesorul György Székely, a publicat mai multe cursuri universitare și un număr însemnat de studii și lucrări științifice legate de problema fărănească din secolul XVI.

— Cum se pregătesc istoricii din țara dv. pentru reuniunea științifică din vara acestui an?

— Interesul pentru tematica congresului, ca și faptul că țara organizatoare ne este vecină și prietenă, tradițiile comune, relațiile bune statornicite între istoricii noștri, existența unei comisii mixte ungaro-române de istorie, toate acestea sînt temeiuri pentru o participare reprezentativă a istoricilor din R.P. Ungară la congresul de la București. Delegația noastră va fi alcătuită din circa 50 istorici, reprezen-

tînd institutele de cercetări, învățămîntul superior, colecțiile publice, Societatea ungară de istorie.

La tema *Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor*, ai cărei raportori generali sînt acad. Emil Condurachi și dr. Răzvan Theodorescu, din România, din țara noastră va participa profesorul universitar Emil Niederhauser, care va fi unul dintre conducătorii dezbaterilor, iar în cadrul secției *Metodologie*, la subsecția *Probleme și metode ale istoriei orale*, din comisia de lucru va face parte Ferenc Glatz, șef de secție la Institutul de științe istorice al Academiei de științe ungare.

Dar cea mai largă prezență ungară la congres va fi la Secțiunea *cronologică*: a) la *Antichitate*, István Hahn, membru corespondent al Academiei de științe ungare, va susține referatul *Imperiul roman și popoarele barbare din nord-estul Europei*; b) la *Evol mediu*, academicianul Pál Pach Zsigmond va prezenta referatul *Comerțul levantin în Europa de Est*; c) la *Istorie modernă*, academicianul Béla Köpeczi a fost solicitat într-o problemă importantă, și anume, *Abso-lutismul și constituirea marilor puteri*; d) iar la *Istorie contemporană*, academicianul T. Iván Berend va ține referatul *Criza economică din anii 1929-1933 în Europa de Est*.

La comisia *Istoria universităților*, profesoara universitară Éva H. Balázs va prezenta rezultatele cercetărilor sale privind istoria universităților ungare din sec. XVIII-XIX. Sîntem prezenți și la alte organisme afiliate, de pildă la *Asociația internațională de istorie economică*, prin academicianul György Ránki¹, la *Istoria celui de-al doilea război mondial*, prin prof. univ. Gyula Juhász, la *Asociația internațională de istorie a dreptului și instituțiilor*, la Comisia in-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1980.

ternațională de istorie ecleziastică comparată etc. Cu mult timp în urmă, noi am desemnat referenții și experții, pentru a-și întocmi referatele și a-și pregăti viitoarele intervenții.

— Știm că la congresele precedente de științe istorice, istoricii unguri s-au prezentat și cu volume de studii...

— Îmi amintesc că la congresele internaționale anterioare, la Moscova și San Francisco, aceste volume, redactate de Ervin Pémányi, au avut un ecou pozitiv. Și la congresul de la București, vom veni cu două volume publicate în limbi de circulație internațională, care vor conține teme actuale de cercetare ale istoricilor unguri. Volumele sînt deja sub tipar. Culegerea de studii prezintă un interes aparte, prin aceea că abordează aspecte legate de țara noastră și Europa de Est și face referiri directe la problemele est-europene și chiar românești. În plus, studiile din volume sînt întregite de o bibliografie selectivă, care oferă o imagine despre evo-

luția istoriografiei ungare din ultimul sfert de veac. Această bibliografie, ca de fapt și studiile, demonstrează spectrul larg al preocupărilor noastre: istorie politică, socială, economică, culturală, precum și aspecte ale relațiilor dintre state în diferite perioade istorice.

Zilele acestea am prezentat academicianului Ștefan Pascu, binecunoscut în țara mea, precum și celorlalți membri ai Comisiei mixte ungaro-române de istorie, structura și conținutul acestor volume. Ne-a făcut plăcere schimbul de opinii și cu profesorul Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga” și cu alți colegi români din București, cu atât mai mult, cu cît majoritatea studiilor evidențiază tradițiile comune unguro-române.

— Cum vor fructifica istoricii unguri, în activitatea lor viitoare, rezultatele congresului de la București?

— Prin materialul expus și prin dezbaterile științifice interesante, congresele internaționale de științe istorice au îmbogățit întotdeauna specialitatea noastră. Comisia na-

țională a istoricilor unguri îi va informa despre reuniunea de la București pe profesorii de istorie și pe cercetătorii, prin dări de seamă ce vor apărea în paginile revistei *Századok*, cît și prin comunicări orale la Societatea ungară de istorie sau la Societatea de răspîndire a cunoștințelor științifice. O atenție sporită vom acorda difuzării referatelor și dezbaterilor din cadrul subsecției *Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului, în formarea omului secolului XX*. De asemenea, vom publica referatele și luările de cuvînt ale istoricilor unguri. În această activitate de informare, s-a angajat, pe lângă *Századok*, și revista *Acta Historica*. Aș mai adăuga că pentru noi sînt foarte utile contactele ce se vor stabili, în cadrul acestui congres, între specialiști, cunoașterea reciprocă a preocupărilor, schimbul de informații și opinii, lucruri care, de fapt, dezvoltă colaborarea nu numai dintre istoricii din centrul și sud-estul Europei, ci din întreaga lume.

Interviu consemnat de
Ladislau GERGELY

• CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ •

Trei zile de sărbătoare

Bunele legături existente între România și Turcia, dezvoltate pe baze noi în deceniile care au urmat dobîndirii independenței depline de stat de către țara noastră, sînt reflectate și de un eveniment care a avut loc la Iași în urmă cu 66 ani: vizita unui grup de studenți turci în fosta capitală a Moldovei.

Cum au fost întîmpinați? Cu ce sentimente s-au despărțit de gazdele lor? Aflăm din următoarea relatare, apărută în revista *Convorbiri literare*, nr. 6/1914:

„Zilele de 3,4 și 5 mai, care au însemnat șederea studenților și profesorilor turci în capitala Moldovei au fost trei zile de sărbătoare... Și fiindcă vizita nu avea un caracter oficial, întreaga oficialitate locală s-a arătat inimoasă, înlesnind și mărind manifestația de dragoste a celor două tinerimi, română și turcă... Fără îndoială, un străin care ar fi auzit nesfîrșitele strigăte de *Trăiască Turcia! Trăiască poporul otoman!*, care ar fi văzut ovațiile sincere pe care le făcea mulțimea studenților și profesorilor turci, precum și drapelul Semilunei împraștiat și cîstit în tot orașul,

acel străin ar fi ajuns la convingerea că nu e numai sărbătoarea unei tinerimi năvalnice, dar și simpatia pe care a găsit-o poporul turc în inima liniștiților moldoveni...

Desigur că nici nu vor fi simțit excursionsiștii cînd au trecut cele trei zile — și desigur timpul acesta n-a ajuns pentru a satisface rîvna tuturor școalelor și a tuturor instituțiilor de a-i primi, fiecare cu înmuri turcești, cu flori și cu acel entuziasm, care a fost, pretutindeni, în adevăr, indescriptibil...

Cînd [excursionsiștii turci] se vor găsi iar în patrie... se vor gîndi... la hora pe care au jucat-o nebunește la Școala normală de învățători, la manifestația normaliştilor care au ridicat pe [conducătorul delegației] profesorul Orkhan Selahidin în brațe aclamîndu-l..., și se vor mai gîndi la mulțimea imensă care i-a petrecut la gară în cîntece, la despărțirea de Iași, cînd fanfarele cîntau pentru ultima oară, cînd același Orkhan Selahidin sărută plîngînd pe studenții români și cînd, deasupra vagoanelor, studenții turci sărutau drapelul românesc.“

L. I.

380 ani de la unirea politică a țărilor române sub Mihai Viteazul

DOMN AL TUTUROR ROMÂNILOR

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

În urmă cu 380 ani voința poporului român de a trăi liber și deplin stăpîn în vatra strămoșească primea consacrare prin acțiunea marelui voievod Mihai Viteazul¹, care unea sub același sceptru Țara Românească a Munteniei, Țara Românească a Transilvaniei și Țara Românească a Moldovei, înfăptuind astfel actul cel mai strălucit al evului mediu românesc.

Împlinită prin lupta multiseclară a poporului român și prin geniul politic, diplomatic și militar al marelui voievod, pecetluită prin jertfa de sînge a strălucitului domn, unirea din 1600 nu a făcut decît să îplinească un deziderat istoric, obiectiv, să desființeze ho-

tarele fictive, nefirești, impuse poporului român de poftele acaparatoare ale puterilor străine.

Valurile populațiilor migratoare ce s-au scurs secole întregi, situarea geografică a țării noastre la interferența intereselor rivale ale marilor imperii din Europa, războaiele pustiitoare duse pe teritoriul românesc au făcut ca procesul istoric firesc de constituire a statului român centralizat să fie împiedicat timp de secole. Granițele artificiale impuse n-au putut însă niciodată să submineze unitatea materială și spirituală de limbă și cultură a unui popor plămădit unitar pe teritoriul Daciei.

La ceas de maximă primejdie

Conștiința unității, a originii comune și statornice în una și aceeași vatră de viață în care s-a zămislit, a unui destin istoric comun, avîndu-și temelul în realitățile vieții, a inspirat și alimentat fără ostenire lupta poporului

nostru pentru păstrarea ființei sale naționale, pentru unitatea, integritatea și neîntîrnarea țării, a constituit suportul său vital în toate marile înfruntări, a înzecit forțele fiilor acestei națiuni în vremuri de restriște, făcîndu-i să înscrie — cu prețul a numeroase jertfe umane și al unor uriașe sacrificii materiale — pagini de adevărată epopee în lupta dusă împotriva opresiunii străine, pentru apărarea, unitatea și independența pămîntului străbun al patriei.

Păstrarea și intensificarea legăturilor economice, cultu-

rale, politice și militare dintre țărilor române, necesitatea de a respinge acțiunile coto-pitoare și expansioniste ale imperiilor vecine, care primejduiau chiar existența etnică și de stat a românilor, au readus în contextul politic complex al sfîrșitului secolului XVI problema făuririi unui stat politic unitar. Acest deziderat a apărut ca o necesitate imperioasă propășirii poporului român. Momentul politic a impus, astfel, apariția unei personalități de talia lui Mihai Viteazul, capabilă să

¹ Viața și domnia lui Mihai Viteazul au fost evocate în numeroase pagini ale revistei noastre. Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 1,9/1968; 8,10-11/1970, 6,10/1971, 3/1972; 4,11/1973, 11/1974, 5,7-8,10/1975; 3,8/1976, 3,10/1977, 4-5/1979.

valorifice și să dea viață acestor realități, să împlinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor și alți conducători de țară și de oști.

Era un moment de grea cumpănă. Pe arena internațională se amplificau și se intensificau tendințele expansioniste ale celor trei mari puteri vecine — Turcia, Austria și Polonia —, tendințe ce vizau în primul rînd țările române; obligațiile economice, financiare și de altă natură impuse poporului nostru de Poarta otomană deveniseră deosebit de apăsătoare; se făureau planuri nu numai de înlocuire a domnitorilor pămînteni, ci chiar de lichidare a autonomiei și de transformare a țărilor române în pašalicuri, așa cum se întîmplase cu o serie de țări balcanice, cu o parte a pămîntului românesc (Banatul, cu Ungaria. Într-un asemenea moment, Mihai Viteazul a dat semnalul luptei antiotomane.

La 13 noiembrie 1594 — la numai un an după venirea la tron, timp în care procedase la adoptarea unui ansamblu de măsuri politice, economice, sociale și militare vizînd consolidarea statului — la București a început acțiunea armată pentru eliberarea țării.

Diplomatul italian Marco Vernier — relata într-unul din rapoartele sale: „Chemînd poporul [la luptă] și făcînd să se ardă public polițele și cărțile [de datorii], [Mihai Viteazul] a făcut să se știe că, așa cum se elibera pe sine de toate datoriile sale, așa libera pe supuși de orice sarcini și cine vrea să-l urmeze să vie la dînsul”.

Acțiunea antiotomană s-a dezvoltat rapid, extinzîndu-se și dincolo de Dunăre, antrenînd în luptă popoarele subjugate — sîrb, albanez, grec, bulgar — într-un front comun. Cu clarviziunea unui strateg și diplomat iscusit, Mihai Viteazul își întărise alianțele cu vecinii, în primul rînd cu celelalte două țări românești, Transilvania și Moldova. Din proprie inițiativă aderase la alianța antiotomană cunoscută sub numele de „Liga creștină”. Dar conducătorii acesteia, animați de interese meschine, contradictorii i-au oferit ceea ce nu-i costa nimic:

îndemnuri, elogi, încurajări, căutînd să speculeze succesele lui în propriul lor interes.

În aceste condiții, Mihai a înțeles că trebuie să se bazeze numai pe forțele proprii. Chemării la oaste în caz de ma-

dați — a reușit să treacă Dunărea, cu intenția de a lichida autonomia Țării Românești și pe domnitorul ei „rebel”. În pămîntul mocirlos al Călugărenilor, în acea zi de 23 august 1595, zi menită a fi

Octombrie 1595 — trupe muntene, transilvănene și moldovene alungă oștile otomane din Țara Românească (în imagine: eliberarea Tirgoviștei)

ximă primejdie i-au răspuns, ca de atîtea ori, toți fiii țării. Părăsind în miez de vară ogoarele, țărani și-au făcut din coase, seceri și topoare, arme de apărare a giei strămoșești și au venit sub steagurile de luptă, martore ale atîtor biruințe legendare.

Românul înfrățit cu românul

Cu toată rezistența opusă de români, la începutul lunii august 1595, oastea otomană — numărînd peste 100 000 sol-

— așa cum spunea Nicolae Bălcescu — „briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei românești”, vestitul Sinan pașa și-a încheiat cariera militară printr-o usturătoare înfrîngere. Numele domnitorului român și al țării sale, faptele de vitejie ale românilor au străbătut în acele zile întreaga Europă. Diplomatul englez Edward Barton, aflat la Constantinopol, scria într-unul din rapoartele sale: „Ceea ce atî-

ția împărați, regi și principii n-au putut să înfăptuiască vreodată, un Mihai a izbutit, zdrobind oștirea sultanului".

Personalitatea marelui conducător de oști, a omului cu gândire politică modernă

a devenit în acel moment istoric materializarea speranței de libertate a tuturor celor împovărați de jugul otoman. Așa se explică înrolarea sub steagul său de luptă a mii și mii de oameni de diferite neamuri, mai ales balcanici, a unor vestiți căpitani ca Deli Marcu, Baba Novac și alții, ce au slujit cu credință pe domnul român, așa se explică interesul pe care personalitatea domnului român l-a trezit într-un mare număr de state, în cercurile politice din diferite țări, în rândul maselor populare dintr-o întinsă zonă geografică.

După alungarea trupelor otomane în vara și toamna anului 1595, de către oștiri muntene, moldovene și transilvănene, reunite sub comanda marelui voievod, Mihai și-a concentrat atenția spre întărirea forței sale militare, spre lărgirea bazei material-umane a acțiunii sale eliberatoare. Presiunea tot mai puternică a Imperiului otoman, necesitatea lichidării unor factori care se opuneau întăririi alianței antiotomane a celor trei țări române au impus urgentarea planului de unire politică a acestora.

Începutul anului 1599 îl confrunta pe Mihai cu o situație deosebit de dificilă: din sud era amenințat din nou de către otomani, din Transilvania de către principele Andrei Bathory, care luase locul nestatornicului Sigismund Bathory, din Moldova de către Ieremia Movilă, devenit domn cu sprijinul polonilor și care viza și tronul Țării Românești pentru fratele său Simion Movilă. În fața intrărilor și amenințărilor, a presiunilor externe care ajunseseră pînă la a-i cere lui Mihai să renunțe la tron, indignarea domnitorului s-a revărsat în strigătul amenințător, plin de dreptate și demnitate: „Nu-mi las nimănui țara și neamul, nici mort!”

Victoria de la Șelimbăr i-a deschis porțile Albei Iulii — capitala Transilvaniei, străveche vatră de cultură și civilizație a poporului român — care l-a primit în chip triumfal, în memorabila zi de 1 noiembrie 1599. „Mihai Viteazul — scria un venețian, aflat la acea dată în oraș — intra în Alba Iulia cu mare triumf, în sunetul clopotelor și al salvelor de tunuri”. Entuziasmul arătat de poporul Transilvaniei lui Mihai Viteazul și oștirii sale, entuziasm spontan, autentic, era dictat de credința că s-a împlinit năzuința purtată în inimi de atâtea generații. În persoana lui Mihai, po-

porul nu a văzut și nici nu putea să vadă un cuceritor, ci un fiu vrednic al pămîntului, care îi restabilea un drept istoric.

Acțiunea unificatoare a lui Mihai Viteazul a cuprins, în mod firesc, și cea de-a treia țară românească, Moldova; intrarea acesteia în componența statului românesc unitar era de natură să lărgască și să consolideze frontul românesc, să asigure noi șanse de reușită în confruntarea cu Imperiul otoman, să permită respingerea tuturor presiunilor și planurilor de ocupare a țărilor române.

La 24 aprilie 1600, Mihai Viteazul pleca din Alba Iulia, îndreptîndu-se spre Moldova. Practic, oastea lui Ieremia Movilă s-a dezorganizat, Mihai a fost primit cu cinste și respect de către moldoveni. La 27 mai 1600, din Iași, marele voievod a emis primul document — cu valoare de simbol — în care se intitula „domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”. Se înfăptuia, astfel, prima unire politică a celor trei țări române, în hotarele ce reuneau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii, deziderat major și aspirație seculară a poporului român. „Acum românul s-a înfrățit cu românul și toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel cum ei au fost din vremile uitate ale vechimii” — scria Nicolae Bălcescu. „Unind pe toți românii într-un tot, restatornicul Dacia veche — scria, la rîndul său, Aaron Florian — Mihai a făcut o nație mare, demnă de a fi recunoscută de alte nații”. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori”. „El a devenit pentru generațiile viitoare — adăuga, la rîndul său Dimitre Onciul — reprezentantul înre-

lui ideal de unire". „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna — spunea Nicolae Iorga — ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră". Și, într-adevăr, poporul român nu l-a uitat niciodată.

Realizarea unei autorități centralizate românești unice în Țara Românească a Munteniei, Transilvaniei și Moldovei i-a permis lui Mihai Viteazul să gândească concret la posibilitatea eliberării întregii Peninsule Balcanice de sub dominația otomană, la perspectiva scoaterii întregului spațiu carpato-dunărean din sfera de influență a celor trei mari puteri, ale căror interese expansioniste se ciocneau în această zonă. Coordonatele gândirii, ca și direcțiile acțiunii sale, pun astfel în lumină un vast orizont politic, o conștiință animată de simțul responsabilității atât pentru cauza propriului popor, cât și pentru destinul popoarelor vecine, care suportau jugul opresiunii străine.

Împotriva acestei istorice înfăptuiri și împotriva înfăptuirii ei s-au coalizat marile puteri vecine. A sporit adversitatea lor față de personalitatea prodigioasă a dom-

nitorului român care se ridica, prin gândurile și proiectele sale îndrăznețe și generoase, deasupra ambițiilor egoiste și a intereselor meschine, retrograde ale altor alți contemporani.

Nobilimea maghiară din Transilvania a găsit, în persoana generalului imperial George Basta, pe omul potrivit pentru a trece la zădărnirea măreței înfăptuiri a domnului celor trei țări române. În dimineața de 19 august 1601, pe Cîmpia Turzii, mercenarii lui Gh. Basta au comis o mișească crimă, punînd capăt vieții unui remarcabil om al epocii sale, mare în gînd și viteaz în faptă. Și astfel, așa cum spune cronica, „căzu trupul lui cel frumos ca un copac".

Într-una din scrisorile trimise ducelui de Toscana, cu puțin timp înainte de tragicul sfîrșit, Mihai Viteazul afirma: „Oricine poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieii, nici osteneala, nici sînge, nici propria-mi viață, ci am purtat războiul foarte mult timp, cu sabia în mîini însumi, fără ca să am nici fortărețe, nici castele, nici orașe, nici cel puțin o casă de piatră, unde să mă retrag". Lăsa, în schimb, poporului său tăria unui ideal

și prima înfrinchipare materială a acestuia. Căci, prin gândurile și faptele sale, marile voviod trăise în viitorul poporului său.

Unirea din anul 1600 a verificat, în mod convingător, forța și autenticitatea idealului poporului român de unitate și libertate națională. Ea a pus în evidență, încă o dată, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, rolul pe care îl pot juca acele personalități ce se identifică cu aspirațiile maselor largi populare, înțeleg și lucrează în sensul devenirii istorice. Act definitiv pentru istoria noastră națională, unirea din 1600 a însemnat, în același timp, un moment de dimensiuni și semnificații europene, a pus în relief cu pregnanță caracterul legic al procesului de constituire a statelor unitare, ireversibilitatea acestui proces, hotărîrea popoarelor de a se dezvolta de sine stătătoare. „Ideea unirii țărilor române sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlintite în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor".

PLANSELE NOASTRE

① Regensburg (Bavaria), iulie 1576: o misiune de boieri ruși, trimisă de țarul Ivan IV, cu daruri, la împăratul Maximilian II (În solie la Ivan cel Groaznic, p. 46)

②③ Pictorul flamand Franz Francken I, aflat la curtea împăratului Rudolf II, în timpul vizitei lui Mihai Viteazul la Praga, a fost puternic impresionat de personalitatea voviodului român. În celebrul său tablou **Regele Cresus arătînd comorile sale înțeleptului Solon**, aflat în Galeria de artă din Viena, pictorul l-a înfățișat pe Mihai printre personajele centrale.

Diferite copii și variante ale tabloului executate de Francken II, fiul lui Francken I, se află la Roma, Avignon și Madrid. Aceste lucrări au fost reproduse color sau alb-negru (integral sau detalii) în paginile revistei noastre (nr. 3/1972 și nr. 5/1975). De asemenea, în nr. 12/1975 a apărut un detaliu după o copie a tabloului lui Francken I, copie aflată în Muzeul militar central din București.

În 1904, D.A. Sturdza, impresionat de tablou, a solicitat tînărului pictor Costin Petrescu să facă o copie. Reușita acesteia a fost recunoscută printr-un atestat semnat de administratorul Galeriei imperiale de artă din Viena, baronul August Wetchel. Publicăm în acest număr, pentru prima dată integral, tabloul picturului flamand Franz Francken I, în copia executată de Costin Petrescu (**Domn al tuturor românilor**, p. 29)

④ Numărătoarea vitelor; sus: cow-boy. Picturi de Charlie Dye și, respectiv, Frederic Remington (**Cow-boyul**, p. 55)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

DEZARMAREA • CRONOLOGIE

DOCUMENTE STRĂINE DESPRE LUPTA POPORULUI ROMÂN
PENTRU PRIMĂRIA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

Răzvan Theodorescu ISTORIA VAZUTĂ DE APROAPE

ROMÂNIA ÎN ANII
SOCIALISMULUI

C. A. Rosetti • CORESPONDENȚĂ

● **ROMÂNIA ÎN ANII SOCIALISMULUI. 1948-1978** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; autori: Gheorghe Surpat — coordonator, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Gheorghe Ioniță, Constantin Mocanu, Paraschiva Nichita, Pamfil Nichișelea, Ellsabetă Petreanu, Valeria Potop, Aurică Simion). Editura politică, București, 1980, 468 pp., 27 lei: istoria dezvoltării socialiste a patriei.

● **Nicolae Ecobescu — DEZARMAREA. CRONOLOGIE. 1945-1978.** Editura politică, București, 1980, 568 pp., 16 lei: documente, date, evenimente din istoricul negocierilor postbelice privind pacea lumii.

● **Ligia Bârză — CONTINUITY OF THE ROMANIAN PEOPLE'S MATERIAL AND SPIRITUAL PRODUCTION IN THE TERRITORY OF FORMER DACIA.** Editura Academiei, București, 1980, 104 pp., 5 lei: continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii.

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. A. MOLDOVA, VOL. III** (volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan). Editura Academiei, București, 1980, 686 pp., 50 lei: 309 acte privind treburile interne ale țării în perioada 1487-1504.

● **STUDII PRIVIND ISTORIA ARADULUI** (coordonatorul volumului: Eugen Gluck). Editura Politică, București, 1980, 266 pp., 10 lei: incursiuni în trecutul acestei străvechi așezări românești.

● **STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ.** Editura Academiei, București, 1980, 222 pp., 31 lei: vol. VII al culegerii editate de Academia de științe sociale și politice, Institutul de arheologie.

● **ARHEOLOGIA MOLDOVEI, vol. IX.** Editura Academiei, București, 1980, 152 pp., 14 lei.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** (volum întocmit de colonel Constantin Căzănișteanu — coordonator, colonel dr. Vasile Alexandrescu, colonel dr. Constantin Toderășcu).

Editura militară, București, 1980, 658 pp., 45 lei: 298 mărturii documentare din perioada ianuarie 1895-decembrie 1896.

● **Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu — DOCUMENTE STRĂINE DESPRE LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 336 pp., 10,50 lei: mărturii americane, engleze, franceze, italiene, rusești și elvețiene din anii 1914-1920.

● **I.M. Ștefan — CEASURI DE RĂSCRUCIE.** Editura Eminescu, București, 1980, 296 pp., 11,50 lei: din cronică dramatică a unor momente hotărâtoare pentru Unirea Principatelor, fragmente din lucrare au apărut în avangardă în Magazin istoric nr. 1-3/1979.

● **C. A. Rosetti — CORESPONDENȚĂ** (ediție îngrijită, note și comentarii de Marin Bucur). Editura Minerva, București, 434 pp., 22 lei.

● **Titu Maiorescu — JURNAL, vol. III** (ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Doinica Fillmon). Editura Minerva, București, 1980, 548 pp., 16 lei: însemnări inedite dintre 18 iulie 1860 și 10 iulie 1862.

● **Virgil Cândea — RAȚIUNEA DOMINANTĂ.** Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, 382 pp., 25 lei: contribuții novatoare la istoria umanismului românesc.

● **CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN BLAJ. PROTOCOALE ȘI ACTE, vol. II** (ediție îngrijită, prefață, indici și glosar de Marcel Știrban și Viorica Lascu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 240 pp., 10,50 lei, vezi și Magazin istoric, nr. 9/1978.

● **Tóth Sándor — RÖLUNK VAN SZÓ.** Editura Kriterion, București, 1980, 356 pp., 16 lei: studii de istorie a filozofiei și a culturii progresiste maghiare din România.

● **Răzvan Theodorescu — ISTORIA VĂZUTĂ DE APROAPE.** Editura Sport-Turism, București, 1980, 152 pp., 36 lei: momente ale culturii românești și europene din perspectiva unui călător ce se îndelenește cu istoria.

● **Liviu Leonte — CONSTANTIN NEGRUZZI.** Editura Minerva, București, 1980, 254 pp., 9,25 lei: viață și activitatea cărturarului moldovean (1808-1868).

● **Constanța Trifu — PRESA UMORISTICĂ DE ALTĂDATĂ, VOL. II.** Editura Minerva, București, 1980, 278 pp., 10,00 lei: Moftul Român, Moș Teacă, Furnica.

● **MARMAȚIA.** Baia Mare, 1979, 544 pp.: vol. IV al Anuarului editat de Muzeul județean, Maramureș.

● **Sever Noran — SIRIA, DRUMURI DE LEGENDĂ.** Editura Sport-Turism, București, 1980, 260 pp., 9,25 lei: incursiuni în istoria trecută și prezentă a acestei țări a Orientului Mijlociu.

UN TRIUNGHI AL GLORIEI ROMÂNEȘTI

Mărăști-

Mărășești-

Oituz

Conflagrația mondială din 1914-1918 a pus în fața poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăși soarta națiunii noastre. Unirea într-un singur stat — aspirație de veacuri a românilor — devenise un obiectiv imediat, o necesitate vitală impusă de însuși mersul înainte al societății noastre. Deși primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la această conflagrație cu intenții de cotopire și anexiune teritorială. În urma presiunilor puterilor Antantei, conducerea țării a hotărât intrarea în război alături de Franța, Anglia, Rusia și Italia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale.

În toamna anului 1916, mult superioare ca număr și înzestrare tehnică, armatele germano-austro-ungare au ocupat cea mai mare parte a țării. La sfârșitul anului 1916, după stabilizarea frontului român pe Siretul Inferior și pe Carpații orientali, s-a ajuns la un echilibru de forțe. În iarna și primăvara anului 1917, înfrângând mari greutăți, dar beneficiind de sprijinul întregului popor, comandamentul român a trecut la reorganizarea armatei. Marele istoric și patriot Nicolae Iorga spunea

în acele momente: „Armata noastră în împrejurările de față reprezintă un popor întreg; în afară de acel care se luptă, de acel care îi ajută, fiecare cu tot ce poate, în afară de cei care întovărășesc fiecare luptă cu suferința lor, cu adîncă vibrațiune a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc...”

Totalul efectivelor a fost grupat în două armate: Armata 2, pe front, permanent în contact cu inamicul, în zona Oituz-Mărăști, și Armata 1, care s-a organizat în spatele frontului pînă în iunie, cînd unitățile ei au fost introduse în sectorul Nămolosa, între Armatele 4 și 6 ruse. La instruirea armatei noastre cu noua tehnică de luptă și folosirea armamentului modern și-a adus contribuția Misiunea militară franceză condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, care se distinse în operațiile militare din Franța, la începutul războiului. În octombrie 1916, a fost numit ca șef al acestei misiuni în România. Ca o recunoaștere a meritelor sale în întărirea prieteniei româno-franceze, Berthelot a fost ales după război, membru de onoare al Academiei române.

În cadrul ofensivei generale împotriva Puterilor Centrale, în vara lui 1917, trupele româno-ruse din Moldova trebuiau să dezlănțuie o ofensivă care să imobilizeze forțele inamice de pe frontul românesc și să ducă la nimicirea celor care operau în sectorul Focșani-Nămoloasa. Pentru aceasta, Armata 1 română și flancul drept al Armatei 4 ruse urmau să execute o lovitură principală în zona Nămolosa; acțiunea acestor forțe trebuia precedată de o lovitură secundară, dată de Armata 2 română și de dreapta Armatei 4 ruse, în zona Mărăști. După ruperea apărării inamice în cele două sectoare, Armata 1 română și Armata 4 rusă, acționând pe direcții convergente, urmau să nimicască forțele principale ale Armatei 9 germane; în același timp, Armata 6 rusă, rabatându-se spre Dunăre, avea misiunea să distrugă forțele dușmane dintre sectorul de rupere și fluviu. Această ofensivă trebuia să înceapă la 24 iulie.

Cam în aceeași perioadă, comandamentul dușman urmărea declanșarea unei ofensive cu două armate din Bucovina spre sud, de-a lungul Prutului, acțiune combinată cu o alta, a Armatei 9 germane, care trebuia să rupă apărarea trupelor române în sectorul Nămolosa și să înainteze apoi spre nord, între Prut și Siret. Așadar, cei doi adversari întreprindeau, concomitent, pregătiri pentru a lovi în același sector — Nămolosa — fără a-și cunoaște intențiile.

La 24 iulie, Armata 2 română și Armata 4 rusă au dezlănțuit, conform planului, ofensiva în sectorul Mărăști. În acest timp însă în Galiția și Bucovina, armatele germano-austriace respingeau spre est trupele rusești, creînd un pericol serios pentru flancul de nord al forțelor româno-ruse din Moldova. Pentru trimiterea unei grupări de mari unități în nordul Moldovei s-a hotărât efectuarea unei regroupări în rîndul forțelor româno-ruse, renunțarea la ofensiva din sectorul Nămolosa și oprirea celei de la Mărăști. Regruparea urma să se încheie la 10 august, dar ofensiva Armatei 9 germane pe direcția Mărășești a început cu patru zile înaintea acestei date și a surprins trupele româno-ruse în curs de regrupare.

Dar și planul german de ofensivă a trebuit să sufere modificări. Succesul obținut de români la Mărăști l-a obligat pe inamic să renunțe la planul inițial de a lovi între Prut și Siret, la Nămolosa. Comandantul german, mareșalul August von Mackensen, s-a hotărât să atace pe o nouă direcție, în sectorul Mărășești, combinînd această lovitură cu o ofensivă pe valea Oituzului. Punerea în aplicare a noului plan a dus la două noi bătălii concomitente — la Mărășești și Oituz. Aceste lupte au constituit cea mai însemnată victorie a armatei române în primul război mondial. „În aceste clipe dramatice pentru soarta țării — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, forțele patriotice s-au ridicat la luptă, și-au adunat toate puterile și au hotărât să reziste

cu orice preț în fața armatelor invadatoare. În acest cadru se înscriu eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care au dovedit încă o dată că peste voința de fier a poporului ce-și apără dreptul la viață și libertate «nu se poate trece»”.

Trupele noastre au zdrobit ofensiva inamicului și l-au provocat grave pierderi, cifrate la 50 000-60 000 morți, răniți și dispăruți. Marile victorii din triunghiul Mărăști-Mărășești-Oituz au constituit un aport considerabil la victoria împotriva imperialismului german și au contribuit la grăbirea înfrîngerii Puterilor Centrale.

Participant la aceste mari bătălii, generalul H.M. Berthelot a consemnat desfășurarea lor într-o serie de articole publicate în *La revue de France*, în anul 1920. Inserăm, în continuare, cîteva pagini din aceste memorii istorice rămase inedite pînă acum cititorului român, la care adăugăm extrase din însemnările zilnice ale generalului Al. Averescu despre evenimentele din aceeași perioadă. Explicațiile introduse de noi sînt marcate prin paranteze drepte; titlul și subtilurile aparțin redacției revistei *Magazin istoric*.

În p. 34: ostași români pe frontul din Moldova, în vara anului 1917

Comandant al Misiunii militare franceze din România și sincer admirator al ostașului român: generalul H.M. Berthelot

Pe frontul românesc în 1917 (I)

General HENRI MATHIAS BERTHELOT

Anul 1917 începea sub auspicii sumbre pentru România și armata sa. Totuși ostașii își păstrau credința în viitor. Un martor imparțial, care a asistat la retragerea armatei române [în anul 1916], generalul rus Nicolae Monkevici [șeful de stat major al Armatei 4 ruse], a scris mai târziu: „Aceste unități îți produceau o impresie dureroasă, dar, în același timp, încurajatoare; dureroasă, deoarece acești oameni epuizați mășăluiau anevoios, după lupte grele și retrageri îndelungate; încurajatoare, pentru că acești oameni își păstrasera intacte patriotismul, energia morală și puterea de luptă. Era de ajuns să stai de vorbă cu ei câteva clipe pentru a-ți da seama că, bine instruiți, acești ostași viteji puteau să-și recapete întreaga forță de luptă“.

Noua oștire

Retragerea a luat sfârșit în ultimele zile ale lui decembrie 1916 [frontul stabilindu-se] pe linia dintre Siret, Putna și Carpați. Trupele germane, aflate la capătul puterilor, au trebuit să înceteze atacurile. Câteva divizii românești, sub comanda generalului Averescu, au continuat să rămână pe poziții în regiunea muntoasă. Restul armatei a fost retras în interiorul Moldovei pentru a fi completat și reorganizat. Pe la Crăciun, înaltul comandament a fost reconstituit: regele [Ferdinand] a fost numit comandant suprem al frontului românesc, iar generalul [rus] Zaharov, desemnat ca adjunct al suveranului, pentru comanda trupelor rusești [de pe frontul românesc]. Generalul Prezan era șeful Marelui Cartier General român. Din capul locului, s-a hotărât reducerea numărului diviziilor formate la începutul războiului, păstrându-se doar atâtea cîte puteau fi dotate cu materialul necesar și li se putea asigura reînnoirea efectivelor pe toată durata războiului.

De bine de rău, soldații s-au instalat în adăposturi pe jumătate îngropate în pământ, acoperite cu birne și lut. Iarna lui 1917 a fost foarte grea. Dar soldatul român este demnul urmaș al țărânului daco-roman. Cum-pătat, mulțumindu-se cu ce are, spirit realist — deși nu este lipsit de harul poeziei —, soldatul român are ca trăsătură dominantă bunul simț și este conștient că nimic nu se obține fără muncă; el este, prin natura sa, un om disciplinat, știe să judece bine oamenii și se devotează cu totul celui care i-a cîștigat

încrederea. Acesta este admirabilul material uman de care dispune România.

Cît de minunată a fost ziua aceea de mai cînd am putut vedea soldații din regimentele nou constituite, îmbrăcați în uniforme noi, înarmați cu armament nou, defilînd ca niște vechi și căliți luptători! Cît entuziasm în rîndul conducătorilor români, mai plini de nădejde în viitor ca niciodată! Toată lumea care i-a văzut — diplomați, parlamentari, ofițeri străini, simpli cetățeni — toți au rămas profund impresionați. Iar Albert Thomas [socialist, ministrul armamentului în cadrul cabinetului francez, în perioada 1915-1917] n-a rostit niște vorbe goale cînd, privind, în apropiere de Hirleau, Divizia 13, a spus plin de admirație: „Parcă ar fi infanteriștii noștri!“

Ofițerii din misiunea condusă de mine făcuseră instruirea într-un ritm intens; metodele noi de luptă, deprinse timp de doi ani pe Frontul de vest, introduse de ofițerii mei, au fost repede asimilate de colegii lor români, dotați cu o inteligență remarcabilă. Exercițiile și manevrele executate în prezența noastră au demonstrat excelenta pregătire de luptă a noilor divizii românești.

În iulie 1917, armata română reorganizată însuma 207 batalioane de infanterie, 106 escadroane de cavalerie și 230 baterii de artilerie, adică 15 divizii infanterie, o brigadă de grăniceri, două divizii de cavalerie și o puternică grupare de artilerie grea. Efectivul total al armatei depășea 700 000 oameni dintre care 458 000 compuneau cele două armate operative. Dacă în comparație cu efectivele din momentul intrării în război numărul ostașilor era mai mic, noua armată era net superioară din toate celelalte puncte de vedere. „O arzătoare voință de luptă însușește această armată renăscută și consolidată. Ofițerii și soldații așteptau cu nerăbdare să intre în foc pentru a-și lua revanșa și a-și elibera teritoriul copleșit“ (general Monkevici).

Încă de la sfîrșitul lunii aprilie, generalul Prezan mi-a împărtășit intenția de a dezlănțui un viguros atac la care să participe Corpul 3 armat în întregime și o parte din Corpul 5. El mi-a spus că [România] ținea să participe la ofensiva „unită a tuturor aliaților, pe toate fronturile“, acțiune hotărâtă pentru primăvara aceasta. Dar în timp ce pe Frontul de vest ofensiva a început în aprilie, pe frontul ruso-român ea n-a putut fi gata decît în primele zile ale lunii iulie.

Ideea acestui atac n-a întîrziat să se materia-

Românii rup frontul dușman

română ar fi declanșat un atac preliminar atenția dușmanilor ar fi fost atrasă în aceea zonă și, astfel, efortul trupelor care participau la ofensiva principală ar fi fost ușurat.

Acestea au fost considerentele alegerii zonei Nămoloașă pentru declanșarea ofensivei. Armata 1 română, condusă de generalul C. Cristescu, urma să se intercaleze între Armatele 4 și 6 ruse și să ocupe poziții pe Siret în aval de Ivești și în cotul de la Nămoloașă. Dar cum înfrizierele dotării cu armament a Corpului 1 (din rândurile trupelor conduse de generalul Cristescu) nu permitea intrarea lui în luptă din primul moment al atacului, acesta a trebuit să fie înlocuit cu două divizii (7 și 12) din Armata 2, reunite sub comanda generalului Eremia Grigorescu.

Restul Armatei 2 trebuia să declanșeze, cu o zi sau două înainte, o ofensivă în zona muntoasă, în așa fel încât să distragă atenția inamicului de la lovitura principală.

Scopul ofensivei proiectate la Nămoloașă era, în primul rând, imobilizarea inamicului pe frontul românesc, împiedicându-l să-și expedieze forțele pe alte fronturi și ușurarea ofensivei ruse, care trebuia să se declanșeze la începutul lui iulie în Galiția. Pe de altă parte, prin această ofensivă se urmărea distrugerea trupelor dușmane din regiunea Focșani. La atac urmau să ia parte forțele stabilite la consfătuirea din 12 iunie [stil nou, ca și celelalte date din acest articol], ținută în prezența regelui României; rolul principal revenea Armatei 1 române. Aceasta avea misiunea să spargă frontul inamic în bucla de la Nămoloașă și să ajungă în spatele trupelor dușmane, angajate la nord de Focșani împotriva Armatei 4 ruse și Armatei 2 române.

Data începerii ofensivei a fost fixată într-un consiliu de război, ținut la 16 iulie, la care au participat generalii Șerbacev (comandantul armatelor rusești de pe acest front), Prezan (șeful Marelui Cartier General român) și eu. În acel moment, armatele ruse comandate de generalul Brusilov declanșaseră ofensiva în Galiția, acțiune care, la început, părea să reușească. La 3 iulie, la Iași s-a anunțat că rușii luaseră 10 500 prizonieri austriaci; în ziua următoare, acestora li s-au adăugat alți 6 000, plus capturarea a 21 tunuri. Dar, începând cu ziua de 8, situația s-a schimbat. La 23 iulie, s-au primit vești proaste de la Armata 11 rusă [din Galiția]; îngrijorarea a crescut la aflarea știrii că germanii au ocupat Tarnopolul. Șerbacev însuși s-a neliștit. I-am spus că cel mai bun mijloc pentru oprirea ofensivei germane în Galiția era un atac viguros împotriva dușmanului oriunde am fi fost în stare să-l facem. Șerbacev a susținut și el această idee în noul consiliu de război, ținut la 24 iulie. Dealtfel, ofensiva Armatei 2 române a început chiar în această zi. Armata 1 română a repetat cererea de a i se acorda încă o zi pentru pregătirea ofensivei sale, solicitare ce i-a fost respinsă: declanșarea atacului a rămas fixată pentru 25 iulie.

Dimineața acestei zile ne-a adus vești bune despre desfășurarea ofensivei Armatei 4 ruse și Armatei 2 române. La prinz însă s-a produs surpriza. Generalul Prezan mi-a transmis că, printr-o telegramă, Kerenski, președintele guvernului rus, a cerut oprirea atacurilor și suspendarea oricărei ofensive. În aceeași zi, la orele 2, generalul Prezan a telegrafiat Armatei 1 să înceteze acțiunea artileriei. După ce a raportat regelui că guvernul provizoriu rus a prescris oprirea ofensivei pe toate fronturile, și după ce a obținut aprobarea suveranului, a transmis următorul ordin către Armatele 1 și 2: „Armata 2 se va opri pe frontul pe care ajunge în seara de 12 (25) iulie a.c. Trupele se vor întări puternic pe cea mai bună pozițiune de rezistență de-a lungul frontului cucerit... Armata 1 rămâne pe pozițiunile pe care se găsește... Ambele armate trebuie să grupeze astfel forțele, încât să fie în măsură a face față, în bune condițiuni, unui eventual atac inamic.

Semnat: Prezan"

Ce se întâmplase între timp cu Armata 2 română, care își începuse ofensiva cu o zi înainte? Terenul în care atacase era foarte accidentat. Linia inamică, apărată de două divizii de infanterie, o brigadă de munte și o divizie de cavalerie austro-ungare, precum și de două divizii germane, fusese fortificată cu grijă. Satele din zonă formau centre de rezistență bine organizate, înconjurate cu sîrmă ghimpată și flancate de cazemate betonate, prevăzute din belșug cu mitraliere. Pe culmile cele mai înalte fuseseră săpate mai multe rânduri de tranșee, care constituiau adevărate rețete. Cele mai importante erau: la vest — Măgura Cașin (cota 1167), în centru — Poiana La Încărcătoare (cota 711) și la est — virful Momia (cota 624).

Planul de atac al generalului Averescu consta dintr-o lovitură puternică în stînga. Forța de șoc cu care trebuia să izbească în sectorul inamic de pe râul Sușița era compusă dintr-o brigadă aparținînd Diviziei 6, două regimente din Divizia 1 și toată Divizia 3. Ca rezerve: restul Diviziei 1 și Brigada 2 călărași. La dreapta frontului fuseseră repartizate Divizia 8 și o brigadă din Divizia 6, aflate în defensivă, avînd și misiunea de a împiedica dușmanul să intervină în sectorul de atac. Către est, fișia de ofensivă se prelungea în sectorul Armatei 4 ruse care urma să atace simultan cu românii. La 22 iulie, artileria română și rusă a început pregătirea atacului, deschizînd focul cu peste 200 tunuri. Violența tirului a crescut și mai mult în ziua următoare.

Atacul a început în ziua de 24 pe la ora 4 dimineața. Infanteria a ieșit din tranșee, într-o ordine deplină, gata pentru lupta cu grenada și cu baioneta. Entuziasmul ostașului român era înсуflеit de amintirea glorioaselor lupte de la Grivița [din 1877]; cei

care l-au văzut bătându-se aici, în această zi, sînt unanimi în a-i recunoaște vitejia și forța. În stînga, brigada din Divizia 6 avea ca obiectiv satul Mărăști, localitate care a dat și numele bătăliei. După două ore de lupte corp la corp, în care inamicul a opus o rezistență înverșunată, localitatea a fost cucerită. Mai la sud, centrul de rezistență de pe colina Mănăstioara [Mănăstireașca] a căzut și el, datorită unui atac concentric, fapt care a surorat legătura cu Divizia 15 rusă. În centrul liniei de atac, Brigada 5 a pus iute stăpînire, cu sprijinul Brigăzii 11, pe mai multe puncte întărite de pe creasta care coboară de la Poiana La Încărcătoare pînă la Mărăști. Pe la ora 7, întreaga linie înfrîta inamicului din această zonă a intrat în stăpînire românilor; atacul a fost continuat apoi asupra liniei a doua. După-amiază, trupele din centru au ajuns la pozițiile artileriei germane, capturînd trei baterii de obuziere de 105 mm. Încă de pe atunci, numeroși prizonieri germani au fost trimiși spre spatele frontului. Seara, în centrul sectorului de atac, românii au depășit rîul Șușița. În dreapta însă atacul Brigăzii 12 împotriva cuibului de rezistență din Poiana La Încărcătoare a întîmpinat mari dificultăți. În apropierea acestei cote permis soldaților din trupele din centru a permis soldaților din două batalioane să se fixeze pe creastă. La est, în sectorul Armatei 4 ruse, Divizia 15 rusă a cucerit și ea înălțimea Momlia, capturînd 500 prizonieri și 30 tunuri. Alte două mari unități rusești, Divizia 14 și Divizia 3, au pus stăpînire pe satul Voloșcani. În seara de 24 iulie, frontul inamic fusese rupt pe o lățime de 12 km, iar Divizia 218 germană scoasă din luptă. Românii, singuri, luseră 1 500 prizonieri și 25 tunuri. În zorii zilei de 25 iulie, întregul front german, unde se produsese atacul, era în retragere. Diviziile 1, 3 și 6 au primit ordin din partea generalului Averescu să continue, cu hotărîre, urmărirea inamicului în direcția sud-vest. Cavaleria a atacat spre Soveja; la dreapta sa, Divizia 6 și-a continuat înaintarea către muntele Sboina Neagră; Divizia 1 a traversat rîul Șușița urmărind dușmanul între Soveja și vîrfurile Răchitaș. În continuare, spre est, Divizia 3 a ocupat Vizantea Răzeșească, făcînd contactul cu Corpul 8 armată rus. Și spre vest, inamicul a dat înapoi, retrăgîndu-se la sud de rîul Cașin. Doar la extremitatea vestică, pe Măgura Cașin, linia frontului a rămas neschimbată.

În după-amiază acestei zile de 25 iulie, la Armata 2 a parvenit ordinul de oprire a ofensivei și de fixare pe o poziție de rezistență. Dar la cererea expresă a generalului Averescu, Marele Cartier General l-a autorizat pe acesta să continue înaintarea pînă la rîul Putna, între Valea Sărei și Negriștei, și să cucerească Măgura Cașin. În aceste condiții, în seara de 27 iulie au fost cucerite crestele dintre munții Bucur și Sboina Neagră. Către est, Divizia 3 a mai dat cîteva lupte pentru a atinge rîul Putna. La vest, cu toate eforturile depuse,

Divizia 8 n-a putut cucerii Măgura Cașin. La 2 august, bătălia de la Mărăști putea fi considerată terminată. Frontul inamic fusese rupt pe o lățime de 30 km și o adîncime de 20. În cele 9 zile de lupte, Armata 2 română a făcut mai mult de 2 700 prizonieri și a capturat 45 tunuri și mortiere, numeroase mitraliere etc. La aceste cifre trebuie adăugăți 1 000 prizonieri și capturarea a 40 tunuri de către Armata 4 rusă.

Din acest moment al desfășurării evenimentelor este, credem, nimerit să facem loc citorva însemnări ale comandantului de atunci al Armatei 2 române, generalul Al. Averescu. Ele vor da o imagine mai clară și mai completă asupra evenimentelor. Textele au fost extrase din lucrarea Notite zilnice din război (1916-1918), ed. II, pp. 169-183. Interuperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; sublinierile aparțin originalului.

11/24] VII... Fix la 4, am mers la observator; era încă întuneric, dar partea stîngă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăști, în flăcări.

Exploziunile proiectilelor noastre acopereau întregul sector de atac, de la inclusiv Mărăști la Încărcătoare. Spectacol mare, peste măsură de emoționant. Încetul cu încetul se luminează de zi și ochiul poate distinge numai cu binoclu și cu mare greutate, coloanele noastre. Încep a se auzi armele infanteriei, apoi mitralierele și în fine grenadele; s-a ajuns deci corp la corp...

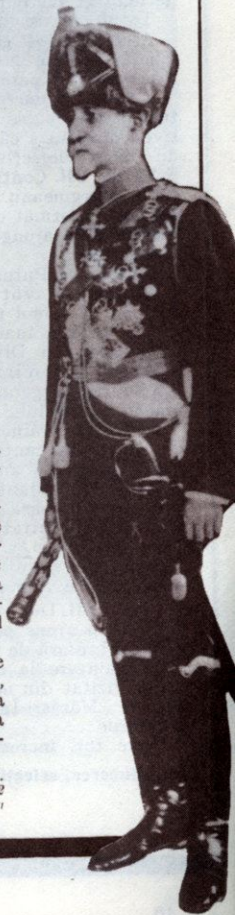
La ora 8, întreaga linie este a noastră! Dușmanul se retrage, mai cu seamă la centru, în dezordine. Încep a se aduna prizonieri numeroși. Se raportează capturarea de tunuri.

La aripa stîngă, adică la Mănăstioara, dușmanul opune foarte mare rezistență.

Aceasta nu mă îngrijorează; este deja stabilit de ieri seara, că la sud de Mărăști să fie numai o acțiune demonstrativă. Mănăstioara trebuie să cadă prin acțiune de întoarcere pe la nord de Mărăști.

Mai îngrijorătoare este vestea că Regimentul 11, care pătrunsesse în prima linie la Încărcătoare, a fost respins de un contra-

Generalul (ulterior mareșalul) Al. Averescu, comandantul Armatei 2 române, în timpul luptelor de la Mărăști

atac și toate încercările de a pătrunde iarăși în poziția dușmanului au rămas fără nici un rezultat...

Centrul meu este pe dealul Teiușiar dreapta pe Dealul Mare. Am ajuns deci cu frontul pe Șușița. Dreapta la Încărcătorea a rămas înapoi și aceasta mă cam stângherește, deși sint sigur că mine se vor îndrepta lucrurile și acolo.

În fine, avem o zi frumoasă, o zi cum nu a avut armata noastră până acum!...

12 [25] VII. Inamicul fuge peste tot. La Încărcătorea nici nu a mai fost nevoie de atac; simpla amenințare cu întoarcerea Regimentului 17, pe la sud, a făcut pe dușman să se retragă chiar în cursul nopții.

De asemenea și la Mânăstioara, amenințarea pe la nord și-a produs efectul.

Am oprit de aseară trupele pe linia Șușița, cu ordin de a duce artileria de câmp înainte și de a o instala până la ora 1 pe terenul cucerit. Ordin pentru reluarea acțiunii se va da la timp...

La Mărăști, am vizitat un post de comandă german și un depozit de munițiuni.

Totul, foarte bine organizat.

Am găsit pe generalul Mărgineanu; l-am felicitat și am hotărât cu el și cu generalul Văitoianu, reluarea înaintării la ora 4 p.m.

...Seara, primesc ordinul de la Marele Cartier General că se suspendă operațiunile ofensivei, din cauză că trupele ruse din Bucovina au făcut defecțiuni!...

13 [26] VII. Contrar celor afirmate de generalul Mărgineanu ieri seara, peste noapte, am fost informat că aripa sa stângă s-a oprit înainte de a ajunge la Putna; am fost foarte contrariat!...

Până seara Putna a fost atinsă, dar cu lupte. Dușmanul a avut vreme să-și restabilească ordinea în cursul nopții...

Am început înaintarea și la aripa dreaptă a armatei, cu Divizia 8 (general Pătrașcu); inamicul se retrage din valea Cașinului, împins de Brigada 16 infanterie, de sub comanda colonelului Dabija!...

O victorie strălucită. În toate părțile material de război în cantități foarte mari!...

La Cîmpurile am găsit pe generalul Stratiulescu, comandantul Diviziei 1, de la care primesc frumoasa știre că parte din Regimentul 31 a intrat în Soveja și a făcut circa 1 000 prizonieri.

Acest nou avantaj îmi dă curajul să împing linia mea ceva mai înainte!...

14 [27] VII. După ordinul dat de mine, aseară trupele au ajuns pe linia pe care cred că ne vom opri, afară de o ușoară, dacă va fi posibilă, înaintare la centru spre frontieră!...

Am vizitat din nou cîmpul de luptă: observator, Mărăști-Încărcătorea-Coadă Babei-Cîmpurile!...

Peste tot, încredere și avînt.

Introducerea, selecția și traducerea textelor de:

Ioan DRAGOMIRESCU,
Marian ȘTEFAN

• CLIO ANUNȚĂ •

Publicații din vechea provincie a lui Mircea cel Bătrîn.

„Lucrările monumentului comemorativ al realipirii Dobrogei la patria mamă vor începe în curent [în curînd]. Deja Consiliul de Miniștri a luat deciziunea în această privință. Actualmente se desfășoară o mare activitate pentru terminarea planurilor” (Voința Tulcei, 20 iulie 1897).

„Monumentul comemorativ... a sosit în Tulcea la 13 iunie. În piese deosebite și a fost transportat sus, la Colnicul Hora. În curînd, vor începe și lucrările preparative de la bază” (Centrul Dobrogei, 22 iunie 1898).

Știrile se referă la monumentul ridicat în Tulcea în amintirea Războiului de independență. Gazetele care le-au inserat sînt două dintre cele peste 160 publicații românești apărute în județul Tulcea, între 1879 și 1979 și care sînt prezentate în volumul 100 ani de presă tulceană, publicat, sub egida Muzeului „Delta Dunării” din Tulcea, de Petru Zaharia (colaborator Elena Lăzurcă). Reținem dintre publicațiile tulcene cîteva titluri: Steaua Dobrogei (1879), România trans-danubiană (1880), Patria (1898), Dobrogea nouă (1908), Dunărea socialistă (1914), Tulcea nouă (1919), Zorile (1931), Lumina poporului (1932), Dunărea socialistă (1944), Drumul socialismului (1949).

Paginile acestora, alături de multe alte mărturii istorice, conturează drumul ascendent parcurs de „vechea provincie a lui Mircea cel Bătrîn”, cum denumea Dobrogea o gazetă din 1909, în cei 102 ani de la reunirea ei cu patria mamă.

Munții nu despart nația

În 374 ani de activitate tipografică în Sibiu, între 1544 și 1918, au ieșit de sub teascurile tiparnițelor orașului 1 868 cărți românești. Este bilanțul investigațiilor întreprinse de cercetătoarele Elena Dunăreanu și Aurelia Popa de la Biblioteca „Astra” din Sibiu.

Un bilanț care evidențiază interesul deosebit cu care cartea în limba națională a fost primită pe aceste străvechi meleaguri românești. Între multele titluri de lucrări literare, istorice, de cult, de popularizare științifică, apărute la Sibiu, semnalăm cartea lui Vasile Pop, tipărită în 1838, Disertație despre tipografiile românești din Transilvania și învecinatele Țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre, în care autorul prezintă, „pentru toți românii”, cărțile românești tipărite pînă atunci, afirmînd, și pe această cale, ideea unității naționale. Am scris despre tipografiile românești — mărturisese el în prefață — și nu numai despre acelea care se află în patria mea [Transilvania] de la începutul lor pînă în vremile noastre, dar și despre acelea care se află în principatele vecine, a Țării Românești și a Moldovei, cu cuvînt că o nație nu se poate firește osăbi [desparte] prin munți înalți, riuri mari sau alte hotărî politicești, ci numai acolo încetează a fi o nație — unde încetează limba care o unește.

I. L.

AMINTIRI DIN ZILE NEGRE

Valeriu Braniste

Publicistul și omul politic Valeriu Braniste a lăsat posterității pagini de neprețuită valoare, unele din ele cunoscute de cititorii Magazinului istoric din numerele anterioare ale revistei¹. Trădind iscusința și intransigența ziaristului militant, angajat cu trup și suflet în lupta de eliberare și unire a Transilvaniei cu România, scrierile lui reprezintă o amplă frescă socio-politică a societății românești din deceniile de la sfârșitul veacului trecut și începutul secolului XX.

Fapte și întâmplări din perioada anilor 1893-1926, selectate din nenumărate articole publicate de Braniste, formează conținutul unei cărți ce urmează să apară la Editura Dacia, sub titlul Oameni, fapte, întâmplări, sub îngrijirea prof. Valeria Căliman (fiica lui Braniste) și Ș. Polverejan, cu o prefață de D. Vătaamaniuc. Din această carte am ales pentru cititorii Magazinului istoric câteva fragmente. Ele fac parte din capitolele în care autorul descrie cele două intermedieri ale sale în închisoarea din Seghedin: prima, în 1893, când Braniste avea 24 ani, în urma unui duel, provocat de o controversă cu caracter politic; a doua, după 25 ani, în februarie 1918, fiind învinuit de spionaj în favoarea României.

Evenimentele trăite, marele publicist le-a evocat cu un veritabil talent de povestitor și cu fina lui ironie.

În aceste fragmente, Braniste evocă figurile citorva luptători pentru libertatea popoarelor aflați în perioadele menționate în închisoare: poetul slovac Svetozar Hurban Vajansky (1847-1916), fruntașul transilvănean Vasile Lucaciu (1852-1922), publicistul și omul politic român Ion Clopoșel (n.1892), profesorul dr. D. Manu, părintele Raica și alții.

Titlul, subtitlurile și explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte. Totodată, pentru ușurarea lecturii textului, am eliminat sau, acolo unde a fost necesar, am înlocuit cu alte semne ortografice desele puncte de suspensie ale autorului.

Ș. POLVEREJAN

¹ Magazin istoric, nr. 10/1971, 7,9-10/1973, 9/1978.

* În imaginea de sus: închisoarea din Seghedin. Pe fotografie se văd semnăturile unora dintre cei închiși. În pp. 42 și 43: două portrete ale lui Valeriu Braniste în perioadele celor două intermedieri.

În temniță, la 24 ani...

Șezut-am și eu în a Seghedinului răcoare. Puțin de tot. Opt zile, destul însă pentru a studia partea locului pentru „a doua venire”. Vorba românului: „Nu știi în ce ceas pleci de acasă”. N-am știut nici eu, cînd pentru prima oară m-am învrednicit de a fi cive [cetățean] al temniței „cavaleresti”¹ din Seghedin, am simțit însă clar cînd i-am pășit pragul de ieșire, că iară am să viu și să ocup locul care bărbatilor noștri distinși li se cuvine — în cadrul „constituțiunii ungurești”...

Am rămas singur în chilia din patria mea cea nouă. Cu frica în sîn priveam în jurul meu, temîndu-mă de vreo descoperire neplăcută. Nu-mi puteam da seama bine de tonul sentimentelor ce mă cuprindeau.

Deodată se deschise ușa...

Era Hurban. Cu pipa-n mînă, zîmbet amar pe buze, fără guler la cămașă, fără cravată, în pantofi, barba lungă, deși împărțită la mijloc, dar dată într-o parte...

Sîntem aici o adevărată „menajerie”. Vino să te prezint.

La idea asta m-au trecut fiori.

— Acum la moment? Sau mai tîrziu?

— Cînd vrei, aici nu sînt forme. Dar cu cît mai degrabă, cu atît mai bine, ca să te poți introduce pe deseară...

După ce mi s-au mai dat vreo cîteva deslușiri elementare despre „datinele și obiceiurile” acestui loc, am plecat să mă prezint „societății”.

Cum am ieșit însă pe coridor, ne-a lovit un miros pătrunzător de neplăcut.

— Ce-i asta?

— Se curăță latrinele, care fiind alcătuite după un sistem curat maghiar de canalizare ce trece prin întreg edificiul, nu se poate efectui altfel, decît dacă se desfac toate cana-

lurile, și așa, în căldura aceasta trebuie să mai suportăm și acest „parfum”.

— Bine, apoi nu se aerisează coridorul? Ori nu e permis deținuților să stea afară în „grădinuță”, pînă se efectuează acest proces?

— Ferit-a sfîntul! Ferestrele sînt încuiate cu lacăt de directorul Hatzinger, iar în curte nu putem ieși decît două ore pe zi. dar și acolo pute mai ca și aici.

— Prost lucrul!

— Știi că ai haz! Asta-i sistem aici, nu e destul că sîntem lipsiți de libertate, pedeapsă foarte grea pentru un om cult, dar trebuie să și suferim cîte inconveniente și șicane toate. Cu toate acestea — după spusa sergentului — acum ducem încă lume albă, cînd vor sosi însă „românii” cu toptanul, atunci să vezi șicane și necazuri...

Cea mai simpatică figură a temniței este Svetozar Hurban-Vajansky, iubit și de adversarii săi politici și naționali. Suflet mare de poet, impresionabil, veșnic agitat, plin de dor de libertate, de dor de muncă — ținut locul, condamnat să nu poată lucra nimic. Liniștea îi lipsește, orice lucru mic îl agită, observi numai că nările-i fine se umflă, n-are stare în loc, începe să expună lucruri — în mijlocul expunerii se oprește, căci simte că e ridicol a te zbuciuma pentru cauze care stau departe, departe de tine, deși sufletul tău e legat de ele. Cînd îi vine de afară vreo vizită caută să fie vesel, își aduce cum poate toaleta în ordine, trece de două ori cu degetele prin păr și barbă și zîmbind se prezintă vizitatorului...

Într-o după-amează sedea mîhnit pe pat, chiar primise de la soția sa o epistolă — eu ședeam vizavi pe un scaun. Tăcerea domnea. Îmi era greu să privesc la el, căci simteam în mine ecoul luptei groaznice ce se petrece în el, căutam să mă distrag cu cercurile de fum ce ieșeau din pipa mea — acum aveam și eu pipă și pustieam la tutun național maghiar.

Deodată sare în sus, privește agitat la mine, nările-i tremură:

— Du Rumän, einen Freiheitshelden kann ich mir nur eingesperrt vorstellen! Es lebe die Freiheit, wir können sterben! (Măi române, pe un erou al libertății mi-l pot imagina numai între zăvoare! Trăiască libertatea, noi putem muri!). I se umpluseră ochii de lacrimi; liniștindu-se apoi zise că nu-l doare nimic așa mult ca aceea că nu poate lucra nimic, nu poate face nimic, vegetează de pe o zi la alta și simte cum îi scad, cum îi pier puterile. „De familie nu mă doare așa, nu, căci știu că și ea este gata de sacrificiu, ca și mine, suferă și ei dimpreună cu mine, cauza pentru care suferim, prin sfințenia ei ne dă putere să suportăm toate; mi-e dor însă să văd zorile învingerii, mi-e sete, grozav de sete să gust din libertatea popoarelor”.

Bietul Hurban! Suferă și tace, jumătate de an a împlinit, mai are o jumătate lungă, lungă; în 17 februarie 1894 îi va suna ora eliberării. Cînd va suna însă ora eliberării poporului său, pentru care suferă?...

Dar stăpînirea temniței? Asta-i și mai și. Stăpîn atotputernic este ministrul de interne — binecunoscut în cercurile noastre. El

¹ Aluzie ironică la faptul că în „temnița de stat” pe lângă deținuții politici, își așteaua pedepsele și cei care se duela — duelul fiind pedepsit de lege.

face regulamente generale și speciale, el disciplinează deținuții, calcă legea după plac, cu un cuvânt „Marele Mogul” al temniței. El are apoi subalternii săi, care îl reprezintă întru toate. Primul e „directorul” — ori în limba deținuților „Marele Hosenträger [bretele]”, spre deosebire de „Micul Hosenträger” — subdirectorul. Hosenträgerul este o ființă căreia, în urma poziției sale, nu-i este permis să cugete, ci trebuie să realizeze literalmente toate dispozițiile legilor, ordonanțelor și regulamentelor — al căror nume e legiune.

Iubitul nostru Lucaci avusese, în timpul când era la Seghedin, o dispută cu Hosenträgerul, în care îi explica că dispozițiunea despre care era vorba este o absurditate atât de gravă, încât este imposibil ca să fie în spiritul legilor și al regulamentului.

— Cugetă numai și vei afla și dumneata că am dreptate — zise Lucaci, în focul discuțiunii.

— Mie nu-mi este permis să cuget, eu trebuie să duc în deplinire ce stă scris.

— Cum se poate? Apoi între dumneata și un călău nu este nici o deosebire!

— Domnule! trebuie să știi că între mine și un „călău” este numai atîta deosebire — răspunse arătînd virful unghiei de la degetul arătător al mîinii stîngi, și plecă...

„Micul Hosenträger” este contrastul principalului său. Deși nici el nu cedează nici un favor deținuților și ține ca regulamentul să se observe „literalmente” — totuși caută să discute cu deținuții și să îi capaciteze că așa cum zice el e bine și altfel e rău. I se observă tendința că vrea să fie „popular”...

Hurban făcea pe zi cam 12 kilometri. A măsurat periferia grădinii jur-împrejur, pe lîngă zid, care era de 200 metri, și el mergea zi de zi două ore jur împrejur, însemnînd fiecare ocolire cu o linioară pe zid. Cinci linii fac un kilometru. Cînd am intrat în temniță avea chiar 1 250 kilometri făcuți, iar cînd l-am părăsit era la 1 300, vă puteți închipui ce „Debrezener Wurst” [cîrnat lung] forma pe zid seria de mai 7 000 linioare, deasupra cărora era însemnată zi de zi data. Hurban în grădină era cu totul alt om, nu se mai interesa de nimic, ci-și parcurgea cu zel de admirat calea și nu se oprea decît cînd trăgea linioara în falnicul călindar.

Acel zid, acea lungă serie de linii reprezenta trista istorie a unui erou lipsit de libertate. Acele linii îi povestesc viu și dureros un capitol din lupta pentru libertate în acel secol.

Colegii rîdeau de zelul lui Hurban și făceau în continuu glose. De linioare însă nu se atingea nici unul, acestea erau un privilegiu sancționat de timpuri, singur el, marele martir al fraților noștri slovaci, era stăpîn nețărmurit asupra lor. Și toate grijile și necazurile zilei, toate dorurile ce-l munciau, le îngropa în cîte o linioară.

Un timp l-am însoțit în cale, dar curînd mi se urse a fugi tot jur-împrejur...

Alătura cu cărarea bătută de Hurban în iarba grădinii se vedea încă urma unei

cărări, care odinioară era umblată, dar acum încolțea iarba pe ea.

— Dar asta ce-i? îl întrebai.

— Pe aici umbla „popa” [Vasile Lucaci], atunci nu eram singur, făceam amîndoi kilometri și ne mîngiam reciproc, acum crește iarba peste urmele lui.

Mă emoționase tabloul; vedeam cu ochi-mi suflați pe iubitul Lucaci, mergînd alătura cu Hurban, vedeam alianța celor două popoare asuprite, sancționată prin martiriul celor doi distinși, două cărări, proaspete, mergînd alătura, cu același scop, același zel, unul rămîne, altul e rupt și de aici și aruncat în fundul pușcăriei, unde nici soare nu pătrunde, unde muzezeala e viață și moartea libertate.

Iar calea umblată, bătută cu atîtea doruri și cu atîta iubire, acoperită de iarba. Nu, nu se poate, asta n-are nici o însemnătate, calea cea bătută de Lucaci nicînd nu va fi acoperită de iarba, nicînd, ci se va lărgi, se va preface în drum larg, larg de tot, care conduce la Pantheonul național, este calea mîntuirii unui popor din sclăvie.

Rămăsesem departe de Hurban. Lîngă urmele sfînte mă culcaser în iarba și priveam cerul, cerul senin...

...și după 25 ani

Era pe la mijlocul lunii februarie 1918. Din temnița curții marțiale de honvezi din Seghedin am fost dus sub escortă la temnița „filială” a tribunalului, unde reținuse comisarul regal de honvezi mai multe celule pentru preveniții săi mai primejdioși. Urcasem străluntele scări ale celor trei etaje, ca să antișam-brez [să fac anticameră] în fața ușii strajameș-

¹ Foileton publicat imediat după ieșirea din închisoare, în *Tribuna*, din Sibiu, în 1893, și semnat sub pseudonimul Bill-A-Zam, care reprezintă silabele cuvîntului „zambilă”, floare pe care i-a dat-o la gară, la plecarea în închisoare, Elvira, fiica negustorului brașovean Diamandi Manole.

terului [sergentului major], care avea să mă ție în primire. Lângă mine un păzitor cu baioneta trasă pe pușcă își petrecea vremea hărțuindu-mă, ba să stau locului, să nu mă razim, să nu fluier, să nu privesc în dreapta sau în stînga, înjurînd din cînd în cînd, parcă eu eram de vină că, din cite ocupațiuni sînt în lumea aceasta, el n-a găsit una mai bună decît a face pe gardianul de temniță.

Strajameșterul, care scria, [mă] lăsa anume să aștept între asemenea condiții în fața ușii lui, era domn mare, el era, după cum ne-a spus-o adesea mai tîrziu, „domnul și Dumnezeuul nostru”. Ne lăsa anume să așteptăm astfel, ca nu cumva să ne închipuim că e lucru ușor a ajunge în fața atotputerniciei sale. Și cum așteptam, iată că se deschide ușa de la scări, pe care le urcaserăm și eu și pe un moment se oprește în fața-mi amicul Ion Clopoțel, care venea cu un pachet în mînă, însoțit de alt gardian. Dar acesta nu-i dă răgaz să mă salute, ci îl împinge înainte pe un coridor, unde, oprindu-se în fața unei uși, pe care dispare Clopoțel, aud cum scriștie cheile în zăvoare și apoi plecîndu-se gardianul la o ferăstrucă a ușei, aud cum zice:

— Numai aceasta nu!

Gardianul dispare. Evident, Clopoțel ceruse ceva de la el și acesta era răspunsul.

Și cum privesc de-a lungul coridorului, pe unde dispăruse Clopoțel, văd o serie de uși la fel, iar în fața lor soldați cu pușca la umăr, la anumite distanțe unul de altul.

Multe întrebări năvăleau prin creierii mei frămîntați, dar n-am întrebat nimic, ca să nu-l deranjez pe gardianul de lângă mine, care era destul de plictisit că l-am urmărit cu ochii pe Clopoțel, a cărui prezență aici m-a surprins tot atît de mult cum pare a-l fi surprins pe Clopoțel vederea mea.

Din acest moment am început să urmăresc și să scrutez cu mare luare aminte totul din jurul meu și în curînd am simțit clar cum suflă și răsuflă de după fiecare ușa zăvorîtă ființe omenești, candidați de spînzurătoare ca și mine. Simțeam cum se umflă lungul coridor de energiile reținute ale celor de după uși ca și ale celor din fața ușilor și mi se părea că lungul coridor începe să se încovoie și înalte de atîta putere și dor de viață, ce clocotea de-a lungul, fără nici o supapă. Așteptam ca totul să sară în aer și să se fărîme în miriade de bucăți.

Aveam senzația unui manometru, concentrînd în mine întreaga tensiune, ajunsă la punctul suprem, din juru-mi, cînd se deschide brusc ușa din fața mea și un glas aspru ordonă să intru. Și nici nu mi-am dat bine seama ce se petrece cu mine, cînd păzitorul de la spate m-a și împins peste prag, luînd apoi poziție cu călciele lipite și pușca la picior, stînd smîrnă ca în fața unui înalt *areopag*. Eram uluit în conștiința deplinei mele nimicnii, toată tensiunea dispăruse, lăsîndu-mă

fără nici o împotrivire pradă grelelor insulte, spuse la aparență cu aer de bunăvoință. Nu mai eram „domn” și nu mai aveam drept la nici un titlu, ci eram un bătrîn scelerat incorigibil, care după ani petrecuți prin temnițe, nu că nu m-am îndreptat, pentru că „din cîine nu se face slănină”, dar nici n-am învățat atîta viclesug ca să mă știu feri a mai veni în conflict cu legea. Cîți oameni de nimic știu să se păzească și umblă liberi ca „domni mari”, eu însă m-am prins iarăși — nu știu a cîta oară — pe clei ca o vrabie proastă etc. etc. În sfîrșit, pufnind energic fum puturos din o lulea lungă și scuipînd din cînd în cînd peste masa la care ședea, tot în același colț al camerei, [strajameșterul] mi-a luat semnalmente și m-a despoiat de tot ce aveam asupra mea. Nu mi-a lăsat nici ceasornic, nici creion, nici măcar un colț de hîrtie, nimic, dar absolut nimic. Așa am fost condus coridorul de-a lungul, împins într-o celulă goală și nici nu m-am oprit bine, cînd auzeam cum scriștie în urma mea cheile grele în zarurile ruginite.

Fără voie m-am uitat la masiva ușă de fier, ce s-a trîntit și zăvorît în urma mea, apoi încetul cu încetul cu o profundă sfială, parcă mă temeam de surprize neplăcute, am început să privesc în jurul meu...

Și cum stam și priveam în juru-mi, fără a cuteza a atinge vreunul din obiecte, într-una dam cu mîna, cînd să scot ceasornicul, cînd tabachera și mă cutremuram la conștiința lipsei. Toate buzunarele erau goale-goluțe. Mai greu am suportat lipsa ceasornicului. În a 200-a zi a reclusiunei, ca și în ziua primă, căutam inconștient ceasornicul în buzunar.

Și să nu ai nici o lectură, și să nu poți scrie un șir, tu gazetar, care ai trăit o viață cu ochii fugind pe litere și cu condeiul între degete! Și totuși am avut lecturi. Sub spoiala albă a pereților am descoperit răvașe zgîrțite cu unghia, nume necunoscute, sentințe, numărătoare de zile și luni petrecute aici, înjurături la adresa gardienilor, batjocuri, plîngeri izvorîte din dorul de libertate și din foame, grozavul flagel al temniței. Și rînd pe rînd dezlușeam literă după literă, vorbă după vorbă, și am avut ce citi, palimpsesturile atîtor tragedii ale vieții.

După opt zile am primit voie să citesc lectură cenzurată, mai ales din așa-zisa bibliotecă de casă a temniței, tratate de grădinarit, despre stîrplitul omizilor, despre insectele stricăcioase pădurilor și alte de aceste. După șase săptămîni am primit o mescioară cu un scăunel, cu dreptul de a scrie și după trei luni mi s-a dat voie să fumez șase țigări pe zi, și după opt luni și jumătate mi s-a acordat și dreptul de a primi ceasornicul, dar această voie a venit prea tîrziu!

La început, izolați ermetic, abia ajungeam să ne vedem la mare distanță, când ne scoteau la plimbare în umeda curte a temniței, împănați cu santinele, așa că mi-a trebuit mai bine de o săptămână pînă ce am reușit să știu cine-mi sînt soții de suferință: Ion Clopoțel, Adrian Oțoiu, directorul Bucurescu, părintele Raica, profesorul dr. D. Manu, preotul dr. Zaharie Pop, cunoscînd eu de mai înainte. numai pe cel dintîi, cu toate că eram implicați cu toții în același proces de înaltă trădare, de spionaj și de înțelegere cu dușmanul.

Deși neconținut asigurări că furcile ne așteaptă, simțeam de la o vreme — mai ales din iunie încoace, după catastrofa de la Piave a armatei austro-ungare¹ — cum slăbește zi cu zi asprul regim de la început, pînă ce în august nu mai aveam soldați să ne păzească individual și a fost silit să ne treacă în pușcăriu de la Csillag, unde vreo douăzeci de oameni aveau să păzească peste trei sute întemnițați.

Acum puteam comunica întreolaltă, puteam să ne plimbăm împreună, sub paza unui soldat, care mai mult dormita decît avea grijă de noi, puteam povesti, ride, cînta, eram la largul nostru între zidurile temniței. Și din multe anecdote povestite, una în-deosebi ne-a părut sugestivă.

Ci-că granciu sta la gura cortului și vede din depărtare cum vine tai-so, aducînd în spate pielea vacii. Și strigă granciu către mă-sa, care își făcea de lucru în cort:

— Mamă, mi se pare, mi se pare că nu e bine cu vaca noastră!

— Ce spui, măi, afurisitul?!
— Văd pe tata cum îi aduce pielea în spinare!

Noi dintre zidurile temniței vedeam mai bine decît cei de afară cum pe zi ce merge slăbește frontul, scade disciplina în armată și se înmulțesc semnele de disoluție.

Nu mai erau soldați, care ne păzeau cu ochii în patru, aceștia au dispărut de mult. Au venit apoi glotașii, care adormeau răzimați de pușcă, acum erau de serviciu la noi foști prizonieri din Rusia, veniți acasă după pacea de la Brest-Litovsk [18 februarie/3 martie 1918], care făceau acum cauză comună cu întemnițații. Zadarnice erau toate eforturile de a susține disciplină cu aceștia. Cînd i-au adus acasă din Rusia li s-a promis că nu mai au să facă „serviț” la armată și după ce i-au lăsat o lună pe la vetrele lor, au fost din nou înrolați. O spuneau în gura mare, că ei nu se mai bat, că dacă-i pune pe front depun armele și de la ei s-au molipsit și cei ce n-au fost prin Rusia.

Fiecare semn nou de disoluție era salutat de noi cu bucurie, pentru că vedeam cum se apropie cu pași gigantici ceasul cîmpirii generale, care ne aduce mult ahiata libertate.

Devenise o vorbă volantă:

¹ E vorba de ofensiva, înconunată de succes, a armatei italiene pe rîul Piave (24-26 iunie 1918), unde frontul austro-ungar avea să fie rupt în bătălia de la 24-27 octombrie.

— Mi se pare că e rău cu vaca noastră!
Era vorba convențională pentru constatarea unei noi slăbiri a disciplinei, a unui nou simțom de disoluție.

Mai tîrziu, trăgeam numai cu ochiul și aceasta însemna că „e rău cu vaca noastră” și toți ne înveleam. Nu ne păsa că zile de-a rîndul nu mai aveam pîine și trăiam numai cu apă, pe care de multe ori cu mare anevoie o primeam. Toate aceste nu contau.

Eram veseli și plini de încredere în viitor, pentru că fiecare și mi ne aducea tot probe noi, că-i tot mai rău și mai rău cu „vaca noastră”.

Într-o seară pe la mijlocul lui septembrie intră în celulă ca de obicei „rondul”, ca să cerceteze de n-am pilit gratiile de la ferestruți, de n-aveam arme, foc etc. etc. Doi soldați cu sergentul au intrat în celulă și alți trei cu armele încărcate aveau să stea în fața ușii și pe cînd sergentul controla cu mare luare aminte gratiile, îmi dă un soldat pe furie cel mai proaspăt număr din ziarul lui Hatvany² (*Pesti Napló*) care aducea pe acea vreme cele mai noi știri cu evidentă simpatie pentru Antantă. O singură privire asupra titlurilor mari și înțeleg că Franchet d'Esperey³ a spart frontul bulgar, că diviziile bulgare parte se predau, parte părăsesc frontul și că sîrbii pornesc să-și recupe țara, părăsită de aproape trei ani.

O singură privire și-n momentul următor sărisem printre soldații din fața ușii, luînd-o pe coridor tocmai la ușa zăvorîtă a celei în care erau acum împreună dr. Manu cu Clopoțel. Pe la ei trecuse deja rondul și cum priveam prin gaura de control a ușii îi văd în semiîntuneric pe fiecare întins în pat, dis-cutînd a lene.

Cu gura la această gaură de control, strig abia răsufînd:

— E rău cu vaca noastră!

Amîndoi sar din pat ca mușcați de șarpe, neștiind de unde vine acest glas pe întuneric.

— Ce-i?! Ce-i?!

— Frontul bulgar spart, bulgarii se predau, în două săptămîni sînt sîrbii aici!

Amîndoi dau năvală asupra ușii, recunoscînd glasul meu. Dar eu mă înapoiasem deja. Și, curios, nici un soldat n-a remarcat dispariția mea, nu m-a oprit, nu mi-a zis nimic. Totul era opera unei clipe.

Sergentul, constatînd că gratiile sînt bune, că totul este în ordine, a trecut cu „rondul” mai departe, a zăvorît ușa. Noi însă n-am închis un ochi pînă dimineața. Abia așteptam să se deschidă ușile de fier, să ne vedem, să ne spunem multe și să ne bucurăm împreună.

După două săptămîni am fost liberi⁴.

¹ Lajos Hatvany (1880-1961), scriitor maghiar. Între 1917-1919 a redactat ziarul *Pesti Napló*.

² Louis Franchet d'Esperey (1856-1942), mareșal francez în timpul primului război mondial, comandant suprem al armatelor aliate în Peninsula Balcanică; trupele comandate de el au spart frontul bulgar la Dobropoli (12/25 septembrie 1918), după care a fost semnat, la Salonic (16/29 septembrie), actul de capitulare a Bulgariei.

⁴ Publicat în *Almanahul presei române*, 1926.

ÎN SOLIE LA IVAN CEL GROAZNIC (I)

LEONID Ț. IUZEFOVICI,
U.R.S.S.

În urma bătăliei de la Kalka, din iunie 1223, majoritatea cnezatelor rusești, din cauza disensiunilor dintre ele, cad, rind pe rind, în decursul sec. XIII și XIV, sub dominația forțelor mongole. Cnejii ruși nu pot domni decât cu aprobarea marelui han al Hoardei de Aur, căruii îi plătesc biruri împovărătoare. În 1240 are loc, pe Neva, o confruntare a rușilor cu suedezii, bătălie în care oastea Novgorodului, condusă de cneazul Aleksandr Iaroslavici (numit apoi Nevski), obține victoria. Doi ani mai târziu, pe lacul înghețat Clud¹, același cneaz — intrat, pentru vitejia lui, în legendele Rusiei — zdrobește oastea cavalerilor Ordinului livonian, care ocupase Pskovul.

Ziua de 8 septembrie 1380 marchează, prin bătălia de la Kulikovo, de pe Don, începutul luptei de emancipare a cnezatelor rusești de sub dominația tătară. Cneazul Dmitri al Moscovei, unind în jurul său oștile mai multor cnezate, obține în această zi o strălucită victorie împotriva hanului Mamai. Verificată în această acțiune, centralizarea cnezatelor rusești în jurul Moscovei înregistrează progrese în anii ce urmează. Ivan III Vasilievici (1462-1505) alipește Moscovei toate cnezatele din nordul și nord-vestul

¹ Magazin Istoric, nr. 11/1977.

Rusiei (Perm, Iaroslav, Rostov, Novgorod, Tver etc). Puternic acum, cneazul refuză, din 1476, să mai plătească tribut hanului Hoirdei de Aur, căreia îi declară război. Permanent dezbinată de feodalii săi, întemeiată doar pe jefuirea popoarelor subjugate, al căror nivel de dezvoltare era cu mult mai înalt decât cel al ei, încolțită de îndrăgita luptă de eliberare a rușilor, Hoirda de Aur se destramă. La sfârșitul sec. XV, se întemeiază hanate separate: Kazan, Astrahan, Siberia și Crimeea.

Continuând politica nordică a lui Aleksandr Nevski, în 1492, Ivan III întemeiază pe Narva cetatea Ivangorod, care marchează începutul luptei rușilor pentru ieșire la Marea Baltică, iar în 1501-1503 poartă război cu Lituania și Ordinul livonian. Urmașul său, Vasili III (1505-1533), întregeste Rusia, alipindu-i Pskovul, Smolenskul și Riazanul. La venirea pe tron a lui Ivan IV cel Groznic, în 1533, țara este un puternic stat feudal, care întreține relații diplomatice cu Imperiul romano-german, cu Veneția, Ungaria, Imperiul otoman etc. Până în 1584, când moare, Ivan IV transformă Rusia într-o monarhie absolutistă puternică (se proclamă țar în 1547). El cucerește

hanatele tătare Kazan și Astrahan, pe care le alipește Rusiei. Creîndu-și o viguroasă armată, în cadrul căreia înființează corpul strelților (soldați pedestri care se bucurau de anumite privilegii economice și militare), Ivan IV cucerește și colonizează Siberia Apuseană, care îi aduce mari bogății, poartă lungul război cu polonezii și suedezii, pentru cucerirea Livoniei (1558-1583), pune stavilă unui puternic atac asupra Moscovei al oastei Hanatului Crimeii (cu capitala la Bahcisarai), condusă de Devlet Gherei (1571).

În timpul său, Moscova, cu Piața Roșie (denumire pe care o va căpăta în a doua jumătate a sec. XVII, când adjectivul „krasnaiă” — roșie — avea sensul de „krasiuaia” — frumoasă), devine centrul puternicei autocrații din răsăritul Europei, care stabilește legături diplomatice cu multe state europene.

Despre aceste legături și despre protocolul diplomatic practicat la Curtea rusească în sec. XVI-XVII vorbește profesorul Leonid Abramovici Iuzefovici, într-un articol din revista Voprosi istorii (nr. 8/1977), pe care îl reproducem într-o formă întrucîtva prescurtată.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

În anul 1563, ambasadorul rus Afanasi Nagoi, trimis în Crimeea în misiune diplomatică, a primit o dispoziție aparent bizară. El trebuia „să se țină tare”, astfel încît hanul, pentru nimic în lume, să nu pună „nișanul sîngeriu” — adică pecetea roșie — pe textul mesajului de răspuns. Dacă nu izbutea să respecte această poruncă, solul rus urma să nu accepte documentul cu pecetea respectivă, deci să nu-și îndeplinească misiunea, și să se întoarcă imediat la Moscova.

Pentru noi, cei de azi, sînt greu de crezut consecințele mari pe care le atrăgea după sine încălcarea acestei mărunte formalități cancelărești. Dar, pentru oamenii politici ai vremii, culoarea pecetei de pe un document diplomatic era uneori mai importantă decît conținutul însuși al actului. Ea cîntărea mai greu decît toate cheltuielile drumului parcurs de sol, decît nenumăratele praznice oferite în onoarea hanului, a rudelor și demnitarilor săi, decît toate vicisitudinile dificilului traseu prin stepă, spre temutul stăpîn al Crimeii.

În Rusia sec. XVI, cu pecetile de ceară roșie se sigi-

lau actele monarhice de conferire a unor privilegii. „Nișanul sîngeriu” pe textul unui tratat asigura drepturi absolute celui ce deținea pecetea, exprimînd deci, în cazul menționat, voința exclusivă a hanului. În această formă, se încheiau numai tratatele dintre monarhii suverani și vasalii care își recunoșteau, în ultimă instanță, dependența. Iată de ce pentru diplomații moscoviți, pecetea roșie pe textul unui tratat ruso-tătar era absolut de neconcepț.

În sec. XVI, Hanatul Crimeii emitea pretenția de a fi urmașul politic al Hoirdei de Aur care se destrămase, iar hanii căutau în fel și chip, măcar și formal, să refacă vechea situație de dependență a țarilor ruși față de ei. În documentele diplomatice, titlul hanului se scria întotdeauna cel dintîi, iar ceașca de mied sau de vin se închina în primul rînd în sănătatea sa. Dacă în această ultimă privință nu a apărut nici o înțelegere serioasă între Moscova și Bahcisarai, în schimb, cea mai mică încercare a hanului din Crimeea de a resuscita dependența politică a Moscovei în timpina o fermă opoziție în Rusia.

Uneori, cînd ambasadorii ruși mergeau în audiență la han, dragătorii acestuia își aruncau bastoanele sub picioarele solilor, apoi cereau ca aceștia să le plătească dreptul de a păși peste ele. De aceea, în directivele primite de emisarii ruși se preciza că „tributul bastonului”, care simboliza poziția de dependență, nu trebuia plătit în nici un caz. În astfel de situații, solii erau obligați să se întoarcă acasă, fără măcar să-l vadă pe han. Mai tirziu, acest obicei avea să fie uitat, rapoartele ambasadorilor nu mai pomeneau nimic despre el, dar indicațiile Moscovei îl menționau cu insistență, de teamă ca el să nu reînvie.

Crete în decurs de cîteva secole, normele protocolului rusesc al soliei cumula în ele, pe de o parte, numeroase trăsături ale ceremonialelor de Curte din Rusia, din statul polono-lituanian, țările Europei Apusene, Bizanț și hanatele tătare iar, pe de altă parte, unele elemente ale tradiției populare. Toate aceste componente, intrînd într-un ansamblu, au căpătat sensuri noi, dînd naștere unui sistem diplomatic original.

Două corturi pentru o singură masă

Uzantele soliei rusești au fost înlăurite, în primul rând, de particularitățile dezvoltării societății la sfârșitul sec. XV și în sec. XVI, și anume de intrarea țării în arena politică internațională. Începutul unor legături externe active ale Moscovei datează din epoca lui Ivan III. Abia scăpata de jugul Hoardei de Aur, Rusia și-a făcut intrarea pe scena europeană ca un partener politic și diplomatic egal în drepturi.

Prestigiul internațional al țării trebuia apărat într-un fel față de Hanatul Crimeii și într-alt fel față de statele din estul și vestul Europei. De aceea, faptul era mai modest în protocolul diplomatic rusotătar decât în cel ruso-european. Dacă, în raporturile cu hanul, importantă era sublinierea poziției independente a țării, în relațiile cu Europa Apuseană, piatra unghiulară a protocolului era determinată de prestigiul noului stat. Țarul primea direct ambasadorii și scrisori de acreditare numai de la monarhi și nici măcar de la toți. Astfel, regii suedezi — pe care Ivan cel Groaznic nu-i recunoștea drept „frați”, adică egali în drepturi, deoarece înaintașii lor „făcuseră negoț cu vite” — veneau în relații cu țarul numai prin intermediul guvernatorului general al Novgorodului. În schimb, hanul, și nu numai el, ci chiar și demnitarii, soțiile și rudele sale trimiteau direct scrisori țarului și erau primiți la Moscova, lucru inadmisibil în relațiile cu monarhiile din Europa. Totuși chiar și în cazul nivelurilor ierarhice egale, prestigiul depindea de ordinea în care se trimitea solia. Primul care își trimitea ambasadorii se situa implicit pe poziția solicitantului iar, în cazul unui conflict, pe cea a învinsului.

Schimbul de ambasadorii se înlocuia uneori cu întâlniri la graniță. Dar, chiar și în cadrul acestor convorbiri, se punea problema priorității. Începeau interminabile „tirguiele” asupra sediului tratativelor, fie-

care parte propunându-și propriul cort. În anul 1616, la o asemenea întâlnire, care a avut loc la Dederinsk, un capăt al mesei tratativelor se afla în cortul rusesc, celălalt în cel suedez, deoarece rușii insistaseră ca în cortul lor să fie cuprinse două treimi din masă. Corturile, strâns lipite unul de celălalt, au fost deschise în părți opuse, pentru că delegații trebuiau să intre din direcții diferite. Fiecare delegat s-a așezat la locul lui, apoi s-a dat la o parte draperia despărțitoare și abia în acel moment s-au văzut cele două solii.

Contactele diplomatice erau relativ rare. Europa Răsăriteană a sec. XV-XVII nu cunoștea practic tipul ambasadorului-rezident, în schimb uzita frecvent diplomația ocazională, în care statele făceau schimb de ambasadorii „atunci când era nevoie”. Cu mult înainte de a păși pragul salo-nului de primire și de a ajunge în fața țarului, ambasadorii luau contact cu rînduilele datinei rusești a soliei. La graniță, pe ambasadorii îi întâmpinau însoțitorii ruși. „Însoțitorii aceștia erau ca maeștrii noștri de ceremonii, scrie diplomatul austriac D. Buchau, care vizita Rusia în 1575. Pe drumul spre Moscova, însoțitorii asigurau paza, aprovizionarea și cazarea ambasadorilor. Ritmul de deplasare a soliei depindea, în primul rând, de priceperea cu care știa însoțitorul să strîngă rezervele de alimente necesare. Alteleori, din considerente politice, traseul trimisului era scurtat sau prelungit. În 1530, însoțitorul ambasadorului gruzin a primit poruncă „să meargă repede, astfel încît trimisul gruzin să ajungă la țar, înainte de a pleca misiunea lituaniană”. Statul rus trebuia să apară străinilor ca întreținînd numeroase relații diplomatice.

În lucrarea *Despre Moscova lui Ivan cel Groaznic*, germanul G. Staden scrie că solii erau conduși spre sala de primire prin zone dens populate, ca să nu vadă cît de pustie era țara. Din a doua jumătate a sec. XVI, a intrat în obișnuință ca emisarii să treacă prin orașe înțesate de boieri și copii de boieri foarte di-

chisit îmbrăcați. În 1601, cînd ambasadorul englez R. Lee a străbătut Pskovul, s-a poruncit ca pe marginea drumului, pe o rază de 20 verste de oraș [1 verstă = 1,067 km], să fie adunați fiii tuturor boierilor. Rusia trebuia să pară un stat suprapopulat, bogat și pros-

O misiune persană
în audiență la țarul rus

per. Nu întîmplător, în timpul cumpletei foamete din primii ani ai sec. XVII, cînd mii de săraci flămînzi cutreierau în lung și în lat țara, însoțitorii au primit ordin strict să nu le permită acestora să se apropie de soliele străine.

Odată intrați pe teritoriul rusesc, trimișii străini treceau pe deplin sub protecția statului. O importanță deosebită se acorda aprovizionării lor cu hrană. Solul era oaspe-

tele țarului, de aceea rezervele alimentare i se dădeau în natură și, obligatoriu, în numele țarului. Nu se admitea sub nici un motiv ca trimisul să-și mai cumpere suplimentar mâncare. Ambasadorul danez I. Ulfeld povestește cum, în 1575, un locuitor al Pskov-

nienii, care, în 1563, încălcase modul de intrare în Capitală, li s-a dat mâncare „să nu prea se sature”. Dacă refuzau să-l numească pe Ivan IV „țar”, solii fie că nu primeau „hrană de onoare”, fie că li se înjumătățea cantitatea de merinde. Diplomatul austriac

ei se plîngeau „că sînt urmăriți ca niște fiare în pustiu”. Hanul lor era împrejmuit cu un gard, iar peste noapte ușile lui se închideau cu gratii. În timpul nopții, pe strada „ambasadei” patrulau gărzi. Nici solul, nici altcineva din suita lui nu avea voie să părăsească clădirea sau să vină în contact cu altă persoană. Pînă și caii, lițuanienii îi adăpau din fîntînă, rareori li se permitea să meargă la rîu. Iarna, acolo se făcea „o copcă mare, specială”, de care nu avea voie să se apropie nimeni, în afara personalului trimisului Lituaniei.

Emisarii altor state aveau alt regim de supraveghere, dar nici lor nu li se permitea să părăsească hanul înainte de prima audiență la țar. Ambasadorul austriac S. Kakasch remarca, pe bună dreptate, în 1602, că paza strictă a solului era strîns legată de teama „de a nu avea de suferit demnitatea marelui cneaz, dacă altcineva ar vorbi cu ambasadorul, înaintea lui”. De aceea, trimisul străin era primit mai întîi de țar, care deținea astfel dreptul primei vizite.

Susceptibilități

și încăierări

Grija pentru prestigiul monarhic era centrul tuturor ceremoniilor diplomatice, atît al celor din afara Palatului, cît și al celor dintre pereții lui. La intrarea în Capitală, solului i se organiza o „întîmpinare”, în timpul căreia i se prezentau noii însoțitori, cei din Capitală, și i se transmiteau saluturi din partea monarhului. Cînd se apropiau unii de ceilalți, atît emisarul și suita sa, cît și gazdele, erau obligați să se dea jos de pe cal. De obicei, se iscau

În p. 46: Ioan IV și tronul țarului

ului a fost pedepsit sever pentru că vinduse puțin lapte slugilor lui.

Calitatea și varietatea hranei primite de sol își aveau semnificația lor: prin ele se exprima atitudinea țarului față de sol. Hrana putea constitui un mijloc de pedepsire sau un instrument de intimidare a străinului. În 1581, emisarul papal A. Possevino a primit pînă și „băuturi cu mirodenii”, în timp ce ambasadorilor litua-

I. Hofmann scrie că, într-o asemenea situație, el n-a primit timp de două zile nici mâncare, nici apă. În schimb, priverea permanentă de „bucate” constituia o încălcare a datinei, aruncînd o lumină proastă și asupra suveranului.

La Moscova, ambasadorii erau cazați în hanuri speciale și păziți foarte strict. Îndesebi solii lițuanieni aveau acest regim pentru a fi împiedicați să facă spionaj. În 1517,

discuții aprinse cu privire la cine trebuia să coboare primul. Dacă nici una dintre părți nu reușea să o înșele pe cealaltă mimînd că se grăbește să coboare, atunci delegațiile des-căleau amîndouă în același timp. Alocuțiunile de primire, rostite de gazde, foarte lapidare la începutul sec. XVI, s-au îmbogățit treptat, devenind chiar ample. În 1604, un boier rus citea cuvîntul de salut — povestește ambasadorul englez Thomas Smith — după o foaie, „ca un elev mai mare căruia îi e rușine să mai învețe pe de rost”.

Distanța față de Capitală a locului de întîmpinare se stabilea în funcție de „considerația” acordată solului. Cu cît mai mare era prețuirea față de statul pe care îl reprezenta, cu atît mai departe de capitala rusească era întîmpinat. Trimisii suedezi erau primiți la trei verste de Novgorod, iar cei ruși la cinci verste de Stockholm. O distanță egală nu era acceptată, pentru că suveranii ruși nu-i considerau „frați” pe cei suedezi. Și la Moscova, suedezi erau primiți mai aproape de Capitală decît reprezentanții altor țări.

De cînd intrau în oraș, străinilor li se puneau la dispoziție cai împodobiți cu un harnașament sumptuos — un căpăstru din aur și frile din lanțuri de argint, avînd zalele din două în două aurite. Nu-mai reprezentanții lituanieni și tătari făceau excepție de la această regulă. Ei soseau pe caii lor, suficient de frumoși pentru a cinsti pe suveranul rus. Odată, ambasadorul englez Lee, suferind de picioare, a cerut să intre în Moscova în trăsura proprie, și nu călare. Nu numai că nu i s-a permis acest lucru, dar nu i s-a dat voie nici măcar să schimbe șaua de pe calul ce-i fusese trimis. Lee își adusese o șa europeană care, spre deosebire de cele rusești și tătărăști, avea partea din spate ridicată, susținînd spinarea că-

lărețului. Refuzul de a călări pe calul trimis sau de a folosi harnașamentul primit echivala cu respingerea mărimii imperiale. În 1597, cînd ambasadorul austriac A. Don, grav bolnav, a primit încuviințarea — după multe insistențe — să intre în Capitală în trăsură, calul trimis de țar pentru a fi încălecat a mers în fața caleștii.

Străzile pe care trecea solia străină erau înșesate de moscoviți. Femeile se găteau și se ungeau pe față cu pomezî, ca în zile de sărbătoare. Prăvăliile și atelierile se închideau. Negustorii și clienții lor erau izgoniți din Piața Roșie. Un sol persan de la începutul sec. XVII presupune că acest lucru trebuie să fi fost mare bucurie pentru ruși, care, spune el, lucrau în toate zilele de sărbătoare. De la jumătatea sec. XVI, pe străzi au început să fie aduși strelți înarmați, așezați în rînduri perfecte alinate. În 1586, de pildă, grupuri compacte de strelți s-au aliniat în fața ruinelor unui incendiu, acoperind de ochii străinilor priveliștea dezolantă. Cu cît mai înalt era rangul diplomatului străin, cu atît mai fastuoasă era escortarea sa la Palat. În 1598, imediat după ce pe tron urcase Boris Godunov, curierului imperial austriac Michael Schille i s-a propus să fie numit ambasador, și nu curier. „Și asta numai pentru a aduna mai multă lume întru cinstirea marelui cneaz”, remarcă Schille în raportul său. Audi-ența lui la țar a coincis, și nu întîmplător, cu sărbătoarea victoriei rușilor asupra tătarilor siberieni, cînd, în întreaga Moscova, au bătut clopotele timp de trei zile, ceea ce era specific unei atmosfere de sărbătoare.

Înainte de a intra în Kremlin, reprezentanții străini trebuiau să parcurgă pe jos o anumită distanță, pînă la scările Palatului. Considerînd această uzanță jignitoare, lituanienii

înceau uneori, fie și cu forța, să ajungă călare sau în sanie pînă în fața Palatului. De aceea, chiar în capul scărilor, se începeau cîteodată crimene încăierări. Solii puteau ajunge pe două căi la salonul de recepție. Pe prima, mai lungă, erau primiți solii suveranilor creștini, pe a doua, mai scurtă, cei ai musulmanilor. Dacă un sol creștin era condus pe drumul mai scurt, al musulmanilor, însemna că era în dizgrația țarului.

În sistemul protocolului diplomatic de la Curte, cel mai greu cîntăreau primirile la suveran, diferite ca formă și conținut de cele care aveau loc în corturi. Numărul acestor primiri, care depindea de onoarea acordată soliei, nu era, de obicei, mai mare de trei. Și cu cît rangul diplomatic al reprezentantului era mai mare, cu atît era primit mai în inima Palatului. În 1584, regina Elisabeta a Angliei l-a primit pe emisarul rus în grădina Palatului, ceea ce a provocat mare nemulțumire la Moscova, deși Elisabeta a explicat ulterior că grădina ei este „curată și răcoroasă”, și nu cultivă în ea „nici ceapă, nici usturoi”.

Tronul țarului era înălțat pe cîteva trepte. Încă din timpul lui Vasili III, lîngă aceste trepte se aflau 2-4 scutieri cu halebarde pe umeri, ținute cu tăișul în sus și cu vîrfurile spre sală. Pentru europeni, paza înarmată a țarului era o curiozitate, cu atît mai mult cu cît ambasadorii erau obligați să se prezinte neînarmați. Pentru ruși, ea era însă încărcată de semnificație: „Soldații înarmați de lîngă suveran — i-au spus boierii ruși trimisului papal Possevino — simbolizează putere și amenințare”. De aceea, pînă aproape de sfîrșitul sec. XVI, ei nu figurau la recepțiile solilor tătari.

Introducere și traducere de
Florentina DOLGHIN

ARMELE TERORII (II)

BRIAN JOHNSON

Continuăm să publicăm, fragmente din cartea istoricului britanic Brian Johnson, intitulată, *The Secret War (Războiul secret)*. Autorul ne relatează cum au reacționat aliații, englezii îndeosebi, atunci când naziștii au aruncat în luptă racheta radioghidată cu rază lungă de acțiune, cunoscută sub numele de V₂.

Apariția avioanelor fără pilot (V₁)¹ distrăsese atenția autorităților engleze de la pericolul rachetelor germane, deși, de-a lungul primăverii și verii anului 1944, dovezile despre existența acestei noi arme se acumulasera într-un mod îngrijorător. În martie 1944, din surse poloneze s-a aflat că, pe un poligon de artilerie al S.S.-ului, care fusese încă din 1941 lângă satul Blizna, se desfășura o activitate neobișnuită și de mare amploare;

dintre deportații recent aduși să muncească acolo, aproximativ 2 000 începuseră să construiescă o nouă șosea; linia ferată a fost prelungită până în apropierea așezării unde se ridicau noi clădiri și adăposturi de beton. Localnicii fuseseră evacuați, terenul împrejmuit cu sîrmă ghimpată și oricine se apropia la o distanță de 500-600 metri era împușcat fără somație.

Informații ulterioare au arătat că la Blizna se aduceau importante cantități de benzină și că se executau tiruri cu „torpile aeriene”, ale căror explozii provocau cratere mari.

La Londra s-a luat hotărîrea de a se fotografia zona Blizna. Un avion Mosquito, decolat de la baza San Severo din Italia, la 15 aprilie, a adus clișee pe care puteau fi văzute obișnuitele rampe de lansare ale bombelor zburătoare. Trei săptămîni mai tîrziu, un alt zbor de recunoaștere a constatat că

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

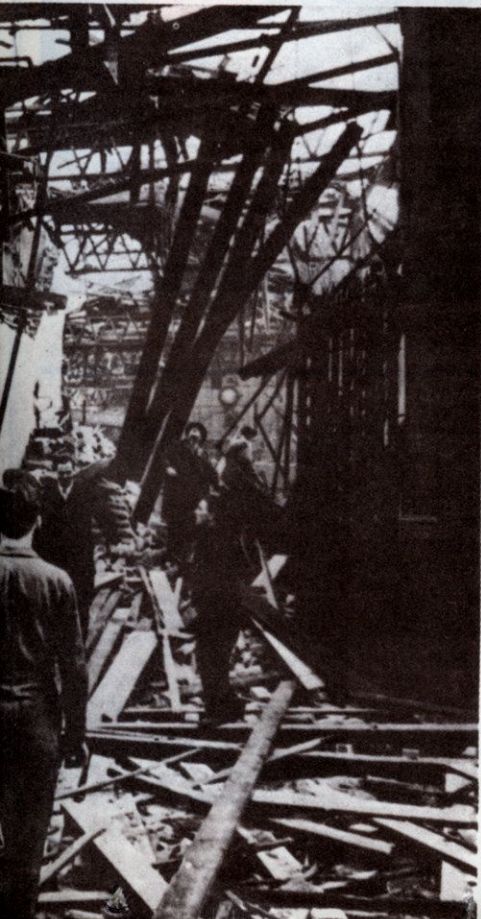
rampa caracteristică pentru V_1 dispăruse, dar că numărul de vagoane-cisternă crescuse, ca și cel al camioanelor grele, ceea ce însemna că activitatea se intensificase. Pe fotografi se vedea o rachetă cu patru aripii. Dar lucrul cel mai greu de înțeles, în urma examinării fotografiilor, era lipsa completă a oricărei structuri de lansare și chiar a terasamentelor de formă eliptică, întâlnite la Peenemünde.

La 20 mai 1944, o rachetă V_2 a căzut în râul Bug, lângă satul Sarnaki, la aproximativ 130 km nord-vest de Varșovia. Proiectilul nu explodase și zăcea în apa mică de lângă mal. Patrioții din Rezistența poloneză au reușit să recupereze racheta și să o ascundă într-o șură unde ingineri specialiști, veniți din Varșovia, au demontat-o și au examinat-o cu atenție.

Informată despre descoperirea făcută de membrii Rezistenței poloneze, Londra a luat măsuri pentru a transporta în Anglia componentele esențiale ale proiectilului. Dar, înainte de a se trece la îndeplinirea acestui plan,

În p. 51: racheta V_2 gata de lansare

Londra, septembrie 1944: consecințele unui bombardament cu armele terorii

o altă rachetă V_2 a fost lansată, la 13 iunie 1944, de la Peenemünde. Ea a căzut în Suedia, la vreo 200 m depărtare de o fermă și, deși nu purta nici un exploziv, a săpat un crater cu un diametru de 5 m și adânc de 2-3 m.

Armata suedeză a confiscat proiectilul. Bineînțeles, naștii au depus toate stăruințele pentru a-l recupera. La rîndul lor, englezii s-au străduit să ajungă fie în posesia rachetei, fie cel puțin a unui raport tehnic amănunțit asupra ei. Pînă la urmă, britanicii au avut cîștig de cauză: în schimbul cîtorva stații radar mobile, de care suedezii aveau mare nevoie, s-a convenit ca specialiștii ai Serviciului englez de contrainformații să vină la Stockholm pentru a examina arma. Pe baza constatărilor lor, ca și a știrilor provenite din sursele poloneze, la 16 iulie 1944 s-a alcătuit un raport: rachetele aveau o lungime de peste 12 m și un diametru de aproape 2 m, fiind dotate cu combustibil lichid. Deși nu se cunoștea greutatea armei la lansare, se aprecia că încărcătura de exploziv varia între trei și șase tone, iar raza de acțiune părea să ajungă pînă la 320 km. După numărul de serie, înscris pe racheta căzută în Suedia, s-a conchis că producția de masă începuse și că se realizaseră pînă atunci în jur de 1 000 proiectile.

Din păcate pentru Serviciul de informații britanic, racheta „suedează” ghidată prin radio fusese doar una de încercare. Germanii pregăteau la Peenemünde și o rachetă sol-aer cu numele de cod „Wasserfall” (Cascada). Un timp, englezii au crezut că bruiatul radiofonic va putea fi folosit pentru a devia traseul rachetelor.

Exact la 11 luni după primul bombardament al aviației britanice asupra regiunii Peenemünde, la 18 iulie, aviația americană a atacat din nou centrele de la Peenemünde și Zinnowitz; peste șase zile, din Blizna, de care armata sovietică se apropia vertiginos, germanii au lansat ultima V_2 , aruncînd apoi în aer instalațiile și părăsindu-le.

A doua zi, un avion britanic a decolat de la baza Brindisi (Italia), aterizînd lângă Tarnow, în Polonia, unde a încărcat 50 piese din racheta capturată de luptătorii din Rezistența poloneză. La bord s-a urcat și unul dintre inginerii din Varșovia, care studiaseră îndeaproape piesele respective. Cu mare greutate, micul avion a putut să-și ia din nou zborul și să aterizeze, în cele din urmă, în Anglia.

Acolo racheta a fost încetul cu încetul reconstituită, constatîndu-se că principalii componenți ai combustibilului erau alcoolul și oxigenul lichid, folosit la o temperatură mai scăzută de -183°C . Operația de reconstituire a dus la rezultate foarte apropiate de cele adevărate, nu numai în ceea ce privește dimensiunile proiectilului, ci și alți parametri ai lui. Astfel s-a stabilit că greutatea la lansare era de 12,2 tone, cifra reală fiind de 12,7 tone, iar încărcătura de exploziv a fost, de asemenea, apreciată foarte exact — la o tonă.

Membri din Rezistența poloneză transportând racheta V₂ cōzută în riul Bug

Cea mai bună și, deocamdată, singura contramăsură ce se putea lua era bombardarea locurilor unde se producea racheta, a căilor de comunicație prin care era transportată și a punctelor de unde urma să fie lansată împotriva Angliei. La 4 august 1944, avioane B17 ale Forțelor aeriene americane au lansat 3 000 tone bombe asupra regiunilor din nordul Franței, unde se presupunea că fuseseră depozitate rachetele, sau că ar fi existat „rampele” de lansare.

În săptămânile următoare, primejdia unui atac cu V₂ a părut că scade; la 19 august, aliații au ajuns pînă la Sena, peste cîteva zile au eliberat Parisul și peste alte cîteva toate bazele de lansare ale bombei V₁ erau anihilate. Optimismul era atît de mare, încît englezii erau cît pe-acî să abandoneze proiectele de bombardare a obiectivelor legate de V₂ și de evacuare a Londrei. Într-o conferință de presă, ținută la 7 septembrie, doi miniștri britanici au anunțat oficial: „Deși s-ar putea să mai fim atacați de cîteva ori, putem considera «Bătălia Londrei» [împotriva bombei zburătoare V₁] ca încheiată...”

Populația civilă nu știa nimic despre existența armii V₂. Autoritățile consideraseră că nu mai avea rost să provoace neliniște, atrăgînd atenția asupra unui pericol care părea, mai mult ca sigur, să nu se materializeze niciodată. Dar numai la 24 ore după prost inspirata conferință de presă a celor

doi miniștri, la 8 septembrie 1944, orele 18.43, prima V₂, lansată cu cinci minute înainte din suburbiile răsăritene ale orașului Haga, a explodat în cartierul Chiswick din Londra. În aceeași zi, germanii mai lansaseră o rachetă V₂ în direcția Parisului; proiectilul căzuse în apropierea Capitalei, fără ca cineva să-i acorde vreo importanță.

Pînă la 18 septembrie au fost lansate, împotriva Londrei, 35 rachete. A urmat o pauză de două săptămîni, timp în care naștii au așteptat rezultatul bătăliei angajate de trupele aliate la Arnhem¹. În acest interval, o baterie germană din Frisland (Danemarca) a expedit 44 proiectile, din care însă numai unul a căzut relativ aproape de țintă. Cînd și-au dat seama că ieșiseră învingători în bătălia de la Arnhem, hitleriștii au revenit în Olanda și, la 3 octombrie, au reluat bombardarea Londrei.

Împotriva armii V₂ nu exista nici un mijloc de apărare. Bruiajul nu folosea la nimic, deoarece, în marea lor majoritate, proiectilele nu erau radioghidate. Viteza lor extrem de mare făcea imposibilă orice interceptare pe traseu. Singura ripostă rămînea bombardarea punctelor de stocare și lansare. Problema era însă de a le identifica, problemă cu atît mai grea, cu cît lansarea se făcea de către unități mobile care aveau nevoie de numai patru ore pentru montarea, alimentarea cu combustibil

¹ Magazin istoric, nr. 1/1975.

MĂREAȚA VICTORIE A POPOARELOR IMPOTRIVA FASCISMULUI

Răspunsurile la întrebări

SERIA I-A:

- 1) Comitetul Național Antifascist (7/1973, p. 11)
- 2) „Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă” (3/1974, p. 25)
- 3) „Eliberarea ultimului colț robit al pământului românesc” (11/1974, p. 32)
- 4) 465 659 (8/1974, p. 20)
- 5) „Lupta comună antihitleristă de eliberare” (7/1974, p. 21)
- 6) Unitățile Diviziei 9 infanterie (2/1980, p. 48)
- 7) „Citadela” (4/1974, pp. 37-45)
- 8) Radio Londra (8/1974, p. 45)
- 9) Peste 1 360 000 oameni (4/1976, pp. 42-45)
- 10) Iosif Clisei (5/1970, pp. 47-51)

SERIA A II-A:

- 1) Nicolae Ceaușescu (3/1972, p. 2)
- 2) Comparabile cu cele ale întregului corp aliat (5/1975, p. 23)
- 3) Decembrie 1944 (5/1972, p. 50)
- 4) 39 divizii, 13 165 avioane (6/1974, pp. 52-58)
- 5) 2,5 milioane ostași, 42 600 tunuri, 6 200 tancuri, peste 9 000 avioane (4/1975, pp. 15-18)
- 6) Thomas Mann (1/1972, pp. 38-43)
- 7) Conferința de la Casablanca (2/1974, pp. 76-85)
- 8) Aproape 1 000 000 oameni (11/1974, pp. 56-59)
- 9) Peste 5 000 morți și peste 56 000 (58 455) prizonieri dintre care 14 generali, 1 421 ofițeri (8/1979, pp. 61-62)
- 10) Călărașul „Bismarck” (3/1970, pp. 38-45)

SERIA A III-A:

- 1) București, Iași, Cluj (8/1974, p. 78)
- 2) 10 493 (8/1979, p. 58)
- 3) Peste 300 000 (5/1975, p. 26)
- 4) Haiducii (8/1974, p. 90)
- 5) 540 000 luptători (5/1975, p. 27)
- 6) 1 722 (5/1975, p. 27)
- 7) Bătălia de la Stalingrad (2/1973, p. 45)
- 8) Corpul 7 armată român (1/1970, p. 39)
- 9) 17 iunie 1940; 22 iunie 1941 (4/1978, p. 55)
- 10) Martie 1943 (5/1979, p. 51)

SERIA A IV-A:

- 1) Circa 6 luni (9/1975, p. 10)
- 2) Staré Město, Bzenec, Kroměříz, Kojetín, Luhacovice (5/1980, pp. 11-13)
- 3) 7 aprilie 1945 (4/1980, p. 6)
- 4) Peste 500 (1/1980, p. 47)
- 5) A.I. Antonov, Alan Brooke, George C. Marshall (4/1980, p. 18)
- 6) „Cel mai evitabil dintre războaie” (7/1978, p. 40)
- 7) Ritul Noretva (11/1979, p. 30)
- 8) Pegas (7/1979, p. 49)
- 9) Metropolitan din New York; British Museum din Londra; Luvrul din Paris; Tretyakov din Moscova (1/1979, p. 59)
- 10) Capitularea garnizoanei Berlinului (5/1975, p. 29)

tibil, instalarea explozivului și lansarea rachetei. Iată de ce, punctele unde se efectuau aceste operații erau practic imposibil de găsit și de atacat.

În octombrie și noiembrie 1944, naziștii au lansat o mare parte din rachete de pe teritoriul Olandei, dar abia la 29 decembrie au putut fi văzute pentru prima oară pe sol 13 rachete V₂, în așteptarea lansării. Erau ascunse printre copacii unui parc de lângă Haga, denumit Haagsche Bosch, care a fost imediat reperat în fotografiile executate de către raidurile de recunoaștere. Zona a fost atacată de escadrilele ale R.A.F.; în cele 400 zboruri efectuate, bombardierile britanice au lansat peste 60 tone de exploziv. Atacurile au durat până în martie 1945, când germanii au părăsit parcul de lângă Haga, alegându-și drept teren de lansare un hipodrom situat, de asemenea, în apropierea capitalei olandeze. Cufund, hipodromul a devenit și el ținta raidurilor aliate.

Pe măsură ce hitleriștii se retrăgeau, punctele de lansare se împuținau. Ultimele s-au aflat chiar în Germania, de unde au fost trimise proiectile împotriva orașelor belgiene Liège și Anvers, eliberate cu ceva timp înainte. La 27 martie 1945, s-au tras ultimele două salve împotriva Londrei. Prima dintre ele a avariat grav un cvartal de locuințe, ucigând 134 oameni. A doua a explodat la orele 14 fără a provoca victime sau pagube deosebite. Abia atunci s-a încheiat cu adevărat „Bătălia Londrei”.

Dintre rachetele V₂ lansate împotriva Angliei, 1 115 au explodat pe teritoriul britanic — dintre care 517 numai în zona capitalei — ucigând, în total, 2 754 persoane și rănind grav alte 6 523. Pentru a lăsa cifrele să vorbească, trebuie să adăugăm că bombardarea „convențională” a Angliei a cauzat moartea a 51 500 persoane, rănind grav alte 61 400 și a durat ani de zile. Rachetele V₂ nu au fost folosite decât în decursul a șapte luni¹.

Din punct de vedere militar, V₂ ca și V₁ nu au putut influența cursul războiului, neavând, practic, un rezultat demn de luat în seamă. E adevărat că, spre deosebire de bomba zbucătoare, racheta nu se anunța pe cale sonoră; dar, într-un fel, acesta era un avantaj de ordin psihologic. Dacă auzai explozia, însemna că ai supraviețuit, dacă nu, tot nu mai aveai nici o problemă.

În discursurile și declarațiile publice ale unuia dintre părinții științifici ai rachetelor V₁ și V₂, dr. Werner von Braun, devenit ulterior cetățean american, avea să revină adesea leit-motivul: „Am încercat să țintesc spre stele!” Un cinic ar putea adăuga în numele lui: „Dar am nimerit în câteva rânduri Londra”.

¹ Cifrele indicate de autor diferă întrucâtva de cele menționate în alte surse — n.r.

0 pagină de istorie americană

Cow-boyul

Prof. CLAUDE FOHLEN

La al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, istoricul Claude Fohlen, care și-a anunțat participarea — alături de alți conaționali ai săi, printre care și Robert Etienne, cel care a semnat în revista noastră (nr. 12/1979) articolul despre ultimele ore ale orașului Pompei — va prezenta, pe linia preocupărilor sale sociologice, raportul Femeia în societate, în cadrul secției I, Mari teme.

Profesor de istorie americană la Sorbona, din 1967, Claude Fohlen (născut în 1922) a efectuat numeroase călătorii de studii în S.U.A., la universitățile Yale, Princeton, Michigan, California, Stanford, care i-au furnizat subiecte de inspirație pentru numeroase lucrări despre revoluția industrială și societatea americană. Dintre acestea, am remarcat: *La Révolution industrielle* (1960), *Les Noirs aux États-Unis* (Negrii în Statele Unite) și *L'Amérique anglo-saxonne de 1815 à nos*

jours (America anglo-saxonă din 1815 până în zilele noastre), ambele scrise în 1965, *Nous partons pour... l'Amérique du Nord* (Ne imbarcăm pentru... America de Nord), 1969, *L'Agonie des Peaux-Rouges* (Agonia pieilor roșii), 1970, *Qu'est-ce que la révolution industrielle?* (Ce este revoluția industrială?), 1971, *La Société américaine 1865-1970* (1973).

Am selectat, pentru cititorii Magazinului istoric, un fragment dintr-o ultimă lucrare a profesorului francez, *La Vie quotidienne au Far West* (1860-1890).

Westernul¹, cu personajele lui tipice — cow-boyul, banditul, indianul, proprietarul de ranch, șeriful, frumoasa fără frică sau plină de spaimă etc. —, a creat o veritabilă mitologie a vestului sălbatic. Într-adevăr, asemenea personaje au existat în carne

¹ Magazin istoric, nr. 10/1969.

și oase, dar nu ele s-au întâlnit cel mai frecvent în viața cotidiană, susține Claude Fohlen. Cucerirea Far Westului a fost o epopee, efectuată cu prețul multor suferințe și privațiuni. În ciuda ținuturilor aspre, climelor dezagrabile, cu vânturi puternice, iarna aducătoare de zăpadă, vara de praf, în ciuda solitudinii existenței, a muncii grele, fără speranță, a regimului alimentar monoton și justiției expeditivă, pionierii Far Westului au reușit să făurească o țară nouă.

Cu un stil atrăgător, profesorul francez descrie, în episodul asupra căruia ne-am oprit, modul aspru de viață al cow-boyilor, insistând tocmai pe această mare distanță dintre legenda generoasă, rod al westernurilor, și realitatea crudă.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

F. D.

Componentele costumului clasic de cow-boy: pălăria, cămașa în curbură, năframa...

Nu există personaj care să simbolizeze mai bine vestul sălbatic decât cow-boyul și care să se fi întipărit atât de adânc ca el în imaginația noastră. Fără îndoială că literatura și, mai ales, cinematograful au jucat un rol hotărâtor în popularizarea acestui erou al unei noi epoci, adevărat cavaler al timpurilor moderne. Mai recent, televiziunea a preluat tradiția și a introdus cow-boyul în toate căminele americane.

Cow-boyul a fost totuși un tip social redus ca număr și cu limite în timp și în spațiu. Conform celor mai bune estimări, n-au fost niciodată mai mult de 40 mii cow-boys, față de o populație totală de 50-60 milioane. Epoca lor de măreție a fost scurtă, de aproximativ zece ani, de la sfârșitul războiului civil (1865) și pînă în jurul anului 1875. În cel mai bun caz, supraviețuirea cow-boyilor poate fi prelungită pînă în 1886. Zona de răspîndire a adevăraților cow-boys se limitează la mia de kilometri care separă Texasul de Kansas, trecîndu-se prin ceea ce pe atunci era teritoriul indian și avea să devină statul Oklahoma. Desigur, pot fi întâlniți cow-boys și mai la nord, în Wyoming, Montana, Idaho sau în statele din sud-vest, Arizona și New Mexico,

dar, în cazul acesta, este vorba despre un fenomen mai tirziu.

Cow-boyul, acest personaj fără seamăn, este totuși, din anumite puncte de vedere, prost servit de istorie, în ea neîntîlnindu-se nici o figură reală și reprezentativă. Doar prin intermediul actorilor de film el a fost transmis generațiilor următoare. De la mit la realitate este o cale foarte lungă.

În căutarea debușeurilor

Cow-boyul a apărut atunci cînd calul a înlocuit vitele în llanos. Epopea lui? Cucerirea continentului, mai exact a marelui deșert american, în cele două decenii care au urmat războiului civil.

Spaniolii au fost cei care au introdus primele cirezi de bovine pe malurile golfului Mexic, în sec. XVII, sub supravegherea unor *vaqueros*. Odată cu declinul dominației spaniole, cu revoluțiile antispainole (de eliberare națională), de la începutul sec. XIX și cu închiderea misiunilor de călugări catolici, turmele s-au reîntors la starea de sălbăticie, în care aveau să le găsească primii coloniști, sosiți după 1821 [cînd majoritatea statelor continentului

american își cîștigaseră independența]. Ele nu se deosebeau prea mult de vinat, deplasîndu-se ca și acesta în grupuri mici, mai ales noaptea. Pe coloniști i-a frapat înfățișarea vitelor sălbătice: slabe, de culoare deschisă, cu picioare, coadă și coarne foarte lungi, care puteau atinge pînă la un metru, de unde și denumirea lor de *longhorns*. Domeniul lor preferat era partea de sud a Texasului și litoralul acestuia, unde iarba era deasă și — în unele locuri — verde în tot timpul anului. Se pare că, de îndată ce au sosit, coloniștii americani au înțeles ce posibilități ofereau aceste vite sălbătice, dacă erau domestice și dacă se găsea o piață pentru desfacerea lor.

Foștilor *vaqueros* le-a succedat cow-boyii, al căror ascendent asupra vitelor depindea de mijlocul lor de deplasare, adică de caii lor. Ei dispuneau de un animal excelent, mustangul, dar și acesta era pe jumătate sălbatic. Ca și bovinele, caii fuseseră aduși de spanioli, cu începere din sec. XVI, și trebuiseră să se adapteze și ei mediului înconjurător. Mustangii erau de talie mică, abia dacă depășeau mărimea unui ponei, dar aveau o rezistență mai mare decât cea a cailor din est sau a celor din Europa și erau, pare-se, dotați cu un instinct superior, la mînarea vitelor. Primii care au tras foloase de pe urma calităților lor au fost indienii. Aceștia, dresînd mustangii, au putut executa manevre rapide, care li descurneau pe coloniști și pe cavaleriștii americani. Devenit domestic din sălbatic, mustangul s-a dovedit un ajutor indispensabil și pentru paza vitelor pe marile întinderi de cîmpie ale Texasului.

Texasul a ajuns producător de vite încă în deceniul 1830-1840, dar li trebuiau debușeuri și fi lipseau pe atunci căile de comunicație. În deceniul șase al sec. XIX au fost trimise bovine din Texas spre Chicago, Saint-Louis și chiar New York: ele au călătorit pe jos, pînă în statele Missouri sau Illinois și de acolo cu trenul pînă la punctul de destinație. Rasa *longhorns* dădea o carne de calitate mediocră

și infestată de un parazit, prin care se transmitea o boală denumită popular „febra Texasului”. De aceea, fermierii din regiunile de tranzit se temeau de trecerea cirezilor și căutau uneori să le împiedice înaintarea cu forța. Drept urmare, texanii încercau un sentiment de frustrare, agravat și mai mult de înfrângerea militară din 1865.

În acea vreme, Texasul poseda patru-cinci milioane bovine, a căror valoare locală, trei-patru dolari pe cap de vită, era derizorie, în comparație cu cea de pe piețele urbane din nord și est: 30-40 dolari. Profitul se putea înzezi, deci, cu condiția ca vitele să fie aduse la locul de consum. S-a născut atunci ideea de a duce cirezile pînă la cel mai apropiat capăt de linie ferată, unde, în Missouri ori în apropiere de acel stat, spre Saint-Louis, Kansas City, Sedalia sau într-un punct situat în linie dreaptă, mai spre vest de aceste localități. Desigur, riscurile erau mari. În primul rînd exista, în principiu, interdicția de a se traversa teritoriul lăsat pe atunci indienilor, dar se putea conta în această privință pe complicitatea oficialităților. La răsărit, statul Arkansas mai era în mare parte împădurit și anumite regiuni erau bînuite de bandiți, foști luptători în războiul civil, gata să fure vitele care se aflau în trecere. Spre vest, cîmpiile erau acoperite cu o iarbă destul de deasă, bună pentru hrana animalelor, dar locurile de adăpat erau acolo mai rare. În plus, pretutindeni erau întîmpinați de ostilitatea localnicilor, care se temeau ca febra Texasului să nu se răspîndească și la ei. Oricare ar fi fost itinerarul ales, vitele puteau suferi din pricina lungimii drumului. Și totuși, riscul merita asumat.

Un negustor de vite din Illinois, J.G. McCoy, un vizionar, nu lipsit de simțul afacerilor, a început să caute punctul de legătură între texani și consumatori. „Planul constă — spunea el — în găsirea unui punct accesibil, un depozit sau piață unde texanul să-și poată conduce cireada, fără a o pune în primejdie și de unde, dacă nu găsește nici un

...pistolul și apărătorile din piele...

cumpărător, să se poată îndrepta spre orice piață doarește. Pe scurt, o piață unde vînzătorul de vite din sud și cumpărătorul din nord să se poată întîlni pe poziții de egalitate, fără teama că vor fi deranjați de mulțime sau de hoți”.

McCoy a luat contact cu directorii căilor ferate din vest. Refuzat de Kansas Pacific și Missouri Pacific, el a reușit să încheie un contract cu Hannibal and Saint Joseph Railroad, care i-a acordat tarife preferențiale pe ruta dintre Missouri și New York. Rămînea de ales punctul de joncțiune: după unele ezitări, s-au fixat la Abilene, „un cîtun minuscul, un loc mort, constînd din cinci-șase cabane din trunchiuri de brad, acoperite cu noroi; de fapt, în tot cîtunul nu era nici măcar un singur acoperiș de șindrilă. Afacerile se încheiau în două încăperi mici, simple colibe de lemn. Se găsea acolo, desigur, și inevitabilul *saloon*, tot într-o colibă din trunchiuri de brad”. Această descriere aparține lui J.G. McCoy. Cîtunul acesta mizer a fost ales de el, deoarece se afla atunci la terminusul căii ferate, în mijlocul unor pajiști minunate,

GLOSAR

(Sensul termenilor se referă la contextul de față)

blizzard — viscol

cow-boy — vîcar (literal, băiat la vaci); costumul lui clasic se compunea din: pălăria cu boruri largi din fetru (*Stetson hat*), adaptare a sombreroului mexican (la început pălăriile erau din piele de castor, negre sau brune, apoi din paie); năframa legată în jurul gîtului, împotriva transpirației și putînd servi, la nevoie, ca apărătoare a nărilor și gurii împotriva prafului; cămașa în carouri și vesta de deasupra ei, pantalonii de blugi (*blue-jeans*) — virțiți în jambiere (*leg-gins*) — și, deasupra lor, apărătorile din piele, care protejau coapsele de frecare cu crupa calului; cizmele, al căror toc înalt asigura o priză bună cu scările de la șă

cow-town — oraș de vite
lasso — laț de frînghie pentru prinderea vitelor și a cailor
llanos — denumire dată de spanioli savanelor din America de Sud și adoptată de americani pentru o regiune de podiș din Texas

ranger — cavalerist din cadrul unor unități cu funcții grănicerești și de jandarmerie, în state situate la periferia S.U.A.

Texas — stat în sudul S.U.A. (capitala — Austin), reprezentînd aproape a 12-a parte din suprafața totală a S.U.A. În anul 1727, spaniolii au format provincia Tejas sau Texas, după numele indienilor omonimi, care locuiau în zonă. Pînă în 1821, Texasul a aparținut viceregatului spaniol Noua Spanie, în ciuda intențiilor anexioniste ale americanilor, care l-au invadat de mai multe ori, începînd din 1799. În 1821, s-a înființat prima așezare americană, sub conducerea lui Stephen Austin; în 1827, Texasul a devenit stat în cadrul Mexicului, care își dobîndise recent independența. Imigrația nord-americană a continuat masiv, în ciuda opoziției mexicane. Noii coloniști au declarat în 1835 independența Texasului, manevră preliminară actului din 1844, prin care Texasul devenea stat al S.U.A.

trail — pistă, cale, rută

vaquero — vîcar (lb. spaniolă)

udate de ploi abundente, în punctul cel mai bun pentru primirea vitelor venite din Texas. În iunie 1867, McCoy a strâns laolaltă echipe de zidari, tâmplari, constructori de acoperișuri, a adus lemn și a început să construiască țărcuri pentru vite. Două luni mai târziu, Abilene devenise un *cow-town* și adăpostea prima cireadă, iar la începutul lunii septembrie prima încărcătură de vite părăsea „orașul”, pornind spre Chicago.

A fost începutul transhumanței care avea să dureze vreo 20 ani, să introducă creșterea vitelor în șesurile întinse, să furnizeze carne orașelor din estul S.U.A. și din Europa și să le aducă faimă *cow-boyilor*. Numeroase *trail-uri* erau urmate de cirezi și de păzitorii lor. Cea mai vestită a devenit așa-zisa Chisholm Trail, purtând numele unui indian din tribul Cherokee, angajat de McCoy pentru a

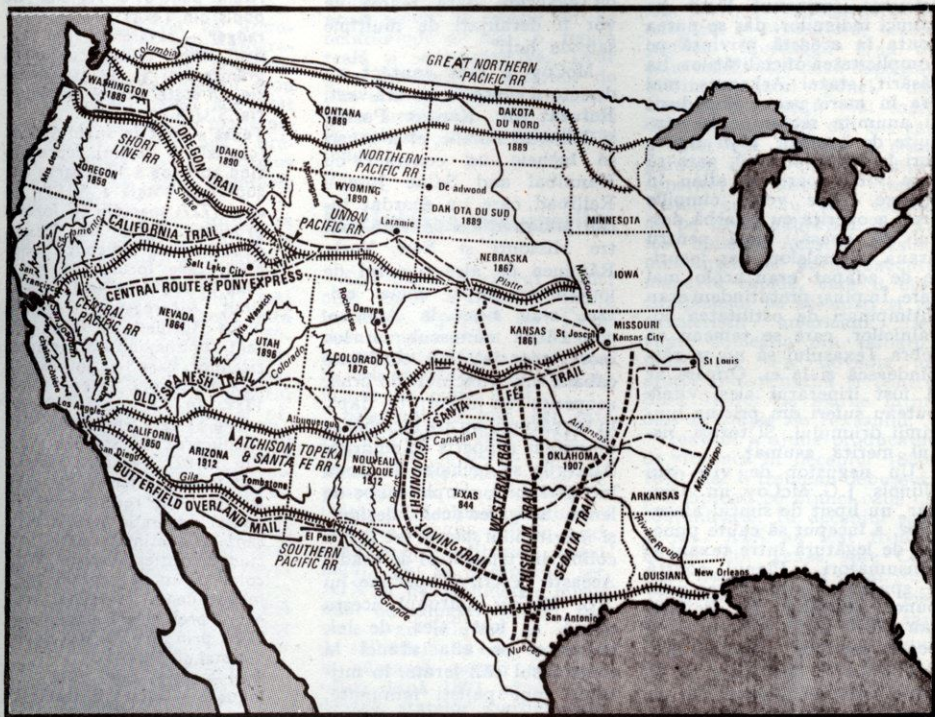
...cizmele cu toc înalt

atrage vitele spre Abilene. Această cale, a cărei direcție era în general sud-nord, începea la Nueces, în sudul Texasului, trecea prin apro-

piere de San-Antonio, tra-versa Red River [Riul roșu și apoi Arkansasul, în împrejurimile orașului Wichita. Drumul străbătut era aproape plat, traversând prerii frumoase, departe de aglomerările urbane și, deci, departe de ostilitatea locuitorilor acestora, evitând și riscul unor atacuri, întrucât ținutul era în întregime lipsit de copaci. Succesul noului drum a fost aproape imediat: 75 mii capete l-au parcurs în 1868 și 1,5 milioane în 1869-1871. A fost apogeul orașului Abilene, promovat la rangul de cea dintâi piață de vite din țară.

Pe măsură însă ce căile ferate înaintau în mersul lor către vest, punctul terminus al *trail-urilor* se schimba; un *cow-town* decădea în fața altuia. Astfel, cam în 1875-1880, în fruntea „orașelor de vite” a fost promovat Dodge City. Zilele bune ale unei astfel de transumanțe erau deja

Harla vestului S.U.A. (la apus de Mississippi), reprodusă după cartea lui Claude Fohlen (de unde și denumirile geografice în limba franceză). Datele reprezintă anii când teritoriul respectiv a fost declarat stat al S.U.A.

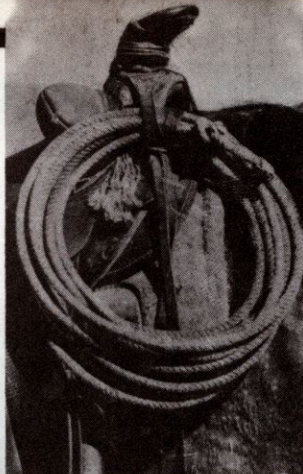

numărate cînd, pe linia Union Pacific, s-a ridicat localitatea Ogallala, căzută din nou în uitare, la scurtă vreme după aceea.

Dreptul celui mai tare

Exaltantă pentru imaginație, această formă de exploatare era însă un nonsens economic. După ce se deplasau pe 2 000 pînă la 2 500 km, vitele ajungeau într-o asemenea stare de slăbiciune, încît era nevoie să fie supraalimentate înainte de a fi vîndute pentru măcelării. Ele cîntăreau abia 300 kg și dădeau o carne tare și fibroasă, improprie consumului. Unii crescători au hotărît să încrucișeze animale longhorns cu alte rase, Hereford sau Angus, renumite pentru carnea lor. Rezultatul a fost apariția unor vite cu un aspect diferit, cu picioare mai scurte, mai rotunde. Totodată, animalele obținute erau mai docile și aveau o greutate medie de 600 kg. Ameliorate cu regularitate, aceste bovine erau perfect potrivite pentru consumul de carne.

Cow-boyii au sfîrșit prin a intra în conflict cu proprietarii domeniilor situate pe drumurile pe care le parcurgeau. Astfel, indienii din Oklahoma au pînă la urmă plătit unei taxe de fiecare cap de vită care le traversa teritoriul, în virtutea măsurii federale care interzicea trecerea de-a curmezisul rezervărilor indiene. Ostilitatea venea însă mai ales de la fermierii și crescătorii de animale locale, care continuau să se teamă de contagiunea cu febra Texasului. Statele traversate de cirezi au votat, rînd pe rînd, legi de carantină care interziceau trecerea viteilor din Texas în timpul lunilor de vară, tocmai acele luni în care avea loc transhumanța. Texanii au început prin a se prefăca că nu cunosc aceste legi, dar au întîmpinat rezistența armată a fermie-

Lassoul, nelipsit și el din recuzită

rilor, care voiau să-i împiedice să treacă. Au rezultat adevărate bătălii în care, adeseori, cow-boyii ieșeau în avantaj, dar își făceau tot mai mulți dușmani pentru brutalitatea lor.

Prin 1880, unii capitaliști străini și-au dat seama de profiturile imense pe care le oferea industria vitelor în vestul sălbatic. În special englezii au fost cei care s-au arătat interesați, în momentul în care țara lor a devenit importatoare de carne de vită. S-au format companii pe acțiuni ca Prairie Cattle din Edinburgh, Matador Land and Cattle, Francklyn Land and Cattle, care au cumpărat domenii imense în Texas, New-Mexico, Arizona și în marile șesuri. Imitîndu-i pe englezi, germanii și francezii s-au lansat și ei cu entuziasm în această aventură fructuoasă, care a transformat creșterea transhumanță a vitelor în creștere sedentară și a înlocuit epopeea individuală cu o organizare colectivă. Înțelegînd aceasta, o parte dintre crescători aduseseră, încă de pe la sfîrșitul deceniului șapte, vite din rasa longhorns pînă la poalele Munților Stîncosi, în New Mexico, Colorado, Wyoming și mai tîrziu în Montana. Acolo s-a dezvoltat o formă diferită de

creștere a vitelor, cvasisedentară, făcută pe vaste spații cu iarbă, fără îndoială mai puțin bogate decît în Kansas, dar suficiente. Marele deșert american își realiza adevărata vocație, cu condiția să se creeze piețe și să se ameliorze rasele.

Odată cu construcția de linii ferate, chestiunea piețelor își găsisese soluționarea. În crucișarea rasei longhorns din Texas cu vitele din est, efectuată în general în Kansas, a dat naștere unei rase mai rezistente, care s-a adaptat climei mai aspre a ținuturilor înalte. La poalele Munților Stîncosi, vitele urmau pînă în inima statului Wyoming o pistă zisă Goodnight-Loving, după numele celor doi „inventatori” ai săi — Charles Goodnight, un fost cercetaș în Texas Rangers, și Oliver Loving, asociatul său. Acolo, valea Laramie a devenit centrul unei crescătorii de bovine, atrase de calitatea ierbii și de abundența de apă. În anii 1870, crescătorii au ocupat succesiv diversele văi din Wyoming, înainte de a trece în Montana. Necesitățile echipelor angajate pentru construirea căilor ferate, precum și celea ale minerilor au contribuit la dezvoltarea și favorizarea creșterii vitelor, care prin ricoșeu a ajuns în statul Dakota.

„În 1880 — povestește Granville Stuart, unul dintre pionierii din Montana — această regiune era, practic, nelocuită. Puteai străbate kilometri după kilometri, fără a întîlni vreun bivouac de pionieri. Mii de bizoni întuneau cîmpiele, pe lângă cerbi, capre negre, antilope, căprioare, lupi, coioți. În total, existau acolo aproximativ 250 000 capete de vite, cifră care includea boii de jug și vacile de lapte. Nimeni nu pomenise încă de cow-boyi. În 1883, bizonii dispăruseră și vînatul devenise rar. În schimb, în acel an, existau peste 600 000 capete de vite și cow-boyul devenise o instituție. Mai mult de jumătate din numărul acestor animale proveneau din Texas, de unde

fuseseră aduse de-a lungul unor trailsuri de către cow-boyii, care făcuseră una sau mai multe călătorii. Centrul noului mod de viață era ranchul, crescătoria de vite, în apropierea unei ape, indispensabilă pentru adăparea animalelor. Domeniul se întindea pe zeci, ba chiar sute de hectare. La început, crescătorii se instalau, fără să aibă nici un titlu de proprietate, pe pământuri străbătute de triburi indiene. După aceea, ei se prevalau de poziția de ocupați, pentru a face să li se recunoască un drept de preemțiune și să devină proprietari cu drepturi depline.

Dacă este să-l credem pe Theodore Roosevelt, viitorul președinte al S.U.A., care a fost proprietarul unui ranch din Dakota, „crescătoria de vite din regiune nu posedau decât o mică parte din pământurile pe care își duceau la pască cirezile. Ei foloseau fără jenă pământurile federale, care încă nu fuseseră cadastrate și — dacă se simțea nevoia — se prevalau fără ezitare de un drept de ocupare în fapt. Se mulțumeau să achiziționeze câteva parcele înzestrate cu câte un izvor sau un punct de apă, pentru a-și putea adăpa animalele”.

Uneori însă lucrurile ieșeau prost: adevărate războaie aveau loc între proprietarii de ranchuri, atunci când nu se luptau cu indienii. În aceste tinuturi îndepărtate, unde nu exista nici o autoritate care să impună respectarea legilor (dar care legi?), cel mai puternic era totdeauna sigur de victorie. În westernuri, cel bun îl învinge pe cel rău și principiile triumfă; realitatea era destul de diferită.

Creșterea vitelor în ranchurile din nord-vest nu prezenta nici o dificultate, cît ținea vremea bună. Iarba era destul de deasă pentru pășcutul animalelor, apa îndesulătoare. Singura primejdie erau atunci furtunile foarte violente, care stîrneau panică în cirezile. Animalele, înnebunite, o luau la goană în toate direcțiile. Era nevoie de toată energia cow-boyilor și a cailor acestora, pentru a le regropa

și readuce în ranch. De fapt, pe orice vreme, cow-boyii stăteau de pază, spre a împiedica animalele să fugă. Cu totul altfel se petreceau lucrurile iarna, cînd era lipsă de iarbă. La începuturile creării ranchurilor, proprietarii nu făceau deloc provizii de fin: nu erau utilizați pentru așa ceva și — în plus — aceasta nu era o ocupație demnă de un cow-boy. Cîreada continua să pască iarba aflată sub o pătură subțire de zăpadă. Pînă în 1886, o succesiune de ierni blinde a lăsat să dăinuie toate speranțele. Apoi s-a produs catastrofa. Începînd din noiembrie 1886, stratul de zăpadă a fost atît de gros, încît vitele nu s-au mai putut hrăni în aer liber. Zăpada a persistat timp de două luni, după care, în ianuarie 1887, a avut loc o reîmblînzire a vremii, care a făcut să renască nădejdea că cirezile vor fi salvate. Foarte repede însă a survenit un *blizzard*, cum nu se mai pomenise în acele locuri de șes. La sfîrșitul lunii ianuarie, termometrul scăzuse la minus 30 grade, într-o zonă foarte întinsă, din Canada și pînă în Texas, trecînd prin New Mexico și Oklahoma. Cow-boyii au fost siliți să se adăpostească în ranchuri, lăsînd vitele incapabile să găsească hrană. să rătăcească pe terenurile înghețate. Cînd, în sfîrșit, a venit primăvara, s-au găsit cadavre de animale îngrămădite pe poteci și pe drumurile desfundate, în timp ce vite costelive, cu coada și urechile degerate, rătăceau jalnic. De acum înainte, proprietarii de ranchuri au căutat metode noi și eficiente, care să permită vitelor să supra-viețuiască în regiunile reci: grajduri adaptate climei, hambare pentru păstrarea fînului. Formele pe care le-a luat în continuare administrarea unui ranch au fost, desigur, mai puțin pitorești, dar cu rezultate mai bune. De aici înainte, cow-boyul aparținea trecutului.

**În românește de
Anca LĂZĂREANU**

•CLIO ANUNȚĂ•

Darul lui Vasile Lupu

La Muzeul mîndritiei „Antim” din București se află o broderie moldovenească de la începutul secolului XVII, și care a făcut parte dintr-un costum arhieresc și a fost descrisă de cercetătoarea Anca Lăzărescu în Revista muzeelor și monumentelor, nr. 9-10/1979.

Semnaldm inscripția broderiei, în limba slavonă și a cărei traducere este: „Această nabeđernită au făcut-o Panul Lupu[?] hatman și pîrcălab al Sucevei, fiul lui Coci, și soția lui Tudosca și a dăruit-o în epi[s]colpia de la Huși în anul 7138 [1630].”

Broderia a fost oferită de Vasile Lupu (Magazin istoric, nr. 4/1979) în vremea cînd era hatman al Sucevei, între 12 noiembrie 1629 și 15 aprilie 1630. Este a doua danie cunoscută pînă în prezent ca fiind făcută de voievod înainte de urcarea sa pe tronul Moldovei.

Biblioteca românească

iluministă

Ce cărți românești se aflau în atenția unui cărturar român transilvănean de la începutul sec. XIX? Putem afla și din catalogul bibliotecii iluministului ardeean Samuil Vulcan (1758-1839) episcop al Oradiei, cel despre care Enciclopedia română (Sibiu, 1904) scria că „a lucrat mult pentru prosperarea poporului român. Orice mișcare națională din acele timpuri a aflat în [ei] sprijinitor energic”.

Catalogul bibliotecii sale, întocmit în 1829-1830, înregistrează 119 titluri de tipărituri românești din sec. XVII-XIX, în 232 volume. Printre ele, *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652), *Biblia* (București, 1688), scrieri ale lui D. Cantemir, Gh. Șincai, Samuil Micu, Petru Maior, alte lucrări ieșite de sub teascurile tiparnițelor din Iași, Rîmnic, Brașov, Cluj, Snagov, Blaj, Buda.

Document al unității noastre culturale, catalogul lui Samuil Vulcan reprezintă, după cum apreciază cercetătorul Florian Dudaș, „oginda uneia dintre cele mai reprezentative biblioteci românești iluministe”.

DOUĂ MILENII ȘI CINCI DECENII

Dînd curs sugestiilor a numeroși cititori ai revistei, care și-au exprimat dorința de a participa la un concurs pe teme privind trecutul îndepărtat al poporului român, Magazin istoric dedică cea de-a doua ediție a concursului său din acest an aniversării a 2 050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, sub conducerea marelui rege Burebista.

Concursul este format din trei serii a câte cinci întrebări, care vor fi publicate în numerele 7, 8 și 9/1980 ale revistei noastre. Avînd în vedere că în acest an Magazin istoric a consacrat un mare număr de pagini istoriei Daciei, reliefînd în toată măreția ei civilizația și cultura „celor mai drepti și mai viteji dintre tracii”, cu epocile glorioase ale lui Burebista unificator și ale viteazului Decebal, întrebările concursului nostru vor fi formulate exclusiv pe baza articolelor apărute în numerele de revistă din anul 1980.

Ca și la concursurile precedente, facem cîteva precizări:

Răspunsurile, cît mai concise, se vor limita doar la problemele ridicate în întrebări, fără nici un adaos (nume, date, citate etc.). Ele vor fi trimise, toate laolaltă, după apariția ultimei serii de întrebări. Concurenții vor scrie răspunsurile foarte cîteș, pe o singură față a filei. Împreună cu cele trei taloane¹, răspunsurile vor fi trimise pe adresa: Redacția Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, codul 70 100, pînă cel mai tîrziu la 30 septembrie 1980 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea pentru concurs.

Rectificările ulterioare ale răspunsurilor nu se vor lua în considerație, singurele răspunsuri valabile fiind cele de pe buletinele de concurs, expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați prin tragere la sorți. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de tot atîtea ori în urnă.

Datele personale ale concurenților (nume, adresă și profesie) vor fi scrise cîteș, cu litere mari de tipar, imediat sub ultimul răspuns.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

- Premiul I 1 televizor OLT
- Premiul II 3 aparate foto ORIZONT AMATOR D
- Premiul III 2 stilouri PELIKAN
- Premiul IV 2 aparate foto SMENA SIMBOL
- Premiul V 2 aparate foto SMENA 8M
- Premiul VI 3 seturi cărți de istorie
- Premiul VII 3 albume istorice
- Premiul VIII 5 truse stilou SIRIUS
- Premiul IX 15 abonamente pe un an la Magazin istoric
- Premiul X 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

Încheiînd aici prezentarea concursului Magazin istoric, ediția a II-a 1980, urăm participanților mult succes.

Prima serie

de întrebări

1. Ajunghînd în fruntea neamului său... l-a înălțat atît de mult ... încît, în cîteva ani, a făurit un stat puternic.”

Despre care mare conducător dac vorbește astfel învățatul grec Strabon?

2. La 8 martie 1902, în ședința publică a Academiei române, Grigore Tocilescu prezenta o comunicare pe marginea unui deosebit de important document ce constituie o sursă prețioasă de informații referitoare la domnia marelui rege.

Cum caracterizează documentul personalitatea lui Burebista?

3. Cum se numeau centrele urbane ale Daciei?

4. „Ca stejarii din pădure, biruiți întreaga lume/ Și-n zadar ostașii Romei a izbîndă-or să buciune.” Elogioase versuri la adresa vitejiei ostașilor daci aparțin poetului polonez Teofil Lenartowicz (1822-1893).

Indicați titlul poemului respectiv.

5. În ce localitate a fost descoperit, în 1979, un fastuos mormînt princiar dacic?

¹ Talonul de participare se află în p. 63.

PENEȘ CURCANUL ÎN 1927

În vara anului 1936, scriitorul Radu D. Rosetti aflând că la urmașii lui Constantin Turcanu, vestitul Peneș Curcanul (nr. 1/1967), s-ar găsi câteva scrisori adreseate de Vasile Alecsandri acestuia erau al războiului pentru independență, a venit la Vaslui, spre a da de urma corespondenței.

M-a rugat pe mine să continui investigațiile, ne scrie învidiosul pensionar PETRE VIERU, din București, și, în cele din urmă, am ajuns la familia Gh. Arbore, care păstra câteva documente de la Constantin Turcanu. Scrisorile de la Alecsandri nu se aflau printre ele. În schimb, am descoperit această fotografie, pe care o ofer spre publicare revistei dv. Ea a fost făcută în luna mai 1927, la comemorarea a cincii decenii de la războiul pentru independență, când toți veteranii de la 1877 din județ, au fost invitați să participe la festivitățile care au avut loc în orașul Vaslui. Constantin Turcanu e îmbrăcat în uniformă de sergent major, grad obținut în primul război mondial, la care a luat parte tot ca voluntar.

LA RÎURENI-VÎLCEA

BADEA R. RĂDUCANU, din Tirgu Mures, ne scrie că a citit cu interes articolul Integrul și modestul cetățean Gheorghe Magheru (nr. 3/1980). Aș vrea să știu — întreabă dînsul — unde era tabăra lui Traian, de unde scria Magheru? În ce județ: Argeș, Olt sau Vâlcea? Pentru că, presupun eu, Magheru retrăgîndu-se la Sibiu și trecînd prin Cîlneni..., tabăra de la Traian ar fi chiar cîmpul de la Bivolari, în sus de mănăstirea Cozia, unde este și piatra numită Masa lui Traian, între Bivolari și Turnu, mai sus pe Olt, pe partea stîngă.

Nu sînt necesare presupunerile, deoarece se știe precis unde a funcționat — între 2 august și 25 septembrie — tabăra revoluționară condusă de generalul Magheru în 1848. Este vorba de localitatea Rîureni, intrată acum în componența municipiului Rîmnicu Vîlcea. Vă pun în întregi informația recitînd articolul Tabăra de la Rîureni, publicat de noi în Magazin Istoric, nr. 11/1975.

ARHITECTUL UNIVERSITĂȚII

O succintă notă biografică a arhitectului Alexandru Orăscu (nr. 3/1980), constructorul Universității din București, ne trimite dr. ION COJOCARU, din București: În timpul revoluției de la 1848, Alexandru Orăscu (1817-1894) a fost comisar de propagandă (nr. 6/1979). La 14 iulie 1848, a fost numit arhitect al orașului, însărcinat, printre altele, cu decorarea arterelor bucureștene, inclusiv a Cîmpiei Libertății. A activat, de asemenea, alături de Cezar Bolliac, Dim. Bolintineanu, Al. Golescu, C.A. Rosetti, în comitetele ales pentru pregătirea consultărilor electorale.

În 1850, s-a întors de la Paris, fiind numit arhitect al Craiovei. Un an mai tîrziu, a revenit în Capitală, ca profesor de geometrie descriptivă, traducînd în limba română și primul tratat de matematici superioare.

A luptat pentru unire ca membru în Comitetul unionist din București. În 1860, a fost numit la conducerea lucrărilor publice din Muntenia, fiind însărcinat cu ridicarea clădirii Universității, terminată în 1869.

Om de inimă și de convingeri, cum îl caracteriza Ion Ghica, profesorul arhitect Alexandru Orăscu a fost o personalitate de seamă a învățămîntului universitar românesc.

TATĂL POETEI

Farmacista VICTOR MARINESCU, din București, ne informează că a întîlnit în localitatea franceză Evian-les-Bains o statuie cu următoarea inscripție: A la mémoire du prince Grégoire Bassaraba de Brancovan, les habitants d'Evian et ses amis. A son président et fondateur — la Société Nautique d'Evian MDCCC LXXXVIII — 1888. (În memoria printului Grigore Basarab Brîncoveanu, locuitorii Evianului și prietenii săi. Președintelui și fondatorului — Societatea Nautică din Evian). Cine a fost cel cărui locuitor din Evian l-au ridicat monumentul comemorativ, ne întreabă corespondentul nostru.

A fost fiul domnitorului George Bibescu. S-a născut în 1827 și a murit în 1886. În 1874, s-a căsătorit cu fiica lui Musurus pașa, ambasadorul Porții la Londra. Fiica sa, căsătorită la Evian-les-Bains cu contele Mathieu de Noailles, a fost celebra poetă română de expresie franceză, Anna de Noailles (nr. 6/1977).

Din proiectele de propagandă turistică, ne mai scrie cititorul bucureștean, am aflat că în Evian există liceul Anna de Noailles, Hotelul Lumina, iar un localnic mi-a confirmat că în oraș sînt persoane cu nume românești din tată-n fiu.

NEPLĂCERI REZOLVATE

MIRCEA FEURDEAN, din Cluj-Napoca; GH. CĂRĂMIDARU, din com. Banca, jud. Vaslui; GH. POPESCU DRĂGOI, din satul Vîlsănești, com. Măsești, jud. Argeș; ALEXANDRU PONOVA, din com. Hirșești, jud. Argeș și DOBRE FRIPTU, din com. Cuza Vodă, jud. Brăila, ne-au semnalat neprimirea unor numere din Magazin Istoric, la care sînt abonați. Transmițînd sesizările Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor, ele au fost rezolvate, ca și în alte asemenea cazuri, în mod operativ, corespondenții noștri intrînd în posesia exemplarelor lipsă.

Reținem, totodată, și finalul scrisorii, semnată de directorul ing. S. Botea și șef secție ing. F. Slegărescu, trimisă de Direcția județeană P.T.C. Brăila, Secția exploatare P.T.T.R. cititorului Dobre Friptu: Vă cerem scuze pentru neplăcerile provocate, considerînd că pe viitor nu vor mai apare astfel de situații.

PROPRIU ȘI FIGURAT

DOBRITY MILIVOI, din com. Pojeleja, jud. Caras-Severin, ne atrage atenția că în nr. 2/1980, p. 23, termenul hagiografie, în legătură cu scrierile despre Francisc I,

POSTA MAGAZIN ISTORIC

este impropriu, deoarece respectivul suveran nu-mi amintesc să fi fost sanctificat de biserica catolică. În concluzie, sintem rugați să lămurim problema, făcând precizările de rigoare.

Într-adevăr, hagiografiile, în sens propriu, sînt biografti ale sfinților, iar Francisc I nu se numără printre ei. Folosind termenul respectiv la figurat, autorul introduce în vîrstă să sugereze că, la fel ca în istoriile despre oștile sfințe, cele despre Francisc I se îndepărtau de adevărul obiectiv, idealizîndu-și personajul.

VISUL LUI VLAICU

Împlinindu-se în iunie curent 70 ani de la primul zbor al lui Aurel Vlaicu (nr. 9/1973), am dedicat acestui eveniment placheta denumită *Visul lui Vlaicu* (în imaginea de mai sus) ne scrie IOAN BUTUM, din Timișoara, colaborator și în alte rînduri al poeziei noastre. Visul său era să treacă în zbor Carpații, să ducă mesajul fraților din România la serbările Astei (septembrie 1913) de la Oraștie dar, după cum se știe, aparatul său s-a prăbusit, Vlaicu aflîndu-și moartea. Placheta (dimensiuni 210 x 300 mm) are următoarele reprezentări: în prim plan, vulturul, pînă nu demult singurul stăpîn al înălțimilor; un om care scrutează zarea, sub aripile unui aeroplan stilizat. În același plan, România cu lauri în mînă. În plan secund — Munții Carpați iar la poalele lor un plugar la arat, reprezentant al țărănimii române, din rîndurile căreia s-a ridicat Vlaicu, pionier al aviației mondiale.

Originalul plachetei se află la Casa memorială „Aurel Vlaicu”, din comuna cu același nume, jud. Hunedoara.

AVEȚI DREPTATE

Prof. DUMITRU IONESCU, din București: A.D. Xenopol s-a născut la 24 martie 1847 (nr. 2/1980) și nu la 23 martie 1847, cum se consemnează în articolul Nu a uitat o clipă poporul, de Victor Slăvescu, Ioana Ursu (nr. 3/1980).

PE SCURT

ROMULUS CIOROGARIU, din Deva: mulțumiri pentru felicitările adresate cu prilejul împlinirii a 13 ani de apariție a revistei.

DORINEL SAYA, din satul Cîndești, jud. Vrancea, ne trimite o fotografie a bunicului său, Tache Sava, veteran din al doilea război mondial care în Munții Tatra a fost rănit grav, dar a supraviețuit. Astăzi are 70 ani. Mulți înainte!

GABRIEL DIMITRIU, din Iași: GHEORGHE GAI CHIS, din com. Abram, jud. Bihor: pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii. Cărti sînt la redacție, adresați-vă librăriei Cartea prin poștă, str. Pitar Moș, nr. 5, București.

CINE A GREȘIT?

Cu respect vă atrag atenția — ne scrie STOIAN A. ELEFTERIE, din Galați — că în articolul *Cartea românească în spațiul românesc...* (nr. 12/1979) a apărut o regretabilă eroare: Radu Tepea este autor nu al unei Gramatici ci al *Istoriei sfintei biserici a Scheilor Brașovului* (retipărită în 1969 de Oct. Șchiu și Liviu Bot).

La fel de respectuos răspundem: regretabila eroare este ... confuzia pe care corespondentul nostru gălățean o face între cronicarul brașovean Radu Tepea (1691-1742), cel care a alcătuit respectiva *Istorie* și un urmaș al acestuia, filolog, omonim, care a trăit între 1768 și 1824, autorul *Gramaticii românești*, amintită de noi și tipărită la Sibiu, în 1797.

A fost director al școlilor românești ortodoxe din Transilvania și un neobosit propagandist al încredințatului în limba română. Dreapta învățătură, după cum arăta el, era menită să aducă fericirea și norocirea neamului românesc.

Gramatica sa a cunoscut o largă răspîndire în toate țările române, ea însăși fiind o mărturie elocventă a unității culturale a românilor.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

MAIOR EMIL, str. Gh. Lazăr, nr. 2, Turda, jud. Cluj, solicită: nr. 12/1979.

FABIAN BREHARU, str. Fierarilor, nr. 1, Gherla, jud. Cluj, solicită: nr. 11/1979.

LASCARIE ZAMFIR CONSTANTIN, str. Nouă, nr. 15, Constanța, solicită: nr. 1, 3-4/1967; 5/1968; 9-12/1975; 7/1977; ofera: nr. 11-12/1969; 6/1972.

DUMITRESCU C., str. Delinești, nr. 8, bl. M-12, sc. 1, et. 3, ap. 13, București, solicită: nr. 4, 6-7/1974; 7/1977; 12/1978; ofera: nr. 12/1968; 3/1970; 6/1971; 2-3/1972.

GEORGE PĂRCĂLABESCU, str. Izvorul Crișului, nr. 9, bl. A-6, sc. D, ap. 48, București, solicită: nr. 9/1979.

NECULAI MIHĂILESCU, str. Săndulești, nr. 9, bl. Z-14, ap. 3, București, solicită: nr. 1/1967; 5/1976; ofera: nr. 9/1970; 3/1971; 4, 7/1973; 9/1976.

AUREL SĂRBU, com. Gîrluș Negru, jud. Bihor, solicită: nr. 7-8/1979.

ARTHUR VITNER, str. Mihai Viteazul, nr. 25, Trgu. Mureș, ofera colecția completă.

TĂNASE MARIA, str. Independenței, nr. 9, bl. C-3, sc. B, et. 4, ap. 27, Cartier Războieni, Pitești, ofera colecția completă.

MARCEA ANIȘOARA, str. Costache Negruzzi, nr. 55, Brăila, ofera: nr. 3, 5-7/1978.

talon
de participare
la concursul
magazin
istoric 1980
editia a II-a

CONTENTS (Romanian History) NICOLAE CEAUȘESCU 2050 Years Since the Foundation of the First Centralized and Independent Dacian State • Romanian and Foreign Historians on the Great King-Unifier of the Geto-Dacians • The XV-th International Congress of Historical Sciences: Talks With Austrian and Hungarian Historians • **M. MUȘAT** Michael the Brave, Prince of All the Romanians • **H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU** 1917. Mărăști, Mărășești, Oituz — A Romanian Glory Triangle • **V. BRANIȘTE** Memoirs

SOMMAIRE (Histoire roumaine) NICOLAE CEAUȘESCU 2050 ans depuis la création du premier état dacique centralisé et indépendant • Historiens roumains et étrangers sur le grand roi-unificateur des Gêto-Daces • Le XV-ème Congrès international des sciences historiques: entretiens avec des historiens d'Autriche et de Hongrie • **M. MUȘAT** Michel le Brave, prince de tous les Roumains • **H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU** 1917. Mărăști, Mărășești, Oituz — le triangle de la gloire roumaine • **V. BRANIȘTE** Mémoires

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ Первому централизованному и независимому дакийскому государству — 2050 лет • Румынские и иностранные историки о великом гето-дакийском короле • XV-ый Международный конгресс исторических наук: беседы с австрийскими и венгерскими историками • **М. МУШАТ** Михай Храбрый, господарь всех румынов • **Х.М. БЕРТЛО, А.Л. АВЕРЕСКУ** 1917. Марэшть, Марэшьесть, Ойтуз — треугольник румынской славы • **В. БРАНИШТЕ** Страницы воспоминаний

INHALT (Rumänische Geschichte) NICOLAE CEAUȘESCU 2050 Jahre seit der Gründung des ersten dakischen zentralisierten und unabhängigen Staates • Rumänische und ausländische Historiker über den grossen König — Vereiniger der Geto-Daker • Der XV. internationale Historikerkongress: Unterredungen mit österreichischen und ungarischen Historikern • **M. MUȘAT** Michael der Tapfere, Fürst aller Rumänen • **H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU** 1917. Mărăști, Mărășești, Oituz — ein Dreieck des rumänischen Ruhmes • **V. BRANIȘTE** Memoiren

SUMARIO (Historia romana) NICOLAE CEAUȘESCU 2050 años desde la creación del primer Estado dacio centralizado e independiente • Historiadores romanos y extranjeros sobre el gran unificador de los geto-dacios • El XV- Congreso Internacional de ciencias historicas: conversaciones con historiadores austriacos y húngaros • **M. MUȘAT** Miguel el Valiente, príncipe de todos los rumanos • **H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU** 1917. Mărăști, Mărășești, Oituz — un triángulo de la gloria rumana • **V. BRANIȘTE** Páginas de memorias

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

